НАЙЧУК А. В.

СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Найчук Антон Віталійович

СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Навчальний посібник

Кам'янець-Подільський
2021

УДК 316:796(005.8)
ББК 60.564.03я73
Н20

Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 7 від 8 червня 2021 р.)

Рецензенти:

Костюкевич В.М. – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор кафедри теорії і методики спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Білецька Т.В. – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Найчук А. В.

Н20 Соціологія фізичної культури і спорту: [навчальний посібник] / А.В. Найчук. – Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д. Г., 2021. – 144 с.

ISBN 978-617-620-098-7

У навчальному посібнику, з урахуванням кредитно-модульної системи, вибудовуються теоретико-методологічні та праксиологічні основи курсу «Соціологія фізичної культури і спорту». Видання містить навчальну програму, тематичний план із розподілом годин, список основної та додаткової літератури, курс лекцій, плани і методичні поради до семінарських занять, завдання до підсумкового модульного контролю, словник термінів.

УДК 316:796(005.8)
ББК 60.564.03я73

ISBN 978-617-620-098-7 © Найчук А.В., 2021

З М І С Т

ВСТУП 4

РОЗДІЛ І.
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ» 6

РОЗДІЛ ІІ.
РОБОЧА ПРОГРАМА З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ» 10

2.1. МОДУЛЬ І: КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИЧНИМИ РЕКОМЕНДАЦІЯМИ 10

2.2. МОДУЛЬ ІІ: САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ 102

2.3. МОДУЛЬ ІІІ. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ 106

РОЗДІЛ ІІІ.
МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА Й МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ 109

РОЗДІЛ ІV.
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ 115

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ» 118

БІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК 120

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ 125

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ 136

ВСТУП

Соціологія, як наука, протягом двох століть зайняла одне з провідних місць серед суспільних наук. Головне завдання соціологічної освіти – сформувати уявлення про причини, сутність, особливості соціальних відносин, розкрити основні соціальні проблеми, розробити напрями їх вирішення. Виходячи з того, що сучасний спорт тісно взаємодіє з іншими соціальними інститутами, органами влади, культури, релігії тощо, посилюється вплив спорту на свідомість і суспільне життя людей, спорт став важливою ланкою процесу соціалізації і виховання особистості, відтак розвиток однієї із складових соціології, а саме соціології фізичної культури і спорту, не викликає сумніву. Об'єкт дослідження соціології фізичної культури і спорту безпосередньо пов'язаний із зазначеними вище проблемами і спрямований на пізнання теоретичної і праксиологічної сутності фізичної культури і спорту.

Сучасний стан розробки проблематики фізичної культури і спорту пов'язаний з науковими розробками В. Бальсевича, В. Жолдака, О. Новікова, В. Столярова, Л.Лубишевої, О. Виноградова, М. Візітея та інших. Заслуговують на увагу праці М.Візітея «Соціологія спорту», Л. Лубишевої «Соціологія фізичної культури і спорту», В.Бальсевича «Фізична культура для всіх і для кожного», на основі яких вибудована структура та зміст навчального посібника.

Навчальний посібник «Соціологія фізичної культури і спорту», розроблений відповідно до курсу « Соціологія фізичної культури і спорту», включеного в навчальний план спеціальності «017 Фізична культура і спорт» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Навчальний посібник побудований відповідно до кредитно-модульної системи навчання і складається із трьох основних залікових навчально-теоретичних блоків (модулів): лекції та семінарські заняття; самостійна робота; індивідуальні навчально-дослідницькі завдання (ІНДЗ). Окремими блоками подаються: комплексна модульна контрольна робота з курсу; критерії та норми оцінювання знань, умінь та навичок студентів; словник термінів; основна та додаткова література.

Перший модуль включає один змістовий модуль, який охоплює лекції та семінарські заняття.

Другий модуль становить самостійна робота студентів, яка

охоплює весь курс та взаємозв’язана із змістовим модулем.

Формою навчального навантаження, спрямованого на розвиток творчих можливостей студентів, слугує ІНДЗ, які виконуються у формі рефератів і є третім заліковим модулем.

Комплексна модульна контрольна робота з курсу розроблена у вигляді дворівневих за складністю завдань, що надає можливість об’єктивно оцінити рівень знань студентів.

Матеріал, представлений у навчальному посібнику, направлений на підвищення фахового рівня студентів в галузі фізичної культури і спорту, які є важливими складовими сучасного суспільного життя.

Безперечно, не всі питання і аспекти соціології фізичної культури і спорту вдалося висвітлити в запропонованому комплексі на достатньому навчально-методичному та науковому рівні. Тому, з метою подальшої розробки даного навчального посібника, з вдячністю сприймемо всі критичні зауваження і поради.

РОЗДІЛ І. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

Курс «Соціологія фізичної культури і спорту» є однією з базових дисциплін, який читається на 4-ому курсі в 7-ому семестрі і завершується заліком. Кількість лекційних та семінарських занять визначається навчальним планом відповідно до державних стандартів.

Метою дисципліни є формування знань студентів про повне і цілісне розуміння ролі фізичної культури і спорту в житті суспільства і людини.

Завдання дисципліни можна звести до двох соціально-значущих проблем:

- проблема досягнення масовості фізкультурно-спортивного руху;
- проблема вирішення соціальних протиріч спорту, спортивної діяльності.

Дані фактори носять об'єктивний і суб'єктивний характер і поділяються на дві групи:

І група – об'єктивні фактори, визначаючі масовість фізкультурно-спортивних занять. До них відносяться:

- рівень розвитку матеріальної бази фізичної культури і спорту;
- підготовка професійних кадрів, їх чисельність і якість підготовки.

ІІ група – суб'єктивні фактори, які впливають на вирішення проблеми масовості фізкультурно-спортивної діяльності. До них відносяться:

- формування суспільної думки та індивідуальної свідомості по відношенню до засвоєння цінностей фізичної культури і спорту;
- формування сталих мотивів, ціннісних орієнтацій студентів на фізкультурно-спортивну діяльність; виховання у студентів потреби в фізкультурно-спортивній діяльності, актуалізація значення здоров'я, рівня фізичної підготовки, фізичної культури особистості в загальній ієрархії цінностей людини і суспільства.

Після завершення курсу «Соціологія фізичної культури і спорту» **студенти повинні вміти:**

- оперувати основними поняттями і категоріями;
- пояснювати суть основних функцій «Соціології фізичної культури і спорту» та їх взаємодію;
- охарактеризовувати зв'язки «Соціології фізичної культури і спорту» з іншими науками;
- аналізувати соціальні протиріччя, обумовлені дослідженням соціологічних проблем фізичної культури і спорту;
- висвітлювати проблеми співвідношення соціального і біологічного у фізичній культурі та спорті;
- визначати особливості етапів становлення та розвитку спортивної кар'єри;
- проводити КСД (конкретно-соціологічне дослідження).

СТРУКТУРА ТА РОЗПОДІЛ ГОДИН КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

МОДУЛЬ / ТЕМА	І модуль		ІІ модуль	ІІІ модуль
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота	ІНДЗ
	Кількість годин			
Змістовий модуль. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади курсу «Соціології фізичної культури і спорту»				
1.1. Основні поняття і категорії соціології. Суспільство як специфічний об’єкт пізнання.	8	4	9	2
1.2. Соціологія фізичної культури і спорту як наука, її місце в системі наук.	4	4	10	2
1.3. Соціологічна концепція фізичної культури і спорту.	4	8	10	2
1.4. Соціологічні проблеми фізичної культури.	2		11	2
1.5. Соціологічні проблеми спортивної діяльності.	2	4	10	2
1.6. Методологія і організація КСД у сфері фізичної культури.	4	4	10	2
Разом:	**24**	**24**	**60**	**12**

Методи контролю: поточне, усне опитування та поточне тестування, співбесіда, контрольна робота, оцінка за навчальний проект (реферат), підсумковий тестовий контроль, залік.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль: Теоретико-методологічні та праксеологічні засади курсу «Соціології фізичної культури і спорту».

ТЕМА 1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І КАТЕГОРІЇ СОЦІОЛОГІЇ. СУСПІЛЬСТВО ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ

Об'єкт, предмет і методи соціології. Закони, категорії, функції та структура соціології. Соціологія та її місце в системі сучасних наук. Сутність та типологія суспільств. Теорії розвитку суспільства. Соціальна структура суспільства. Поняття та види соціальної стратифікації. Соціальна мобільність, її причини та види. Поняття та ознаки громадянського суспільства.Держава і громадянське суспільство.Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні.

ТЕМА 2. СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК НАУКА, ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАУК

Об'єкт, предмет і завдання «Соціології фізичної культури і спорту». Методи дослідження. Система категорій. «Соціології фізичної культури і спорту» в системі інших спеціальних наук.

ТЕМА 3. СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Фізична культура і спорт як соціальний інститут. Соціальна природа спорту і фізичної культури. Соціальні функції фізичної культури. Специфічні функції спорту. Фізична культура і спорт в житті людини і суспільства. Місце і роль фізичної культури і спорту в соціальних інститутах. Ціннісний потенціал фізичної культури і спорту. Інноваційні компоненти педагогічної системи засвоєння цінностей фізичної культури і спорту. Основні напрями в діяльності ЗМІ з пропаганди цінностей фізичної культури і спорту. Історико-культурологічні передумови виникнення спорту і фізичної культури.

ТЕМА 4. СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Співвідношення соціального і природного в становленні людини. Біологічне і соціальне в формуванні фізичної культури особистості. Соціальні регулятори поведінки людини. Фізична культура – частина культури суспільства. Історичний характер фізичної культури. Соціальний фактори розвитку фізичної культури. Соціально-економічні фактори у розвитку особистості, суспільства. Соціально-політичні фактори у сфері фізичної культури. Культурні цінності фізичної культури в житті сучасного покоління.

ТЕМА 5. СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спорт вищих досягнень і сучасний олімпійський рух. Соціальна роль спорту в розвитку суспільства і особистості. Поняття та періодизація спортивної кар'єри. Основні протиріччя обумовлюючі кризи спортивної кар'єри. Соціалізація спортсменів. Особливості соціальної адаптації спортсменок. Соціальна відповідальність спортсмена.

ТЕМА 6. МЕТОДОЛОГІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ КСД У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Поняття КСД. Види дослідження. Етапи проведення КСД. Програма КСД. Особливості програми у різних видах соціологічного дослідження. Основні вимоги до програм соціологічного дослідження. Робочий план КСД. Вибірка у КСД. Вимоги до забезпечення якості вибірки. Аналіз документів як метод КСД. Метод спостереження у соціології. Експеримент у соціологічному дослідженні. Вимоги до анкет і анкетного опитування.

РОЗДІЛ ІІ. РОБОЧА ПРОГРАМА З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

2.1. МОДУЛЬ І: КУРС ЛЕКЦІЙ ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИЧНИМИ РЕКОМЕНДАЦІЯМИ

Лекція – основна форма проведення навчальних занять у вищому навчальному закладі, що призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. Як правило, лекція охоплює основний теоретичний матеріал окремої чи декількох тем навчальної дисципліни. Тематика курсу лекцій визначається робочою навчальною програмою.

Дана форма навчальних занять направлена на формування у студентів знань з певного предмету. Незважаючи на те, що викладач не здійснює опитування на лекції, це не означає, що до неї не слід готовитися: перед новою лекцією доцільно повторити матеріал, який був записаний на попередній лекції, оскільки повторений матеріал краще запам’ятовується. При цьому, виправте можливі помилки у записах, розшифруйте скорочення.

На лекційному занятті необхідно уважно стежити за думкою викладача і занотовувати основні визначення та характеристики освітлюваної проблеми.

ЛЕКЦІЯ 1. СОЦІОЛОГІЯ ЯК НАУКА ПРО СУСПІЛЬСТВО

План

1. Соціологія та її місце в системі сучасних наук.
2. Об’єкт, предмет і методи соціології.
3. Функції та структура соціології.

1. Соціологія та її місце в системі сучасних наук

В сучасному світі існує значна кількість різних наук. Одне з провідних місць серед них посідає соціологія. Як самостійна наука соціологія розпочала формуватися майже 200 років тому. Засновником вважається О. Конт (1798-1857 рр.) який вперше використав даний термін у 1824 р. Проте широко відомим термін «соціологія» стає після публікації О. Контом четвертого тому своєї праці «Курс позитивної філософії» (1838 р.). Заслуга О. Конта насамперед полягає

у тому, що він обґрунтував необхідність наукового підходу до вивчення суспільства, виділення соціології в якості самостійної науки в основі якої стоять методи спостереження та експерименту, пізнання законів суспільного розвитку і практичного використання досягнень науки з метою здійснення соціальних реформ на благо суспільства. За визначенням філософа, соціологія має сприяти «добробуту людства» завдяки застосуванню наукових методів.

Поняття «соціологія» (від лат. societas – «суспільство», від гр. logos – «вчення», «знання», «наука») – у дослівному перекладі означає вчення про суспільство. Однак у сучасній науці поняття «соціологія» містить цілу низку інтерпретацій в її трактуванні:

- **соціологія** – це вивчення про соціальне життя. груп людей та суспільства (Е. Гіденс);
- **соціологія** – це наука про суспільство як єдину цілісну соціальну систему (В. Піча);
- **соціологія** – це наука про суспільство, окремі соціальні інститути (держава, право, мораль та ін.), процеси і суспільні соціальні спільності людей (В. Андрущенко).

Тривалий час в західній науці існувала думка про те, що соціальні знання потрібні лише тим, хто займається політикою, культурою тощо. Проте соціальний світ досить складний. Він наповнений кризами, конфліктами, протиріччями. Вирішення даних проблем буде можливе тільки тоді, коли кожен із нас буде здатний до наукового пізнання оточуючого світу. Саме соціологія виступає тією наукою, яка дозволяє зрозуміти соціальний світ, соціальну взаємодію особистості тощо. Соціологічний аналіз передбачає вирішення трьох основних питань:

1. Як формуються соціальні структури, які причини та умови утворення різних форм соціальної організації?
2. Яким чином дані соціальні структури і зразки поведінки набирають стійкості та стабільності?
3. Як змінюються і розпадаються соціальні структури, які причини соціальної дезорганізації?

Відповіді на поставлені питання вибудовують основні проблеми соціології:

- піднімає важливі проблеми природи індивідуальної і правової відповідальності – досліджуючи соціальний контекст людської дії;
- проблеми міжособистісних відносин, що складаються в процесі людської діяльності;
- проблеми різних властивостей особи (потреб, інтересів,

цінностей, соціальних установок тощо);

- на основі емпіричних досліджень, більш детальне пізнання сучасного суспільства тощо.

В загальному проблематику соціології можна звести до наступного: наскільки можливий соціальний порядок і якими шляхами його можна досягнути.

Головна ціль соціології – пояснення і раціональне розуміння поведінки людини і соціальної організації, завдяки чому стає можливим визначення нових шляхів вирішення проблем, які постають перед суспільством.

Отже, можна констатувати, що **соціологія** – це наукове вивчення структурних механізмів суспільних змін і складових його компонентів (соціальних груп, спільнот, соціальних інститутів), виникаючих в процесі соціальної взаємодії людей.

Разом з тим кожна з суспільних наук (політологія, економіка, історія тощо) займається якоюсь окремою сферою: економіка – досліджує господарське життя, політологія – сферу політики, історія – розвиток суспільства в комплексі.

Особливе місце соціології в системі суспільно-гуманітарних наук обумовлене:

- вона є перш за все наукою про громадянське суспільство, його явища та процеси;
- включає загальну соціологічну теорію (або теорію суспільства), яка виступає як теорія і методологія усіх інших суспільних та гуманітарних наук;
- усі суспільні і гуманітарні науки, які вивчають різні сторони життєдіяльності суспільства і людини, завжди вивчають соціальний аспект, тобто ті закони і закономірності, які досліджуються в тій чи іншій сфері суспільного життя, реалізуються в людській діяльності;
- техніка і методика вивчення людини та її діяльності, методи соціального виміру, які розробляються соціологією, використовуються усіма іншими суспільними і гуманітарними науками;
- склалася певна система досліджень, що проводиться на стику соціології та інших наук, які отримали назву соціальних досліджень (соціально-економічні, соціально-політичні, соціально-демографічні та ін.).

Відрізняє соціологію від інших споріднених наук те, що вона вивчає суспільство в цілому як єдину цілісну систему, як єдиний особливий організм:

- для соціології немає спеціально відведеної галузі, яка відноситься до конкретної сфери суспільного життя. Мова іде про вивчення основ суспільного життя, з яких потім вибудовується суспільна система, зі своїми функціями;
- вивчаючи конкретну сферу життя суспільства, соціолог прагне проаналізувати процеси, які проходять у політиці, економіці, сім'ї або освіті, через призму соціальних відносин, соціальних інститутів, соціальних цінностей;
- соціологія усе аналізує з погляду інтересів людей, їх потреб, сподівань, переваг. Це відноситься й до такої складової суспільства, як спорт.

Таким чином, соціологія вивчає не все у суспільстві, а тільки соціальне, тобто через призму соціальних явищ, процесів, відносин які складають сутність соціальної реальності соціуму як об'єкту соціології.

2. Об'єкт, предмет і методи соціології

З'ясовуючи науковий статус соціології важливо визначити об'єкт і предмет її дослідження.

Об'єкт науки – це певна частина дійсності, об'єктивна реальність, яка відображається, досліджується конкретною наукою.

Об'єктом соціологічного пізнання виступають:

1. Суспільство як цілісна соціальна реальність:
   - макрогрупа (населення країни, міста, колектив великої організації тощо);
   - мікрогрупа (сім'я, неформальна і формальна мала група тощо)
2. Емпірично надана реальність, що відбиває ту чи іншу сторону соціального життя.
3. Цілісний розвиток і функціонування суспільства.

Предмет науки – це відтворення емпіричної реальності на абстрактному рівні шляхом виявлення значущих з практичної точки зору закономірних зв'язків і відносин цієї реальності. Предмет будь-якої науки – це не просто якесь явище чи процес об'єктивного світу, а результат теоретичного обґрунтування, що дозволяє виділити ті закономірності розвитку і функціонування об'єкта, який вивчається, які є специфічні тільки для даної науки.

Предметом соціології виступає концептуальна схема соціальної реальності, в якій її головні риси та елементи вибудувані в систему і

логічно виходять один з одного.

В загальному, при визначенні предмета соціологічного пізнання, в якості ключового виділяють те або інше соціальне явище. До таких явищ відносяться:

- групова взаємодія (класи, верстви тощо);
- соціальні інститути (сім'я, освіта, культура тощо);
- основні структури людського буття;
- соціальні процеси (страйки, блокування тощо).

Методи науки не менш, ніж зміст, розділяють науки одна від одної. **Методи соціального пізнання** можна поділити на філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові.

До філософських методів відноситься матеріалістична діалектика, суть якої полягає відносно соціального організму в тому, що економічний базис визначається первинним, а політична надбудова – вторинна.

До загальнонаукових методів відноситься системний та структурно-функціональний метод.

Системний метод – спосіб наукового пізнання і практичної діяльності, в якому окремі частини певного явища розглядаються в тісній єдності з цілим. Системний метод в соціології обов'язково передбачає з'ясування принципів ієрархії між елементами, способів їх впливу один на одного.

Структурно-функціональний метод – передбачає розглядати суспільство як цілісний організм, що складається з частин, елементів, які виконують певні функції. Суспільні процеси і явища можна пояснити, аналізуючи їх функції суспільній системі. Суспільство зберігає стійкість, оскільки реалізується всі необхідні для соціального організму функції, враховуючи і функцію соціального контролю.

Конкретно-наукові методи: опитування, анкетування тощо.

В основі вивчення соціальних процесів застосовуються принципи об'єктивності та історизму.

Принцип об'єктивності означає вивчення об'єктивних закономірностей, що визначають процеси соціального розвитку. Об'єктивність соціологічних знань передбачає, що процес їх пошуку відповідає об'єктивній реальності і є незалежним від людини і людства законом пізнання.

Принцип історизму – в соціології передбачає вивчення соціальних проблем, соціальних інститутів, процесів у виникненні, становленні та розвитку, розуміння специфіки відповідних

історичних ситуацій, сприйняття загальних тенденцій розвитку та своєрідності конкретних обставин.

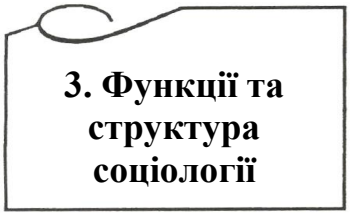

Соціологія – як самостійна галузь знань реалізує усі властиві суспільній науці функції: теоретико-пізнавальну, описову, прогностичну, інформаційну, світоглядну.

Теоретико-пізнавальна функція дозволяє розширити і конкретизувати знання про сутність суспільства, його структуру, закономірності, основні напрями і тенденції його розвитку. Збагачення наукового соціологічного знання відбувається двома шляхами:

- на основі внутрішнього удосконалення теоретичної соціології;
- в результаті динамічного розвитку самого об'єкту пізнання цієї науки – соціальної дійсності.

Особлива роль належить тут емпіричній соціології і безпосередньо спеціальним соціологічним теоріям.

Описова функція – це систематизація інформації, опис досліджень у вигляді аналітичних записок, різноманітних наукових звітів тощо. Вона робить спробу відтворити ідеальну картину соціального об'єкту, його дії, взаємозв'язки тощо. Дослідження соціального об'єкту вимагають високої моральної чистоти і порядності вченого, тому, що на основі даних, фактів і документів розробляються практичні висновки і приймаються управлінські рішення. Соціологія не лише пізнає світ, але й дозволяє людині внести у пізнаний, усвідомлений світ свої корективи. Разом з тим, необхідно завжди пам'ятати, що перетворення суспільства – не самоціль, а необхідні лише тоді, коли відповідають потребам і цінностям людей.

Прогностична функція – це формування соціальних прогнозів. Соціологічні дослідження завершуються, за звичай, створенням короткострокового або довготривалого прогнозу для розвитку того чи іншого об'єкту що досліджується. Короткостроковий прогноз опирається на виявлену тенденцію розвитку соціального явища, а також на зафіксовану закономірність у відкритті фактора, що остаточно впливає на об'єкт, який прогнозується. Виявлення такого фактора – складний вид наукового дослідження. Тому, в соціологічній практиці частіше використовують короткострокові прогнози.

Світоглядна функція соціології випливає з того, що об'єктивно

бере участь у соціально-політичному житті суспільства і своїми дослідженнями сприяє прогресу суспільства. Історія свідчить, що в більшості соціальних революцій, реформ, та реконструкцій основою виступали саме соціологічні теорії, концепції.

Отже, основні функції соціології визначають не тільки завдання, мету, але й місце соціології в системі суспільних наук.

Структура будь-якої науки завжди обумовлена тими завданнями, що їх ставить наука і тими функціями, що їх здійснює і відіграє в суспільстві.

Структурними елементами соціології виступають:

- загальна теорія соціології суспільства;
- спеціальні соціологічні теорії, або теорії середнього рівня;
- методи конкретно-соціологічних досліджень.

Загальна теорія соціології дає уявлення про суспільство, як соціальний організм, систему механізмів, розкриває роль і місце основних соціальних зв'язків, формує принципи соціального пізнання, основні методологічні підходи до соціального аналізу, формує вимоги системного аналізу, стратифікаційно-класовий підхід, аналіз явищ у взаємодії з іншими.

Спеціальні соціологічні теорії слугують уточненню положень загальної соціологічної теорії стосовно окремих видів механізмів соціальної взаємодії, вивчають закони розвитку і відтворення окремих соціальних спеціальностей (соціологія міста, села, етносоціологія тощо); теорії галузеві, що розкривають закономірності і механізми життєдіяльності соціальних спільностей в окремих сферах (соціологія праці, соціологія освіти, соціологія фізичної культури і спорту тощо) та теорії, що аналізують окремі елементи соціального механізму (теорії комунікацій, соціальної активності тощо).

Третій рівень – конкретно соціологічне дослідження, яке проводиться з метою одержання об'єктивних даних стосовно різних сторін соціальної дійсності. Отримані дані можуть бути осмисленні на рівні спеціальних, галузевих і загально-соціологічних теорій та використані у розв'язанні актуальних проблем розвитку суспільства.

Виділені рівні соціологічної структури знаходяться у тісній взаємодії один з одним. За допомогою вищих рівнів соціологічного знання визначають концептуальні межі і логіку побудови зв'язків між ключовими поняттями більш нижчого рівня, а за допомогою більш нижчих соціологічного знання складають базу даних для теоретичних узагальнень вищих рівнів.

Література

Основна:

Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К: Генеза, 1996.

Батыгин Г. С., Подвойский Д. Г. История социологии. Учебник. – М.: Высшее Образование и Наука, 2007.

Вербець В. В. Соціологія. – К.: Кондор, 2009.

Волович В. І. Соціологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

Гіденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999.

Голенкова З. Т., Акулич М. М., Кузнецов И. М. Общая социология: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005.

Давидов П. Г., Кальянов А. В., Кирилова О. М., Поцулко О. А., Фадєєва Г. С. Соціологія у схемах, таблицях та коментарях. – Донецьк: Норд-Прес, 2009.

Нестуля О. О., Нестуля С. І. Соціологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

Смелзер Н. Соціологія. – М.: Феникс, 1994.

Соціологія: Курс лекцій. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Новий світ-2000», 2002.

Соціологія: підручник / За заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків-Київ, 1998.

Додаткова:

Бороноев А. О., Смирнов П. И. О понятиях «общество» и «социальное» // Социс. – 2003. – № 8.

Гуськов С. О. О некоторый тенденциях развития Международного спортивного движения и Российского спорта в XXI в. // Олимпийское движение и социальные процессы. – Краснодар, 1996.

Ильин В. В. Социология как фундаментальная наука // Социологические исследовани. – 1994. – № 3.

Ильин В. В. Теоретическое и эмпирическое в социологии: смена парадигмы? // Социол. исслед. – 1996. – № 10.

Молевич Е. Ф. К вопросу о структуре современного социологического знания // Социологические исследования. – 1997. – № 6.

Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992.

Сорокин П. Общедоступный учебник по социологии. – М.: Наука, 1994.

Столяров В. Социология физической культуры и спорта (введение в проблематику и новая концепция). – М., 2002.

Тощенко Ж. О понятийном аппарате социологии // Социс. – 2002. – № 9.

ЛЕКЦІЯ 2-3.
СУСПІЛЬСТВО ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ

План

1. Сутність та типологія суспільств.
2. Соціальна структура суспільства.

1. Сутність та типологія суспільств

Перші спроби дати визначення поняттю «суспільство» були зроблені в часи Античності. Так, Платон і Аристотель ототожнювали суспільство з державою. В епоху Середньовіччя панував погляд на суспільство як таке, що виникло з божественної волі. В період Нового часу виникнення суспільства намагалися пояснити підписанням суспільного договору між людьми. О. Конт розглядав суспільство як функціональну систему, що заснована на поділі праці. Г. Спенсер під суспільством розумів композицію усілякого роду ідей, вірувань і почуттів, які реалізуються через індивідів. За М. Вебером, суспільство – це взаємодія людей, яка є продуктом соціальних дій.

З погляду сучасної соціологічної науки, **суспільство** – це особливий, надзвичайно складний вид організації соціального життя. Воно включає в себе всю багатоманітність стійких соціальних взаємодій, всі інститути та спільноти, що локалізовані в рамках конкретних державно-територіальних кордонів. Суспільству властиві такі механізми саморегуляції, які дозволяють йому підтримувати свою цілісність, впорядковувати відносини між інститутами та спільнотами, інтегрувати соціальні новоутворення та підкоряти своїй логіці поведінку основної маси населення, схиляючи людей, що живуть на відповідній території, відтворювати у своїх діях єдину «мапу» численних соціальних взаємодій.

До **основних ознак** суспільства можна віднести:

- територію, на якій відбувається консолідація соціальних зв'язків;
- універсальність, тобто всеоб'ємний, різносторонній його характер, що передбачає включення в себе усю багатоманітність соціальних зв'язків, відносин усіх соціальних інститутів та спільнот в рамках певного територіального простору;
- автономність, тобто спроможність існувати самостійно, яка досягається за рахунок високого рівня саморегуляції, що забезпечує підтримку та постійне відтворення системи соціальних взаємин;
- інтегративність – цілісність, єдність загальної системи цінностей, яку називають культурою.

Суспільство як цілісна система має свою внутрішню структуру – певних підсистем, що взаємодіють одна з одною. Кожна з підсистем, у свою чергу, складається зі своїх власних блоків і елементів, які виконують свої функції цілісного соціального організму.

До підсистем суспільства належать: правова, демографічна, економічна, соціальна, політична, духовна.

Історію людства можна класифікувати через обмежену кількість базових типів суспільств. Проте, оскільки суспільство є вкрай складним, багаторівневим утворенням, то до нього неможливою є будь-яка універсальна класифікація. Тому, соціологи змушені з різноманітних ознак, характерних для суспільства, обирати лише окремі, на основі яких вони створюють свою типологію. Відтак, до основних критеріїв типології суспільства належать: писемність, чисельність рівнів управління, ступінь соціальної диференціації тощо.

За наявністю писемності, всі суспільства поділяються:

- дописемні;
- письменні, які володіють абеткою та фіксацією зв'язку у матеріальних носіях: клинописні таблиці; берестяні грамоти; книга; газети; комп'ютер.

Інша типологія поділяє усі суспільства на прості та складні. Критерієм в даному випадку виступає чисельність рівнів управління та ступінь соціальної диференціації.

Прості суспільства – це ті, де немає керівників та підлеглих, багатих та бідних (первісні племена), виникли 50–40 тис. років тому.

Основні характеристики:

- кровно-родові зв'язки;
- родоплемінна організація суспільства;
- відсутня майнова диференціація суспільства;

- не існує класів і держав.

Складні суспільства – це суспільства, в яких є кілька рівнів управління, декілька соціальних верств населення, що різняться за доходами; виникли 10–6 тис. років тому.

Основні характеристики:

- широкі і різноманітні зв'язки між людьми;
- соціальне розшарування (класи, заможні – не заможні, ті, що управляють, і ті ким управляють);
- багаторівневе управління суспільством через державу.

Характерним для соціології є поділ суспільств на традиційне, індустріальне, постіндустріальне. В основу даної типології поставлені критерії способів здобуття засобів існування.

Традиційне суспільство – це суспільство з малорухомими соціальними структурами, з таким способом соціокультурної регуляції, який базується на традиції.

Характерні риси:

- аграрний устрій;
- малорухомі соціальні структури, та заснований на традиції спосіб соціальної регуляції;
- низькі темпи розвитку виробництва, не сприйняття нововведень;
- сувора регламентація людського життя і суворий контроль за дотриманням норм, поведінки індивідів тощо;
- соціальні формування вважалися непорушними, і навіть думка про можливі зміни вважалася крамольною;
- будь-який прояв свободи особи, що виступав новацією в суспільстві – «глушиться» соціальними структурами, владними структурами та іншими організаціями.

Індустріальне суспільство – суспільство, яке безпосередньо визначається рівнем технічного, індустріального розвитку.

Характерні риси:

- використання наукових знань у виробничих технологіях;
- використання нових джерел енергії, машин, які прийшли на зміну праці людини і тварин;
- швидкий темп соціальних змін;
- суспільний розподіл складний, комплексний, відбувається спеціалізація робіт;
- більшість статусів є набутими, а не приписними;
- традиційна релігія втрачає своє значення як джерело морального авторитету;

- у політичному житті – монархії поступаються місцем демократичним інститутам.

Постіндустріальне (інформаційне) суспільство – ступінь, стадія прогресивного розвитку людства і окремих країн, що відображає для більшості країн світу їхнє майбутнє і характеризується тими соціальними змінами, які пов'язані з досягненнями і перспективами сучасних науково-технологічної, інформаційної та інших революцій. Рушійною силою його розвитку є використання обчислювальної техніки, розумовий капітал, безперервна освіта, знання.

Характерні риси:

- висунення на перший план (після сільського господарства і промисловості) теоретичної сфери економічної діяльності – сфери послуг;
- індивідуалізація виробництва і споживання, визначення провідної ролі науки, знань, отримання і розповсюдження інформації, а також університетів, науковців, менеджерів;
- комп'ютеризація і відкритість суспільства, безперервна освіта і різке зростання творчого начала в праці, професіоналізму, відповідальності;
- різницю стартових умов соціального просування визначають вже не расові, статеві, або вікові відмінності, а освіта, досвід, майстерність, талант людини.

Існують й інші підходи до типологізації суспільств. Так, наприклад, в середині XIX ст. К. Марксом і Ф. Енгельсом була запропонована типологія суспільств в основі якої лежать виробничі відносини і форми власності – соціально-економічні формації: первіснообщинна, рабовласницька, феодальна, капіталістична, комуністична.

2. Соціальна структура суспільства

Суспільство – складна соціальна будова, яка характеризується структурною організованою цілісністю і багатозначними людськими відносинами, є складним і багатоманітним утворенням. Внутрішня картина цієї соціальної будови віддзеркалюється в її соціальній структурі.

Загалом, **структура** – це певне взаємо-розташування складових частин тієї чи іншої системи. В даному контексті, соціальна

структура – це сукупність соціальних елементів, явищ і процесів, що перебувають у відносинах і зв'язках між собою і створюють деякий цілісний соціальний об'єкт. Ядром соціальної структури суспільства виступає людина (індивід), яка може активно утвердити, самореалізувати за рахунок інтеграції в різні колективні утворення, особливі соціальні системи і підсистеми. В якості висхідної підсистеми в соціальній структурі людських відносин виступає мала група, яка виконує роль, проміжної ланки в системі «людина (індивід) – група – суспільство».

Вперше трактування поняттю **«група»** дав англійський мислитель Т. Гоббс у праці «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної і громадянської». За визначенням останнього, група – це певна кількість людей, об’єднаних соціальними інтересами або спільною працею. В сучасному розумінні, соціальна група – найбільш загальне і специфічне поняття соціології, що означає певну сукупність людей, які мають загальні природні і соціальні ознаки та об’єднані спільними інтересами, цінностями, нормами і традиціями, системою певних відносин, які регулюються формальними і неформальними соціальними інститутами. Для виникнення соціальної групи необхідна внутрішня організація, мета, конкретні форми соціального контролю і зразки діяльності.

Соціальні групи поділяються:

- малі соціальні групи;
- середні соціальні групи;
- великі соціальні групи.

Основоположником вчення про малі соціальні групи вважається англійський соціолог Ч. Кулі, який на початку XX ст. ввів поняття «первина група» – де виключне значення мають особистісні якості членів, жодного з яких неможливо або ж важко замінити іншим.

Особливості малої групи:

- прямий або опосередкований контакт між членами групи, міжособистісна взаємодія і взаємовплив;
- наявність загальної мети і діяльності, переживання спільних почуттів;
- внутрішньо-груповий розподіл функцій і соціальних ролей;
- певна локалізованість у просторі та усталеність у часі.

Організація малої групи, в залежності від цілей і завдань, може бути:

1. Формальною (офіційною) – об’єднання людей, яке

утворюється на основі офіційного документа, юридичних норм, правил, службових інструкцій тощо. Члени такої групи націлені на виконання певного виду діяльності й знаходяться в ієрархічно структурній підпорядкованості (учнівський клас, студентська група, футбольна компанія тощо).

2. Неформальною – група, яка складається стихійно й немає особливих документів, які регламентують її функціонування, але вона також утворюється на основі загальних інтересів, прагнень, що об'єднує людей в більш або менш стійкі об'єднання (дружня компанія, злочинна зграя тощо). Це такий тип організації соціальних відносин, який характеризується відносною незалежністю від соціальних структур, неформальним контролем, заснованим на традиції і залежним від міри усвідомленості групового членства.

До **середніх соціальних груп (спільностей)** відносяться порівняно сталі групи (спільності) людей, які працюють на одному підприємстві, і є членами певних суспільних організацій або проживають на одній достатньо великій, але обмеженій території (мешканці міст або областей тощо).

Великі суцільні групи (спільності) – групи (спільності), які існують в масштабах країни в цілому (нації, класи, соціальні верстви, професійні об єднання тощо).

Показниками великої соціальної групи (спільності), як цілісності, виступають:

- умови життєдіяльності;
- спільні інтереси взаємодіючих індивідів;
- прихильність конкретним соціальним інститутам і цінностям;
- соціально-професійні характеристики індивідів, об'єднаних у спільність;
- належність до історично складних територіальних утворень.

Польський соціолог Ян Щепанський виділяє наступні великі типи спільностей:

1. Природні, які існують в реальності (територіальні, соціальні).

2. Номінальні – особлива соціальна спільнота, яка формується завдяки спільними ознаками та необхідністю взаємозв'язку, для виконання певних завдань (спілка українських фермерів, підприємців тощо).

За змістом великі соціальні спільності поділяються:

- соціально-класові (верстви, стани, класи);
- соціально-етнічні (племена, народності, нації та ін.);
- соціально-суспільні, або корпоративні (діти, молодь, жінки та ін.);

- соціально-територіальні (мешканці Автономної республіки Крим, областей, міст та ін.).

Таким чином, соціальна спільнота – це сукупність людей, об'єднаних відносно стійкими соціальними зв'язками, відносинами, яка має загальні ознаки, що надають їй неповторної своєрідності. Соціальні спільноти відзначаються великим різноманіттям видів, форм. За кількісним складом вони змінюються від союзу двох людей (діади), до таких, які налічують десятки мільйонів; за тривалістю існування – від таких, що тривають недовго (концертна аудиторія), до таких, що існують протягом багатьох століть (етноси); за щільністю зв'язків між індивідами – від різного ступеня згуртованих колективів (протестантська секта) до вельми розпливчастих, аморфних організацій (клуб любителів певного стилю в музиці).

Література

Основна:

Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К: Генеза, 1996.

Батыгин Г. С., Подвойский Д. Г. История социологии. Учебник. – М.: Высшее Образование и Наука, 2007.

Вербець В. В. Соціологія. – К.: Кондор, 2009.

Волович В. І. Соціологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

Гіденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999.

Голенкова З. Т., Акулич М. М. , Кузнецов И. М. Общая социология: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005.

Давидов П. Г., Кальянов А. В., Кирилова О. М., Поцулко О. А., Фадєєва Г. С. Соціологія у схемах, таблицях та коментарях. – Донецьк: Норд-Прес, 2009.

Нестуля О. О., Нестуля С. І. Соціологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

Смелзер Н. Соціологія. – М.: Феникс, 1994.

Социальная философия. Курс лекций. Учебник. – Под ред. И. А. Гобозова. – М.: Издатель Савин С. А., 2003.

Соціологія: Курс лекцій. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. За ред. В. М. Пічі. – Львів: «Новий світ-2000», 2002.

Соціологія: підручник / За заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків-Київ, 1998.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / За загальн. ред. В. М. Пічі.– К.-Львів: Новий Світ, 2002.

Додаткова:

Антов А. Понятие «социальная структура» в современной социологии // Антонов Н. А. Понятие «социальная структура» в современной социологии // Социс. – 1996. – № 7.

Антоновский А. Ю. Никлас Луман: эпистемологическое введение в теорию социальных систем [Текст] / А. Ю. Антоновский; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М.: ИФ-РАН, 2007.

Бех В.П. Социальный организм: философско-методологический анализ. –Запорожье: Тандем У, 1998.

Гидденс Э. Макросоциологические теории общества и социального изменения // РЖ, Социальные и гуманитарные науки, отечественная и зарубежная литература. – Серия 11. – Социология. – 1994. – № 2.

Глотов М. Б. Социальный институт: определение, структура, классификация // СОЦИС. – 2003. – № 10.

Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992.

Социологические исследования. – 1996. – № 7.

Шкаратан О. И., Сергеев Н. В. Реальные группы: концептуализация и эмпирический расчет // Общественные науки и современность. – 2000. – № 5.

Шубкин В. Н. Социология и общество: Научное познание и этика науки. Монография. – М.: ЦСПиМ, 2010.

ЛЕКЦІЯ 4.
ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

План

1. Поняття та ознаки громадянського суспільства.
2. Держава і громадянське суспільство.
3. Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні.

1. Поняття та структура громадянського суспільства

Держава відіграє вирішальну роль у житті суспільства. Держава узгоджує багатоманітні соціальні інтереси, упорядковує життєдіяльність суспільства, забезпечує його цілісність. Проте держава не є абсолютним «позитивом», з нею пов'язано чимало негативного. Використовуючи своє монопольне право на примус, вона може чинити насилля над суспільством, втягувати народ у війни, вводити жорсткі закони тощо. З метою мінімілізації негативних наслідків функціонування держави для суспільства, людство напрацювало низку теоретичних і практичних засобів. До них належить і теорія громадянського суспільства. Відповідно, проблеми взаємозв'язку держави, державної влади, суспільства, особи, демократії, є фундаментальними для сучасного суспільства. Аналіз цих проблем безпосередньо пов'язаний з дослідженнями суспільства взагалі і громадянського суспільства, зокрема. Для того, щоб осягнути співвідношення й механізми зв'язку суспільства, особи і держави, роль суспільства у формуванні державної влади і демократичних інститутів, слід чітко уявляти природу і сутність цього суспільства, його структуру і соціальний організм.

Сьогодні в науковій думці, як зазначає Є. Бистрицький, існує 57 варіантів тлумачення «громадянського суспільства». Проте більшість дослідників сходяться на тому, що поняття «громадянського суспільства» застосовується для вивчення неполітичної частини і має певне аналітичне навантаження лише у випадку розмежування суспільства і держави.

Виходячи із підходів щодо громадянського суспільства, можна систематизувати його головні ознаки:

- відокремлена від держави структура суспільства, яка складена з різноманітних асоціацій, добровільних об'єднань людей;
- плюралізм ідеологій і політичних поглядів, багатопартійність;
- доступ усіх громадян до участі в державних і суспільних справах;
- компонентами громадянського суспільства є ринкова економіка, різноманітні форми власності;
- розвинена громадянська політична культура і свідомість;
- цінування громадянських прав, які вважаються вищими, ніж державні закони;
- сукупність усіх неполітичних відносин у суспільстві;
- різноманіття соціальних ініціатив;
- контроль суспільства за діяльністю державних органів.

Отже, громадянське суспільство – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризується високим рівнем суспільної свідомості, політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави.

Концептуальне вирішення проблеми розуміння сутності громадянського суспільства неможливе без аналізу його структури. Структура суспільства – це внутрішня його будова, що відтворює багатогранність та взаємодію складових суспільства, забезпечує його цілісність та динаміку розвитку.

Громадянське суспільство має таку ж структуру, яку можна подати у вигляді систем, які відповідають сферам його життєдіяльності: економічна, політична, соціально-культурна.

Економічна система – це сукупність економічних інститутів і відносин, у які вступають люди в процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання сукупного продукту, реалізації права власності. Основою громадянського суспільства є недержавна власність на засоби виробництва. Наявність у громадян власності на засоби виробництва робить їх незалежними від держави в економічному відношенні. Поряд з правом приватної власності важливе значення для громадянського суспільства має гарантована державою свобода підприємницької, трудової і споживчої діяльності.

Соціальна система – певна сукупність об'єктивно сформованих соціальних спільнот (груп) та взаємозв'язки між ними, а саме:

- інститути сім'ї та відносини, що обумовлюють її існування. Сім'я є найбільш сталим інститутом громадянського суспільства, який зберігає певну автономію стосовно держави навіть у тотально одержавлених суспільствах;
- відносини, які відображають соціальну сутність людини (клуби, об'єднання);
- відносини, що виникають між соціальними спільнотами (групами, націями, расами, класами тощо).

Характерною рисою соціально-класової структури сучасного розвиненого громадянського суспільства є переважання в ній так званого середнього класу як прошарку людей з відносно високим рівнем матеріального достатку.

Політична система – це сукупність цілісних саморегулюючих елементів недержавних політичних інститутів: політичні партії, громадські організації та рухи, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації.

Політичні відносини як відносини з приводу влади притаманні і

громадянському суспільству, однак вони не є державно-політичними і виступають як відносини між недержавними політичними інститутами. Найважливішим політичним інститутом громадянського суспільства є політичні партії, саме через них громадянське суспільство з'єднується з державою. У разі оволодіння державною владою та чи інша партія стає суб'єктом державно-політичних відносин і в такі якості не виступає інститутом громадянського суспільства.

Інституціональними елементами структури громадянського суспільства є багатоманітні громадські організації. Політичними інститутами є ті, які певною мірою впливають на здійснення державної влади: професійні, жіночі, ветеранські та ін. організації.

В адміністративно-територіальних одиницях держави, окрім місцевого управління, яке призначається вищестоячою владою і є державним управлінням, значну роль відіграють органи місцевого самоврядування – територіальні громади та їх виборні органи з управлінням місцевими справами. Місцеве самоврядування є не управлінською діяльністю взагалі, а лише діяльністю самого населення з управління справами. Лише в цьому значенні місцеве самоврядування є інститутом громадянського суспільства (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Законодавство України про місцеве самоврядування: Зб. законодавчих актів. – К.: Парламент, 2001. – С. 5-53).

Важливим інститутом громадянського суспільства є недержавні засоби масової інформації. Політичну функцію вони виконують тоді, коли взаємодіють з державою, політичною владою.

Соціально-культурна система – це відносини між людьми, їх об'єднаннями, державою та суспільством в цілому стосовно духовно-культурних благ та різного роду матеріалізованих інституцій, через які реалізуються дані відносини, що пов'язані з освітою, наукою, культурою і релігією. Духовне життя громадянського суспільства характеризується ідеологічною багатоманітністю. Воно не сумісне з пануванням єдиної ідеології насаджуваною державою, передбачає свободу думки, совісті, слова; самостійність та незалежність від державних структур, творчих, наукових та інших об'єднань (Варывдин В. А. Гражданское общество // Социально-политический журнал. – 1992. – № 8. – С. 29).

Існують й інші елементи громадянського суспільства. У кожному разі йдеться про все те, що перебуває поза межами держави як політичного інституту.

2. Держава і громадянське суспільство

Громадянське суспільство співіснує з державою у діалектичній та суперечливій єдності. Існування різних і суперечливих інтересів у громадянському суспільстві спонукає до виникнення ідеї держави, як втілення загального інтересу, як інституції гарантування і захисту прав людини. Завдяки державі людська спільнота набуває цивілізованості і стає суспільством. Проте якщо в громадянському суспільстві мотивами, що визначають дії людей, перш за все є реальні потреби та вимоги здорового глузду, то для держави і виконавців її волі понад усе є формальний бік будь-якої справи. Та чи інша важлива подія в житті особи, групи, спільноти є значною сама по собі, у сфері державного вважається реальним фактом тільки після виконання належних формальних процедур, документального закріплення в різних правових актах. С. Рябов вибудовує співвідношення функціонування елементів громадянського суспільства і держави (Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. 2-е вид. – К.: Тандем, 1996. – С. 82).

Громадянське суспільство	**Політичне суспільство (держава)**
природні права	встановленні закони
економіка	політика, держава
приватне життя	публічне життя
сфера свободи волі	сфера обов’язку

Альтернативність ознак та цінностей держави і громадянського суспільства аж ніяк не означає взаємовиключної антагоністичності цих сфер суспільного життя, а, навпаки, зумовлює те, що вони передбачають, потребують одне одного. Держава і громадянське суспільство нерозривно зв’язані одне з одним, складають дві частини єдиного суспільного організму. В ідеалі розвинене громадянське суспільство створює можливості для вільних демократичних міжособистісних відносин, для задоволення всебічних інтересів і потреб суспільних індивідів. Ступінь незалежності громадянського суспільства від держави, демократичності суспільно-політичної системи має вирішальний вплив на характер і розподіл влади в суспільстві. В такому суспільстві влада не може бути сконцентрована в одних руках, а вибудовується на поліцентричній основі. Розподіл влади (законодавчої, виконавчої, судової), розмежування між різними

суспільними суб'єктами економічних, суспільно-політичних функцій, сфер діяльності стає в демократичній суспільно-політичній системі важливим життєвим принципом. В ній правовий стан суспільного суб'єкта не тотожний його соціально-економічній ролі в громадянському суспільстві, що робить особистість одночасно і приватною особою, і громадянином держави.

Разом з тим громадянське суспільство як область приватної життєдіяльності поєднує в собі інтереси і потреби різних соціальних та політичних суб'єктів, що досить часто призводить до конфліктів, протистояння між ними, які можуть доповнюватися протиріччями між приватними і державними інтересами. Знімати гостроту протиріч між суб'єктами громадянського суспільства, створювати певну соціальну гармонію мають не тільки самі громадяни, а, головним чином, держава, яка виступає верховним арбітром. Без держави громадянське суспільство не в змозі нормально функціонувати: в нього можуть розпочатися дезінтеграційні процеси розпаду і гострого протистояння різних соціальних груп, суспільних організацій. І, навпаки, без вільно функціонуючого громадянського суспільства держава ніколи не буде демократичною.

Взаємодія громадянського суспільства і держави вибудовується на конкретних організаційно-правових формах:

- державно-правова регламентація функціонування суб'єктів громадянського суспільства, закріплення їх конституційно-правового статусу;
- участь суб'єктів громадянського суспільства і насамперед тих з них, які складають політичну систему, в організації і діяльності органів державної влади;
- заборона тотального і «дрібного» втручання органів державної влади та її посадових осіб в законне приватне й особисте життя людини і громадянина тощо.

Взаємодія між державою і громадянським суспільством залежить, як від розуміння ролі держави в суспільстві, так і політичних режимів як системи методів і засобів здійснення влади.

Щодо розуміння ролі держави в суспільстві, то можна виділити дві крайні позиції: анархізм та етатизм.

Анархізм (від грец. «безвладдя») – соціально-політична доктрина та соціально-політичний рух, що проголошує своєю метою звільнення особистостей від усіх різновидів політичної, економічної та духовної влади. За ідеями анархізму свобода людини, як вища

цінність, виключає будь-яке управління ззовні та навіть державу в демократичних формах, бо демократія є панування більшості.

Етатизм (від. франц. «держава») – навпаки, вбачає необхідність і виправдовує активне втручання держави в економічне, політичне, соціальне і духовне життя суспільства, виходячи з ідентифікації держави як всезагальної цінності, вищого результату і мети суспільного розвитку. Практично етатизм проявляється в централізації, концентрації і бюрократизації політичної влади, поширенні організаційно-контрольних функцій держави, за межі оптимального співвідношення держави і суспільства. Процес етатизації суспільного життя веде до послаблення громадянського суспільства, його впливу на державу, що в свою чергу, негативно відбивається на самій державі, спричиняючи її руйнування.

Нинішній розвиток українського суспільства свідчить, перш за все, про нагальну потребу трактування громадянського суспільства як потенційного засобу:

по-перше, зниження ступеня закритості держави, в цілому, та представників державної влади, зокрема;

по-друге, обмеження пливу держави на суспільство;

по-третє, збалансування самої влади;

по-четверте, унеможливлення повернення до авторитарних та інших недемократичних методів та стилів прийняття державних рішень.

Отже, щоб демократизувати суспільство, реформувати державу, належить не тільки займатися законотворчою діяльністю, але й сприяти структурованості спільноти, усвідомленню вартісності їхніх вирізнених інтересів, цінуванню гідності і свободи тощо, тобто формувати громадянське суспільство. Налагодження дієвого соціального партнерства між громадянським суспільством та державою сприяє: як удосконаленню потенціалу державного управління та ефективнішому здійсненню ним його соціальних завдань, так і стимулюванню розвитку самого громадянського суспільства.

3. Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні

Особливістю і суперечливістю перехідного суспільства, яким є сучасна Україна, є те, що складнощі перехідних процесів, з одного боку, зумовлюють зміцнення регулюючої ролі держави, тобто самої держави, а, з другого — розбудова громадянського суспільства передбачає роздержавлення суспільних інститутів, зменшення державного впливу на них.

У статті 1 Конституції України зазначено, що Україна є демократичною правовою державою. Разом з тим, фактично на сьогоднішній день реалізація вказаної статті є проблематичною. Дана ситуація пов'язана з тим, що у державі ще й досі не створено громадянське суспільство. Адже, одним із чотирьох рівнів на яких має відбуватися зміцнення демократії, крім ідеології, інституцій та культури, є громадянське суспільство.

Проте, за визначенням М.І.Дзлієва та М.М.Потрубача, для великої соціальної системи в процесі трансформації існує чотири види загроз: загрози від помилок у визначенні цілей її подальшого розвитку; загрози з боку внутрішніх складових системи (підсистем); загрози з боку інших соціальних систем; загрози природного або стихійного характеру. Перші дві загрози в сучасних умовах найбільшою мірою впливають на національну безпеку України, оскільки її політична, економічна, соціальна та інші системи життєдіяльності суспільства сьогодні переходять в істотно інший стан внаслідок кардинальних змін вказаних систем.

Очевидно, що переважна частина громадян України переживає цей період досить болісно. Однак підстав стверджувати, що він закінчиться найближчим часом немає. Українська реальність відображає аж занадто велику кількість порушень конституційних прав і свобод людини в Україні. Серед них й фундаментальних природних прав людини (на життя, на свободу та особисту недоторканість, рівності перед законом). Якщо при цьому врахувати політичну, етнічну, конфесійну та соціальну роздробленість українського суспільства, що об’єктивно призводить до все більших корпоративних вимог окремих груп населення, то стає цілком очевидним, що саме дієздатні інститути громадянського суспільства мають стати на заваді можливого згубного внутрішнього розколу держави.

Відсутність надійного правозахисного механізму призводить до того, що населення починає орієнтуватися на неконституційні способи захисту своїх прав та свобод. Стали звичним явищем мітинги, страйки, пікетування адміністративних будівель, голодування. Всі ці обставини безпосередньо впливають на соціальне самопочуття суспільства та значною мірою визначають суспільно–політичну стабільність у державі.

В Україні й до нині тривають дискусії про вплив держави та про баланс сил державної влади й суспільства. Значна частина населення вбачає в державі чужу, корумповану силу, не довіряє державній

владі, хоча і дотримується утопічного погляду, ніби винятково державними засобами можна створити нове громадянське суспільство. Між іншим, це типова утопія, поєднана з надією на мудрого вождя, авторитетного правителя, який, прийшовши до влади, владнає все справедливо й демократично. Державна влада дійсно може сприяти встановленню громадянського суспільства, але без ініціативи народу «знизу» її можливості обмежені.

Відповідно проблеми процесу розбудови громадянського суспільства в Україні можна сформувати наступним чином:

- неефективність системи соціального партнерства;
- політичну та соціальну пасивність населення;
- відчуженість значної частки громадян від громадської діяльності;
- мовну, культурну та історичну різнорідність населення (особливо це є наглядним у контексті протиставлення Сходу та Заходу країни);
- затягнутість та невідповідність економічних і соціальних реформ;
- нерозвиненість середнього класу;
- брак загальних спільних цінностей.

Основними шляхами побудови громадянського суспільства в Україні є:

- розширення масової бази влади, підвищення політичної культури населення, створення нових можливостей участі громадян в управлінні державними і суспільними справами;

- активізація процесу роздержавлення усіх сфер суспільного життя, формування справжніх інститутів громадянського суспільства як ринкового, так і неринкового характеру (благодійні фонди, споживчі товариства, клуби за інтересами, товариства, асоціації тощо), розвиток різних форм громадського самоврядування і самодіяльності. До речі, у США існують сотні тисяч центральних, штатних, регіональних і місцевих асоціацій (політичних, культурних, релігійних, військово-патріотичних і т. п.), які охоплюють 2/3 населення США. Це і є соціальна база громадянського суспільства;

- постійне удосконалення контрольних механізмів, тобто

механізмів зворотного зв'язку від суспільства до держави;

- максимальне розширення сфери судового захисту прав і свобод людини, формування поваги до права і до закону;

- виховання нормального природного патріотизму – національного і державного – на основі поваги до національної історико-культурної спадщини;

- зміцнення свободи інформації і гласності, відкритості суспільства на основі щонайширших зв'язків із зарубіжним світом;

- піднесення рівня суспільної свідомості, подолання явищ соціальної пасивності, оскільки справа не тільки в наявності демократичних установ і процедур та інформованості населення, але й в умінні жити в умовах демократії, користуватися її благами, в готовності до постійного удосконалення політичної системи у відповідності зі зміною конкретно-історичних умов.

Отже, громадянське суспільство необхідне для затвердження демократії. Чим воно більше розвинуто, тим легше громадянам захищати свої інтереси, тим більше у них можливості самореалізації в різних сферах громадського життя й тим менша небезпека узурпації влади й здійснення повного контролю за суспільними процесами. На сучасному історичному етапі Українська держава має підходити до формування громадянського суспільства з огляду на специфічні риси українського менталітету. На законодавчому рівні має бути закладена якісно нова модель правової організації життя людини і суспільства, відповідно до якої весь державний і суспільний механізм спрямовується на здійснення і захист прав і свобод людини.

Література

Основна:

Основи демократії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Укр.-канад. проект "Розбудова демократії", Ін-т вищ. освіти. - Вид. 2-ге, стер. - К. : Вид-во "Ай-Бі", 2004. - 668 с.

Цвих В.Ф., Горбняк О.В., Кобильник В.В. Громадянське суспільство: Навчально-методичний посібник.– Кам'янець-Подільський: Абетка Світ, 2009. – 111 с.

Бебик В. М. Політологія. Наука і навчальна дисципліна: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Бебик. – К. : Каравела, 2012. – 495 с.

Основи демократії : підруч. / за заг. ред. А. Колодій. – Львів: Астролябія, 2009. – 832 с.

Коршук Р. Етнополітологія : навч. посіб. / Р. Коршук. – К. : Алерта, 2011. – 200 с.

Суспільство та влада: механізми взаємодії : навч.-метод. матеріали для слухачів дисципліни «Механізми взаємодії суспільства і влади» / А. М. Михненко, С. О. Кравченко, І. В. Пантелейчук та ін. – К. : НАДУ, 2013. – 80 с.

Додаткова:

Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку / за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.

Дзлієв М.И., Потрубач Н.Н. Основы обеспечения безопасности жизнедеятельности (Курс лекций). - М., 1996. – 185 с.

Карась Анатолій. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. – Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.

Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – К., Вид-во НАДУ, 2018. – 224 с.

Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні». – Режим доступу: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016

Горник В.Г., Кравченко С.О. Взаємодія держави та громадянського суспільства у запобіганні корупції як чинник національної безпеки // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. - 2018. - Т. 29(68), № 3. - С. 123-130. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_3_25

ЛЕКЦІЯ 5-6.
СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

План

1. Об’єкт і предмет курсу «Соціологія фізичної культури і спорту».
2. Базові категорії курсу .
3. Завдання та функції «Соціологія фізичної культури і спорту».
4. Соціологія фізичної культури і спорту в системі спеціальних наук.

1. Об’єкт і предмет курсу «Соціологія фізичної культури і спорту»

Один із класиків європейської філософії М. Шелер, на початку XX ст. писав: «Жоден інший феномен у світі не заслуговує сьогодні такого глибинного соціально – філософського аналізу, як спорт. Спорт надзвичайно піднявся у своєму значені, але вивченню його змісту не приділяється достатньо уваги». У 80–х р. XX ст. американський соціолог спорту А. Гуттман, коментуючи слова М. Шелера, у праці «Від ритуалу до рекорду» відмічав, що, «і через 50 років спорт залишається найбільш дискусійним і найменш зрозумілим явищем нашого часу». Актуальною дана проблема залишається й на сучасному етапі, що пов’язано з наступними факторами:

по-перше, існує думка, що взагалі «загадки спорту» не існує. Більш того, спорт «стихійно» оцінюється, за звичай, як дещо просте і доступне, широко відоме;

по-друге, проблеми фізичної культури і спорту постійно обговорюються у суспільстві, проте досліджень у галузі фізичної культури і спорту, через призму соціологічної науки, набагато менше аніж з політики, релігії, освіти тощо.

Однак, у ситуації високої конкуренції і ритму сучасного життя, необхідно достеменно орієнтуватися в інформаційних потоках, чітко виявляти тенденції розвитку соціуму. Вирішення зазнаних проблем стає можливим при умові отримання соціологічних знань, які безпосередньо пов’язані з людськими відносинами, нормами поведінки, формуванням цінностей тощо. Відповідно, у залежності від складності проблеми яка стоїть перед суспільством, зростає необхідність підвищення якісних знань про людину як суб’єкта і об’єкта соціальних відносин, висвітлення її ролі у трансформаційних

процесах. Тому, враховуючи тенденції посилення ролі фізичної культури і спорту як соціального інституту, тим, хто працює у зазначеній галузі, конче потрібно не тільки добре знати способи, методи і форми тренування, але й розумітися у життєвих інтересах і соціальних відносинах людей. на основі яких і формуються групи, спільноти, суспільство в цілому. Такий підхід надасть можливість спеціалісту сприймати і аналізувати ситуації, визначати стратегію розвитку фізкультурно-спортивного руху, функціонування і модернізацію системи фізичного виховання і спорту.

Соціологія фізичної культури і спорту, як наука, сформувалася на початку XX ст., у зв'язку з необхідністю суспільства у розумінні таких соціальних феноменів, як спорт, фізична культура, які інтенсивно розвивалися з початку сторіччя і розпочали відігравати значу роль у суспільному житі. В подальшому зростання значення соціології фізичної культури і спорту обумовлене наступними факторами:

- перетворення фізичної культури і спорту в важливе соціально значиме явище;
- історичними протиріччями, які характерні для розвитку фізкультурно-спортивного руху, зростанням можливостей використання спорту для удосконалення соціального життя, формування здорового способу життя суспільства і спортивного стилю кожного з його членів.

У наш час фізична культура і спорт остаточно набули рис соціального інституту і відповідають усім вимогам інституалізації. Як соціальний інститут:

- виконує чітко визначені соціальні функції (оздоровча, виховна, освітня тощо);
- має розвинену інфраструктуру і матеріальну базу (стадіони, спортивні зали, оздоровчі центри тощо);
- веде активну підготовку професіональних кадрів (школи олімпійського резерву, коледжі, інститути, академії фізичної культури тощо).

Відповідно **об'єктом дослідження** соціології фізичної культури і спорту виступає фізкультура і спорт як соціальне явище. Щодо **предмету дослідження**, то напрямами його пізнання досить широкі:

- соціальні відносини, які включають механізми взаємодії у галузі фізичної культури і спорту, їх роль і місце у житті людей;
- особливості фізичної культури і спорту в системі інших видів соціальної діяльності (наука, релігія, освіта тощо);
- внутрішній світ людини, яка виступає в якості суб'єкта галузі фізичної культури і спорту;

- соціально-культурний потенціал спорту в різні історичні епохи.

Таким чином, у зв'язку з вищезазначеним, **соціологію фізичної культури і спорту можна визначити**, як науку про фізичну культуру і спорт, про місце, яке соціальний інститут фізичної культури і спорту займає в суспільстві. Науку, яка має свій об'єкт, предмет і методи дослідження, включаючи конкретно-соціологічні.

2. Базові категорії курсу

Соціологія фізичної культури і спорту, як й усі інші науки, виробила свою систему категорій. Тобто, систему найбільш загальних понять, які віддзеркалюють суттєві сторони її предмета, розкривають механізм прояву законів і закономірностей, що нею вивчаються. Враховуючи предмет пізнання соціології фізичної культури і спорту, в загальному, понятійно-категоріальний апарат включає:

- загальнонаукові категорії у соціологічному вимірі;
- соціологічні категорії;
- безпосередньо категорії соціології фізичної культури і спорту.

До **загальнонаукових категорій** відносяться поняття які є базовими й в інших науках – суспільство, соціум, культура, цивілізація тощо. Поняття «суспільство», його сутність, характеристики ми розглядали на попередній лекції. Однак для конкретної людини найголовнішим є усвідомлення того, що суспільство – це її (людини) природно-духовне буття, її існування в предметно-соціальному середовищі. Саме такий вимір найяскравіше демонструє поняття «соціум». Соціум – це соціалізоване суспільство. Сутність соціалізації того чи іншого суспільства показує, наскільки те, що створили люди як особистості, відповідає їхній дійсній природі, споконвічно зорієнтованій на гуманізм, гармонію людини і природи, прогрес людини і людства. Вираження досягнутого людиною (людством) знаходить своє відображення у культурі. У соціологічному контексті культура постає не як часткова сфера суспільного життя, а як суспільство в цілому, з погляду розвитку людини як суб'єкта діяльності, розкриття властивостей і обдарувань людини. Вона є втіленням створених людьми матеріальних і духовних благ. Відтак поняття «культура» має досить широке трактування:

- культура – поняття, що відображає символічні, небіологічні, набутті аспекти людського суспільства (В. Піча);

▪ культура – історично визначений рівень розвитку суспільства і людини, виражений в конкретних типах і формах організації життя і діяльності, а також створювані людьми матеріальні і духовні блага (В. Харчева).

Культурною спільнотою найвищого рангу, як самий широкий рівень культурної ідентичності людей виступає цивілізація. Особливості цивілізацій визначаються характером соціокультурного устрою суспільства. Разом з тим між цивілізацією і культурою немає ні абсолютної гармонії, ні повної несумісності. Реальні зв'язки між ними існують в трьох основних формах. *Перша* форма зв'язку – генетична, так як саме культура створює цивілізацію, об'єктивується в ній. Генетичний код культури втілюється в матеріальному тілі цивілізації. *Друга* – структурно-функціональна, тому що культура і цивілізація втілюють у собі різні сторони людської діяльності, духовну і матеріальну, які немислимі один без одного. І нарешті, *третя, дисфункціональний зв'язок,* коли цивілізація прагне підпорядкувати собі культуру. При цьому відбувається забуття цінностей культури і втрачається її «душа». Це означає, що повинні з'явитися нові цінності, які вибудують фундамент нової культури, а потім – нова цивілізація, в якій об'єктивуються ці цінності.

Основу **соціологічних категорій** складають поняття, що ґрунтовно розкривають зміст самої соціологічної науки – суспільне, соціальне, соціальні норми, соціальні цінності тощо.

Суспільне – це реальність відносин, які створені людьми в суспільстві. Ця реальність виникає природно, об'єктивно, незалежно від волі і свідомості окремого індивіда. Люди за необхідністю вступають у низку економічних, політичних, культурних, релігійних та інших відносин, бо природно прагнуть задовольнити свої основні інстинкти, природно «посіяний» інтерес і природно окреслені потреби. Зазвичай, наприклад, під суспільно-економічним процесом розуміється вся та низка відносин між людьми, яка виникає у зв'язку з тим, що люди природно хочуть їсти, пити, одягатись, мати житло тощо.

Поряд із природним у суспільному процесі існує нерозривно пов'язане з ним соціальне.

Соціальне – це реальність відносин, які створені особистостями в суспільстві. Реальність соціального виникає завдяки соціалізації людини. Тобто природний процес розвитку людини набуває у системі суспільних відносин свого вищого рівня – соціального. Людина в натуральний процес відносин починає вносити корективи особистого

плану. Соціальне – те штучне, чим людина намагається виділитися у середовищі собі подібних. Соціальним, наприклад, є не тільки прагнення влади людиною, а й одночасно те, якої і чиєї влади прагне вона чи спільнота, до якої людина належить. А в наведеному вище прикладі стосовно суспільно-економічного, соціально-економічне – це не тільки те, що людина хоче їсти, пити, одягатись тощо, а й насамперед, що їсти-пити, як і для кого одягатись, яке мати житло і т. ін.

Таким чином, поняття «суспільне» і «соціальне» показують, що суспільство обов'язково трансформується у своєму розвитку в певну форму свого соціального існування, формуючи соціальні норми, соціальні цінності тощо.

Соціальні норми, в даному контексті, виступають як система уявлень, що становить певний шаблон поведінки, що розділяється членами соціальної групи і необхідний для здійснення сумісних узгоджених дій. Соціальні норми поділяються на моральні, правові, релігійні, корпоративні, сімейні, естетичні. Під поняттям «соціальні цінності» розуміються ті цінності, які виникли в умовах суспільства або створені суспільством, пройшли шлях свого становлення, постійно змінюються залежно від змін суспільних норм поведінки та соціально-економічних, духовних, матеріальних, політичних та інших умов у суспільстві, мають визначальне значення для подальшого розвитку і функціонування суспільства.

Загальнонаукові та соціологічні категорії знаходять своє відображення безпосередньо в **основних категоріях соціології фізичної культури і спорту** – фізична культура, спорт, спортивна культура, система фізичного і спортивного виховання тощо.

Поняття «фізична культура» відображає сферу культури, основним змістом якої виступає процес соціалізації і «окультурення», соціокультурної модифікації тіла (буття тіла) людини. Дана сфера культури пов`язана, відповідно, з тілесним буттям людей, їх фізичним станом, який входить у фізичну культуру як її специфічний елемент тією мірою, наскільки він поєднаний із соціальною діяльністю, і в тому ключі, в якому він є культурною цінністю. Із врахуванням соціально і культурно сформованих параметрів тілесного буття людини в рамках фізичної культури виділяють: культуру руху (рухову культуру); культуру будови тіла; культуру фізичного здоров`я. Проте, за визначенням І. Биховського, фізична культура – це не галузь безпосередньої роботи з «тілом», хоча саме тілесно – рухові якості людини виступають предметом у даній галузі, як усяка

сфера культури, фізична культура – це насамперед робота з «духом» людини, його внутрішнім, а не зовнішнім світом.

Відповідно, у контексті курсу соціології фізичної культури і спорту, зміст поняття «фізична культура» використовується у двох значеннях:

1. Фізична культура виступає як складова частина загальної культури, як компонент соціального способу життя.

2. Фізична культура розглядається переважно як специфічна реальність, як соціальний процес із оволодіння цінностями особливого виду культури, яка називається культурою фізичною.

Базовою категорією соціології фізичної культури і спорту виступає «спорт», як унікальний соціальний інститут розвитку, розповсюдження та засвоєння культури рухової діяльності людини і людства. Термін «спорт», в залежності які цілі ставлять перед собою люди які займаються або приймають участь у спортивних заняттях, вживається в різних сферах:

- дитячий і юнацький спорт;
- масовий спорт;
- спортивно-виховна діяльність;
- професійний і комерційний спорт.

Сутність спорту не лише зводиться до досягнення високих результатів, але й включає в себе різнобічний розвиток спортсменів, виховання і підготовка їх до життєвої практики тощо. Спорт – соціальне явище, яке створило власну національну і міжнародну структуру, спеціальну матеріальну базу, систему і принципи навчання та тренування, забезпечене спеціально підготовленими кадрами.

Складовою зальної культури, разом із фізичною культурою, виступає спортивна культура – напрацьовані в суспільстві та передаються із покоління в покоління цінності, соціальні процеси і відносини, які встановилися під час змагань і спортивної підготовки до них. Участь в спортивних змаганнях передбачає ціль досягнення першості або рекорду за допомогою фізичного і духовного удосконалення людини.

Сукупність ідей, методів і способів, структурно організованих за єдиними принципами з метою реалізації певних біологічних, соціальних і політичних ідей у сфері фізичної культури і спорту вибудовують систему фізичного і спортивного виховання.

Разом з тим система категорій соціології фізичної культури і спорту, як галузі соціологічної науки, має складну структуру, основні складові якої будуть розглянуті в наступних лекціях.

3. Завдання та функції «Соціології фізичної культури і спорту»

Завдання соціології фізичної культури і спорту можна звести до двох соціально значущих проблем:

- проблема досягнення масовості фізкультурно-спортивного руху;
- вирішення соціальних проблем спорту, спортивної діяльності.

Відповідно пріоритетними завданнями соціології фізичної культури і спорту, у контексті вирішення проблем спорту і спортивної діяльності, виступає пошук факторів, які б дозволили у повному обсязі досягти масовості фізично-спортивного руху. Виходячи з того, що наявні фактори носять як об'єктивний так і суб'єктивний характер, завдання можна поділити на дві групи:

І. Група – об'єктивні фактори, які визначають масовість фізкультурно-спортивної діяльності. До них відносяться:

1. Рівень розвитку матеріальної бази фізичної культури і спорту.
2. Підготовка професійних кадрів, їх чисельність та якість підготовки.

ІІ. Група – суб'єктивні фактори, які впливають на вирішення проблем масовості фізкультурно-спортивної діяльності. До них відносяться:

1. Формування суспільної думки та індивідуальної свідомості щодо засвоєння цінностей фізичної культури і спорту.
2. Формування стійких мотивів, ціннісних орієнтацій населення до фізкультурно-спортивної діяльності.
3. Виховання в населення потреб у фізкультурно-спортивної діяльності, актуалізація значущості здоров`я, рівня фізичної підготовки, фізичної культури у загальній ієрархії цінностей людини і суспільства.

Соціологія фізичної культури і спорту, як й інші науки, виконує притаманні їй **функції**: теоретико-пізнавальну, описову, пояснювальну, евристичну, світоглядну, організаційно-управлінську.

Роль **теоретико-пізнавальної функції** полягає у вивчені соціальних аспектів фізичної культури і спорту, місця і ролі останніх у суспільному житті, соціальних процесів які проходять в середині фізкультурно-спортивних колективів, добровільно-спортивних товариствах та інших організаціях. Результати дослідження сприяють усвідомленню соціальних процесів які відбуваються у сфері фізичної культури та спорту.

Описова функція – накоплює, систематизує і описує факти які відносяться до соціальної природи і ролі фізичної культури і спорту.

Пояснювальна функція – розкриває глибинну сутність процесів які відбуваються у фізичній культурі і спорті, простежує усі характерні для них причинно-наслідкові зв'язки. Надає пояснення явищам і подіям які відносяться до фізичної культури і спору.

Евристична функція – використовуючи усі притаманні сучасній науці засоби і методи, прогнозує розвиток подій в майбутньому, розкриває нові факти і явища у сфері фізичної культури і спорту.

Світоглядна функція – формує суспільну свідомість відносно до ціннісного змісту фізичної культури і спорту, розповсюджує знання про даний соціальний феномен. Досліджує і розкриває соціальні функції фізичної культури і спорту, формує мотивацію та інтерес до занять фізичними вправами і спортом.

Організаційно-управлінська функція – досліджує шляхи, засоби і форми зацікавлення населення у регулярних фізкультурно-спортивних заняттях, наданні практичних рекомендацій з організації із управління у сфері фізичної культури і спорту. Сприяє розробці прогнозів розвитку соціально-економічної сфери галузі.

4. Соціологія фізичної культури і спорту в системі спеціальних наук

Соціологія фізичної культури і спорту – відносно самостійна наукова дисципліна –тісно пов'язана з багатьма іншими соціальними науками і знаходиться з ними в складних взаємовідносинах. З одного боку, вона самостійна, а з іншого – прагне до тісної співпраці, координації з іншими науками. Результати соціологічного дослідження становлять значний інтерес як для самої соціології, так і для історії, політології, культурології, психології, педагогіки, економіки та інших наук. Вони можуть бути використані при вирішенні найрізноманітніших соціальних завдань. Крім того, багато соціальних науки можуть надати істотну допомогу в розвитку соціології фізичної культури і спорту. Логіка і методологія побудови науки вимагають використання розробки понятійного апарату, визначення об'єкта і предмета, а значить, використання давно зарекомендованих себе методів – системно-структурного, порівняльно-історичного та ін.

Соціологія фізичної культури і спорту в рамках її взаємовідносин з іншими науками, що вивчають ці об'єкти, стикається з двома основними проблемами:

1) проблемою власної ідентифікації, тобто орієнтації саме на соціологічний підхід, на соціологічні методи в аналізі фізичної культури і спорту і тим самим демаркації, відмежування від інших наук;

2) проблемою взаємодії, координації, об'єднання зусиль з представниками інших наук в дослідженні фізичної культури і спорту.

Обидві ці проблеми зачіпають взаємини соціології фізичної культури і спорту з усіма науками, що вивчають ці об'єкти. Однак в першу чергу вони стосуються суспільних наук, до яких відносяться історія фізичної культури, теорія фізичної культури, педагогіка спорту, психологія спорту.

Виконуючи свої функції – теоретико-пізнавальну, світоглядну і організаційно-управлінську, соціологія фізичної культури і спорту тісно пов'язана з педагогічними науками про фізичну культуру і спорт. Інтегруючи педагогічне, психологічне, культурологічне знання, вона розробляє методологічні принципи, за якими формується спеціальне знання про фізичну культуру і спорт, виступаючи, по суті, метатеорією, здатною озброїти спеціальні науки ідеологією, світоглядом і методологією дослідження процесів розвитку фізичної культури і спорту.

До числа наук, що мають спільний з соціологією фізичної культури і спорту об'єкт дослідження, слід віднести теорію фізичної культури, історію, психологію, науку про управління фізичною культурою і спортом. Крім того, вона взаємопов'язана з соціальною психологією, педагогікою спорту. Подібність цих наук з соціологією визначається їхнім спільним об'єктом дослідження – фізичною культурою і спортом.

Однак кожна з цих наук має свій власний предмет і методи дослідження. Так, предметом історії є вивчення історичних передумов розвитку і становлення фізичної культури як складової частини суспільного життя. Психологія спорту вивчає процес формування особистості в сфері фізичної культури і спорту (спортсмена, тренера, керівника і тощо). Теорія фізичної культури створює і розвиває теоретичні положення науки, тоді як соціологія фізичної культури і спорту досліджує соціальний генезис, соціальну роль та соціальні функції фізичної культури і спорту. Соціологія, будучи інтегративною наукою, дає певні імпульси для цілісного вивчення фізичної культури і спорту, в тому числі для розробки загальнотеоретичних і методологічних підходів до їх вивчення.

Таким чином, соціологія фізичної культури формувалася і функціонує, з одного боку, як одна з частин наук про фізичну культуру і спорт, з іншого – як галузь соціологічного знання.

Література

Основна:

Визитей Н. Н. Социология спорта: курс лекций. – К.: Олимпийская литература, 2005.

Воробьев А. В., Михеева Т. В. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Омск: СибГАВК, 2002.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Академия, 2004.

Супиков В. Н. Социальные проблемы спорта: курс лекций. – Смоленск – Пенза, 2006.

Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов / Сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М: СпортАкадамия – Пресс, 2001.

Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

Додаткова:

Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання : колект. моногр. / ред. кол. : Вацеба О. М., Петришин Ю. В., Приступа Є. Н., Боднар І. Р. – Л. : [Укр. технології], 2005.

Григорьев В. М., Современные проблемы теории и практики физической культуры. Взгляды, идеи, концепции: Сборник научных трудов / Под ред. доцента В. М. Григорьева. – СПб.: СПбГАФК, 1997.

Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры: учебник. В 2 т. – Т. 1: Введение в специальность. История, организация и общая характеристика адаптивной физической культуры / Под общей ред. проф. С. П. Евсеева. 2-е изд., испр. и доп. – М.: «Советский спорт», 2005.

Жалпанова Л. Ж. Спорт, который вас убивает. – Москва: «Вече», 2007.

Лубышева Л. И. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности // Физкультура и Спорт. – 2007. – № 3.

Паначев В. Д. Спорт и личность: опыт социологического анализа // СОЦИС. – 2007. – № 11.

Эдвардс Г. Проблемы в сфере развития физической культуры // Спорт. – 2002. – № 442.

ЛЕКЦІЯ 7.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

План

1. Фізична культура і спорт як соціальний інститут.
2. Соціальні функції фізичної культури.
3. Специфічні функції спорту.
4. Фізична культура і спорт в житті суспільства і людини.

1. Фізична культура і спорт як соціальний інститут

Необхідною передумовою соціальної інтеграції і стабільності суспільства є наявність загальносуспільної системи цінностей – спільної мови, спільних ідеалів, моральних норм, вірувань тощо. Їхня інтеріоризація (засвоєння) забезпечує інтеграцію особистості в соціальну систему, а отже, є найпершою умовою нормального функціонування суспільства. Конкретним механізмом, що забезпечує соціальний порядок, інтеграцію, стійкість і стабільність суспільства, його відтворення, є соціальні інститути.

Як проблема соціологічного вивчення соціальні інститути беруть початок з часу становлення соціології як самостійної науки. Англійський мислитель Г. Спенсер розвиток регулятивної системи суспільства поєднував з розвитком соціальних інститутів. Він вважав, що соціальні інститути («інституції») є складниками каркаса соціуму і виникають у результаті процесу диференціації суспільства. Французький соціолог Е. Дюркгайм тлумачив природу соціальних інститутів у контексті цілісності суспільства. Суспільство, на його думку, є органічною цілісністю, що складається з окремих груп та інститутів, кожний з яких відіграє свою функціональну роль, а головне завдання науки про суспільство – відкрити, яким чином постали інституції – політичні, юридичні, моральні, економічні, релігійні тощо, які причини породили їх, яким життєвим потребам вони відповідають.

В подальшому поняття «соціальні інститут» стає центральним поняттям соціології. Сучасний американський соціолог Т. Парсонс, саму соціологію визначає як науку про інститути. У його тлумаченні інститути є зразками, що окреслюють фундаментальний зміст

поведінки, якої ми маємо право очікувати від осіб, що виконують важливі стосовно структури ролі в системі суспільства. Російський соціолог С. Фролов стверджує, що соціальний інститут – це організаційна система соціальних зв'язків і норм, яка об'єднує значущі суспільні цінності і процедури, що задовольняють основні потреби суспільства. Під суспільними цінностями він розуміє стандартизовані взірці поведінки в групових процесах, а під системою соціальних зв'язків – переплетіння ролей і статусів, за допомогою яких ця поведінка здійснюється й утримується в певних межах.

В загальному, усі підходи до визначення поняття **«соціальний інститут»**, як свідчить аналіз вітчизняного соціолога С. Войтовича, визнають його функціональну здатність налагоджувати суспільне життя і соціальний порядок через узгодження, об'єднання, організацію та інтеграцію намірів і поведінки соціальних суб'єктів, структурних і функціональних компонентів соціальної системи.

Відповідно поняття «**соціальний інститут»** можна визначити, як

1. Соціальну настанову – комплекс самих загальних соціальних (політичних, правових, моральних, релігійних тощо) норм, правил і принципів, культурних зразків, звичок, типів мислення і моделей поведінки, визначаючих сутність і сталість соціальних явищ, обумовлюючих і регулюючих соціальні відносини, діяльність людини в різних галузях.

2. Соціальне утворення, або інституція – соціальна одиниця над індивідуального рівня, організація, яка виступає суб’єктом соціальних відносин і дій.

Завдяки соціальному інституту відбувається функціонування суспільного організму, здійснюється соціалізація індивіда, забезпечується спадкоємність у використані культурних цінностей, передача навичок і норм соціальної поведінки, залучення людей до діяльності.

Поняття «**інститут»**, як соціологічна категорія, відповідає впорядкуванню, формалізації, стандартизації. Процес інституціоналізації того чи іншого явища, включає в себе ряд обов’язкових моментів:

1. Створюється відповідно потреба людей в розвитку певного явища.

2. Кожен інститут виконує:

- достеменно визначену соціальну функцію, характерну тільки для нього;

- утримує і розвиває свою матеріальну базу;
- забезпечує свою систему професійними кадрами, проводить їх підготовку.

Сьогодні фізична культура і спорт, як соціальний інститут, є сучасною мегосистемою, окремою сферою соціального життя, яка наділена **наступними функціями**:

- виконує чітко визначені соціальні функції (виховання, освіти, оздоровлення тощо);
- володіє розвиненою інфраструктурою, матеріальною базою (стадіони, спортивні зали, басейни тощо);
- проводить активну підготовку професійних кадрів (школи олімпійського резерву, спортивні коледжі тощо).

2. Соціальні функції фізичної культури

Культура, як спосіб організації суспільного, групового та індивідуального життя, припускає можливість найрізноманітніших вирішень людських проблем, пристосування до умов соціального часу і простору. Значення культури в житті людини і суспільства виражається через її функції (адаптивна, інтегративна, інформаційна тощо). Оскільки фізична культура виступає складовою культури суспільства, то їй притаманні, насамперед, загальнокультурні соціальні функції. До них відносяться: виховна, освітня, оздоровча, економічна, комунікативна тощо. Зупинимося на деяких з них.

1. **Виховання людини**. Заняття фізичними вправами і спортом:

- створюють можливості для виховання волі, мужності, трудових якостей і т.п.;
- розвивають гуманістичні переконання, почуття поваги до суперників;
- формують соціальну активність (капітан команди, фізорг, суддя по спорту і т.п.).

Під час занять фізичними вправами і спортом людина отримує уроки правової етики. Відносини між тренером і спортсменом, спортсменом і суддею, між спортсменами вимагають усвідомленого виконання правил поведінки. Для фізкультурників і спортсменів характерні патріотизм, відданість своїй справі, боротьба за спортивну честь, працелюбність (прибирання інвентарю, площадок і т. п.).

2. **Освіта людини**. В процесі занять фізичною культурою і спортом людина пізнає нове, навчається руховим вмінням і навичкам,

пошуку нових спортивних заходів і методів для покращення результатів. Заняття фізичною культурою і спортом створюють можливість для розвитку творчості і формування пізнавальної активності.

3. **Оздоровлення людини**. Фізична культура – важлива складова валеології. Систематичні заняття сприяють профілактиці захворювань. Засоби лікувальної фізичної культури використовують для реабілітації хворих. Адаптаційна фізична культура – новий напрям фізично-оздоровчої роботи з інвалідами.

Як самостійна частина культури суспільства фізична культура має специфічні соціальні функції, які органічно поєднуються з загальними. Однак, у більш конкретній формі виражають соціальну сутність фізичної культури як суспільно-необхідної діяльності, її можливість задовольнити запити суспільства в сфері фізичного виховання.

За ознаками загальності специфічні функції фізичної культури можна об’єднати у наступні групи:

1. Загальний розвиток і зміцнення організму всіх людей незалежно від віку, статті, стану здоров`я, ступеня фізичного розвитку (формування і розвиток фізичних якостей і здібностей, удосконалення рухових навиків, зміцнення здоров`я тощо).

2. Фізична підготовка людей до трудової діяльності, захисту вітчизни (мобілізаційна функція фізичної культури, професійно-прикладна фізична підготовка).

3. Задоволення потреб людей в активному відпочинку, раціональному використані вільного часу (відвернення уваги від шкідливих звичок, формування здорового способу життя).

4. Розвиток вольових фізичних здібностей і рухових можливостей від оптимального до граничного рівня.

5. Економічне значення фізичної культури визначається зниженням рівня захворюваності і травматизму працюючих, підвищення їх працездатності, довголіття, в т.ч. й на виробництві.

Соціологічні дані, які наводять російські науковці В. Бальсевич і Л. Лубишева, переконливо доводять позитивний вплив заняттями фізичними вправами на соціальну активність, виробничу працю, здоров`я, і довголіття людей:

- серед людей які активно займаються фізичною культурою значно вища (15–20%) доля тих, хто проявляє ініціативу при виконані роботи, впливає на справи колективу, виконує якісно роботу;

▪ різнобічні інтереси людей які займаються фізичною культурою позитивно впливають на характер дозвілля, який значно змістовніший;

▪ люди які займаються фізичною культурою більше приділяють увагу вихованню дітей – 69,2%, тоді як не фізкультурники – 44%;

▪ заняття фізичною культурою допомагають у формуванні таких якостей, як дисциплінованість, комунікабельність, здатність аналізувати успіхи і поразки тощо.

Отже, людина яка активно займається фізично-спортивною діяльністю, набуває навичок розраховувати тільки на себе, на свої здібності, талант для досягнення свого благополуччя. Саме в цьому вбачаються найбільш значущі функції фізичної культури і спорту.

3. Специфічні функції спорту

Характерною особливістю спорту виступає те, що він не мислимий без змагання. Останні складають саму його природу, внутрішньо притаманні йому. Змагальність слугує основною якістю спортивної діяльності. Усі решта якостей спорту другорядні в тому розумінні, що вони можуть бути присутні, або відсутні. Відтак саме змагання визначають специфіку спорту як особливої сфери діяльності. Спорт як змагальна діяльність є дуже складним багатофункціональним явищем соціальної реальності, що займає важливе місце у фізичній і духовній культурі суспільства. Спортивна діяльність як суспільне явище, зачіпає різні сфери життя людини. Досягнення максимального результату неможливо без включення у сферу спорту великої кількості людей різних професій. Соціологи, лікарі, педагоги, фізіологи та багато інших забезпечують функціонування спорту в країні, і діяльність цих людей визначається соціальними та економічними умовами життя суспільства. Спортивна діяльність є упорядкована організація діяльності щодо забезпечення максимального оздоровлення і вдосконалення людини у сфері спорту. Її основні принципи і форми визначаються соціальними умовами функціонування спорту в суспільстві. Відповідно спорт, як складова соціальної системи, включає в себе керівну і регулятивну організацію, спрямовану на сприяння максимальному розвитку рухових і функціональних можливостей людини, з урахуванням специфіки видів спору.

Разом з тим, незважаючи на те, що спорт без змагань, перемог, поразок не існує, його функції зазначеними складовими не обмежується, а доповнюються – престижністю, естетичністю тощо.

Російський науковець Л. Лубишева, в даному контексті, пропонує соціальні специфічні функції спорту розглядати за наступною схемою:

- спорт як «школа характеру, мужності, волі»;
- спорт як частина системи знань;
- спорт як засіб міжнародного культурного обміну;
- спорт як частина економічної системи.

Спорт як «школа характеру, мужності, волі». Спорт органічно входить у цілісну соціально-педагогічну систему. Він є одним із впливових засобів виховання особистості, насамперед фізичного виховання, яке в ході історичного розвитку увійшло в загальну систему соціального виховання. Саме в даній якості спорт характеризується як «школа характеру», «школа волі», «школа емоцій».

Реальне виховне значення спорту залежить від того, як і хто його використовує. Безперечно існують негативні тенденції, які знаходять своє вираження у прагненні добиватися перемоги «любою ціною», розвитку «зіркової хвороби», переході спортсменів у «лави рекету» тощо. Проте основу формуючого, виховного впливу спорту на особистість складають міжособистнісні відносини суперництва, співробітництва між спортсменами, спортсменами і тренерами, організаторами, спортивними арбітрами, що дозволяє особистості засвоїти соціальний досвід у сфері спорту.

Спорт як частина системи знань. Досягнення високих спортивних результатів, модернізація інфраструктури спорту не можливі без наукового знання, взаємодії спортивної науки з іншими дисциплінами. Міждисциплінарні зв’язки допомагають забезпеченню отримання нового інтеграційного знання: розглядати людину як цілісного об’єкта спортивної діяльності в єдності з розвитком його психологічних, фізичних і соціальних сторін. Зазначене співвідношення ґрунтується на тому, що спорт особливий тип творчості, і на шляху до досягнення високих спортивних результатів, людина має знайти нові засоби підготовки, методи і умови мобілізації функціональних і рухових та технічних здібностей, невпинно розширювати межі досягнутих результатів.

Спорт як засіб міжнародного культурного обміну. Культурний обмін між народами є невід'ємним атрибутом розвитку людського суспільства. Жодне суспільство, наймогутніша в політичному і економічному відношенні держава не в змозі задовольнити

культурно-естетичні запити і потреби своїх громадян без звернення до світової культурної спадщини, духовного надбання інших країн і народів. Спорт, в даному контексті у XXI ст., виступає одним із важливих засобів міжнародного культурного обміну. Прорив у галузі високих спортивних технологій в різних країнах змушує людей обмінюватися новими технологіями і виробництвом обладнання, інвентарю, екіпіровки, будівництвом нових оригінальних споруд. Сучасні медичні технологій, як досягнення світової індустрії, дозволяють використовувати нетрадиційні засоби фармацевтичної підтримки і відтворення працездатності спортсмена. Їх висока ефективність особливо помітна у сфері методики спортивної підготовки, спортивної техніки, програмування тренування. Таким чином, спорт розвиває і створює унікальну продукцію, яка володіє високою соціальною цінністю і користується попитом у світової спільноти. За прогнозами соціологів в подальшому розвиток спорту передбачає «розмивання» кордонів. На сьогодні спортсмени різних держав грають в національних командах, приймають участь у відкритих національних першостях, тренуються у національних центрах, тренера працюють у різних національних командах. Найкращі досягнення в сфері науки і методики стають здобутком усіх спортсменів. У світову соціально-політичну систему в якості її елементів входять різні спортивні об’єднання: міжнародні спортивні федерації (баскетболу, футболу, плавання і т. д.), міжнародний і національні олімпійські комітети, міжнародні комітети з оцінки фізичного стану населення і т. д.

Спорт як частина економічної системи. Останнім часом спорт став важливою галуззю економіки багатьох країн. В нього вкладаються значні фінансові потоки і задіяна велика кількість працівників у різних сферах. Постійно удосконалюються і розробляються нові моделі управління спортом. Спортивна індустрія включає виробництво спортивних товарів, рекламний спортивний бізнес, професійний спорт, спортивні засоби масової інформації тощо.

Відповідно спортивний бізнес, на сучасному етапі, галузь яка стрімко розвивається і економічно підтримується урядами держав. Недарма сьогодні проходить досить жорстка боротьба за право організації і проведення олімпійських ігор, чемпіонатів світу та інших змагань. Видовищність спорту досить висока, оскільки притягує своєю запеклістю, непередбачуваністю та інтригою.

Важливо відзначити, що комерційна діяльність в спорті є

соціальною системою. Це система відкритого типу, яка характеризується численними зовнішніми зв'язками. Вона є підсистемою системи спорту та функціонує відповідно до потреб її розвитку. В свою чергу, система спорту виступає однією з підсистем суспільства, характер функціонування якої визначається суспільними потребами, які можна задовольнити за допомогою послуг спорту. Система комерційної діяльності в спорті мас ієрархічну структуру. Можна виділити низку рівневих підсистем:

- комерційна діяльність, яка здійснюється на глобальному (світовому) рівні;
- комерційна діяльність, яка здійснюється на регіональному рівні;
- комерційна діяльність, яка здійснюється на національному рівні;
- комерційна діяльність, яка пов'язана з підготовкою та проведенням спортивних ігор.

Інтенсивна комерціалізація сучасного спорту пов’язана з отриманням доходів, через:

- спонсорську діяльність;
- продаж телевізійних прав на трансляцію різних видів змагань;
- продаж білетів, символіки, атрибутів;
- підписання контрактів із спортсменами і тренерами.

Отже, комерціалізація спорту за сучасних умов є невід'ємною характерною рисою міжнародного спортивного руху та обов'язковою умовою його успішного розвитку. Вона закономірно породжена змістом діяльності у галузі спорту та соціально-економічними умовами його функціонування.

4. Фізична культура і спорт в житті суспільства і

Фізична культура і спорт є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів. Роль фізичної культури і спорту в житті людини і суспільства пов’язують з такими поняттями, як спосіб життя, стиль життя, устрій життя, рівень життя, якість життя тощо. Під **способом життя** розуміється стійка типова форма життєдіяльності особистості і спільнот, міра їх входження в соціум, типові взаємодії індивіда з суспільством, між групові стосунки тощо. Йдеться про звички, традиції, стереотипи поведінки, які визначають взаємозалежність між індивідом та його оточенням. Тобто, спосіб життя охоплює усі суттєві сфери діяльності людей: працю, форми її соціальної

організації, побут, форми використання людьми дозвілля, участь людей у політичному і суспільному житті, форми задоволення їх матеріальних і духовних потреб, норми і звичаї які стали повсякденним правилом. Тому на способі життя відбиваються не тільки економічні відносини, але й суспільно-політичний устрій, культура і світогляд людей. В свою чергу спосіб життя людей має вирішальний вплив на їх спосіб мислення.

Стиль життя – спосіб життєдіяльності окремого індивіда. Він відображає характерні, специфічні засоби самовираження представників різних соціокультурних груп, які проявляються в їх повсякденному житті, діяльності, поведінці, відносинах. У теоретичному плані, хоча обидві відображають моделі життя особистості, слід розмежовувати поняття «спосіб життя» і «стиль життя». Перше відображає ті засади організації життя, які є безперечними передумовами соціального буття, обійти які особистість аж ніяк не може. Категорія «стиль життя», той зріз людського життя, де особистість чи група можуть проявити свою автономію до суспільного цілого та принципів його існування. Це типова поведінка груп і категорій людей, у якій вони виявляють свій вільний вибір. Показником стилю життя являються особливості організації прийомів і навичок трудової діяльності, вибір кола і форм спілкування, характерні засади самовираження, специфіка структури і змісту використання товарів і послуг, а також організації безпосереднього соціокультурного середовища і вільного часу.

Для забезпечення точки відліку з метою порівняння устрою життя, рівня і якості життя представників різних соціальних груп вводиться поняття «**стандарт життя»,** як норма, що вироблена суспільством з метою упорядкування життєдіяльності людини. При цьому беруться до уваги і використовуються стандарти укладу, рівня і якості життя окремих людей, соціальних груп, соціальних спільнот у певний період життя. Існування якісної системи соціальних стандартів та гарантій є ознакою ефективної соціальної політики, яка має передбачати не лише закріплення їх у своїх нормативно-правових актах, але і виконання та реалізацію на практиці. Соціальні стандарти та гарантії є визначальними для державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також для формування фінансових ресурсів, що спрямовуються на їх реалізацію. Вони дають змогу реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави – забезпечити високі стандарти життя та

рівний доступ її громадян до суспільних благ та послуг.

Поняття «**уклад життя»**, у зазначеній структурі, характеризує конкретно-історичні, соціально-економічні та політичні аспекти способу життя. В якості показників укладу життя виступають: характер власності на засоби виробництва; політичні, економічні, соціальні відносини; провідна ідеологія тощо.

Рівень життя – це узагальнене синтетичне поняття, яке характеризується багатоаспектною компонентною структурою. Його смислове наповнення формує інформація про доходи, зайнятість, умови праці, стан здоров`я, тривалість життя тощо, і використовується для ціннісної оцінки ступені задоволення потреб і запитів членів суспільства. Показником рівня життя виступають розміри заробітної плати і доходу на душу населення в період який розглядається.

Через поняття «**якість життя»** визначається єдність показників, котрі характеризують рівень реалізації потреб людини і рівень її задоволення станом реалізації її життєвих планів та співвідношення з мінімальними соціальними стандартами з однієї сторони та ресурсними можливостями суспільства з іншого. Тобто, якість життя визначається тим, в якій мірі реалізовані людські потреби; наскільки людина цим задоволена; як результати даної реалізації співвідносяться з соціальними стандартами і ресурсами суспільства.

Тенденції розвитку країн протягом 80–90-х років XX ст., змусили суспільство по-новому поставитись до складових здоров`я, вибудовуючи поняття – **здорового способу життя**. Разом з тим аналіз напрацювань учених, які вивчають проблему формування здорового способу життя на сучасному рівні, показує, що серед дослідників немає єдиного погляду щодо визначення поняття. Так, В. Запорожченко тлумачить зазване поняття так: «Становлення здорового способу життя – це спонукання до включення у повсякденне життя індивіда різних нових для нього форм поведінки, корисних для здоров'я; відмова від шкідливих для здоров'я звичок; оволодіння знаннями, на основі яких можна грамотно, безпечно і з користю для здоров'я почати вести здоровий спосіб життя». В. Бєлов і Ф. Михайлович зазначають, що «становлення здорового способу життя має відбиватися у навчанні прищеплення навичок, умінь і життєвих стереотипів, що охоплюють раціональну організацію праці і відпочинку, зниження ризиків, які погіршують стан здоров'я населення (екологія, нераціональне харчування, гіподинамія,

шкідливі звички тощо), способи збільшення резервів здоров'я». М. Гончаренко вважає, що «формування здорового способу життя має за мету удосконалення умов життєдіяльності на основі валеологічного виховання, навчання гігієнічних навичок, знання чинників ризику: шкідливі звички, алкоголь, наркотики, тютюнопаління, зниження рухової активності, завищення потреб відносно можливостей». На думку В. Лях, Т. Лях, «формування здорового способу життя розглядається як підвищення санітарної культури населення, пропаганда принципів здорового способу життя, проведення оздоровчих заходів, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я, підвищенню працездатності й активного довголіття».

Відповідно складовими здорового способу життя виступають різноманітні елементи, що стосуються усіх складових здоров`я – фізичного, психічного, соціального і духовного. Найважливіші з них – харчування (в тому числи споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й психічному аспекті, наявність стимулів і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень).

Щодо фізкультурно-спортивної активності населення, Л. Лубишева наводить наступі показники:

- приймають активну участь у фізкультурно-спортивній діяльності: 10%;
- епізодично займаються фізкультурно-спортивною діяльністю: 30%;
- пасивно-споглядальна поведінка: 20-30%.

Основними факторами які б сприяли розвитку ідей здорового способу життя, виступають:

- активізація пропаганди здорового способу життя;
- удосконалення підготовки спеціалістів здатних забезпечити високу якість занять;
- розширення форм занять з урахуванням індивідуальних і групових інтересів.

Література

Основна:

Валецька Р. О. Основи валеології. Підручник. – Луцьк: Волинська книга, 2007.

Визитей Н. Н. Социология спорта: курс лекций. – К.: Олимпийская литература, 2005.

Воробьев А. В., Михеева Т. В. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Омск: СибГАВК, 2002.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Академия, 2004.

Супиков В. Н. Социальные проблемы спорта: курс лекций. – Смоленск – Пенза, 2006.

Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов / Сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М: СпортАкадамия – Пресс, 2001.

Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

Додаткова:

Белов В. И., Михайлович Ф. Ф. Валеология: здоровье, молодость, красота, долголетие. – М.: Недра, 1999.

Гончаренко М. С. Цели и задачи валеологии, направления развития // Наука здоровья. Этюды валеологии. – Севастополь, 2000.

Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. – М.: Канон, 1995.

Запорожченко В. Г. К понятию «здоровый образ жизни» // Международная научная конференция «Здоровый образ жизни» (Ленинград, 12–14 декабря 1990г.): Тезисы доклада. Часть 1. – Новгород, 1990.

Кон И. С. В поисках себя личность и ее самосознание. – М.: «Политиздат», 1984.

Лях В. В., Лях Т. Л. Моделювання та впровадження програм щодо здорового способу життя. – К.: Науковий світ, 2002.

Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения // THESIS. Весна. – Т. 1. – Вып. 2. – 1993.

Фаткулина Л. В. Информационно-просветительские технологии социально культурной деятельности в пропаганде здорового образа жизни порастающего поколения // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 10.

ЛЕКЦІЯ 8.
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

План

1. Ціннісний потенціал фізичної культури і спорту
2. Особливості виховання фізичною культурою і спортом духовно – моральних якостей особистості.

1. Ціннісний потенціал фізичної культури і спорту

Важливим елементом сучасної культури є фізична культура та спорт. Вони позитивно впливають на здоровя, фізичну досконаліть, але одночасно й на духовний світ, на етичні й естетичні засади особистості, на її світогляд, емоції, моральні принципи, естетичні смаки, а також на гармонійні взаємини між людьми в суспільстві.

Іспанський філософ Х. Ортега – і – Гассет оцінював фізичну культуру і спорт як діяльність великого культурного потенціалу, оскільки вона є однією з форм ігрової діяльності – поряд з мистецтвом – рятує сучасну людину від перипетій життя. Російський спеціаліст Л. Лубишева стверджує, що «зміст фізичного виховання припускає можливість формування у людини комплексу теоретичних знань, які охоплюють широкий спектр філософських, медичних, та інших аспектів, тісно пов’язаних з фізичними знаннями».

Найбільш вагомим доказом значення фізичної культури і спорту для всебічного розвитку людини виступає осмислення його ціннісного потенціалу.

Цінність – будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе.

Духовні цінності – це духовні уявлення, явища, поняття, вимоги, що притаманні людині, спільноті або науковому чи етичному вченню.

Тому, звертаючись до ціннісного потенціалу фізичної культури і спорту в сучасному соціумі, необхідно виділити два рівні цінностей: суспільний та особистісний – уявляти механізм перетворення суспільних цінностей у надбання кожної особи.

До суспільних цінностей фізичної культури, Л. Лубишева, відносить: інтелектуальні, цінності рухового характеру, цінності педагогічних технологій, мобілізаційні цінності.

Зміст інтелектуальних цінностей базується на знанні про методи і засоби розвитку фізичного потенціалу людини як основи організації її фізичної активності, спортивної підготовки, гартування і здорового способу життя.

До цінностей рухового характеру відносяться кращі зразки моторної діяльності, які досягаються в процесі фізичного виховання і спортивної підготовки, особисті досягнення підготовки людини в русі, її реальний потенціал.

Під цінностями педагогічних технологій формування фізичної культури розглядаються різні комплекси методичних інструкцій, практичних рекомендацій, методики оздоровчого і спортивного тренування – усе те, що напрацьовано спеціалістами для забезпечення процесів фізичної та спортивної підготовки.

Особливе значення для підготовки життєздатного і соціально активного молодого покоління набуває засвоєння дітьми і молоддю мобілізаційних цінностей фізичної культури. До них відносяться: здатність фізкультурними та спортивними заняттями виховувати здатність до раціонального використання часу; внутрішню дисципліну; швидкість в оцінці ситуації та прийняті правильного рішення; наполегливість у досягненні поставленої мети тощо. Фізкультурно – спортивна діяльність сприяє мобілізації функціональних, психологічних та фізичних можливостей організму, опосередковано впливаючи на створення «резерву» для відповіді на «нештатні» зовнішні впливи, які вимагають термінової мобілізації функціональних сил людини.

Таким чином, фізична культура і спорт являє собою складне суспільне явище, яке не обмежено рішенням завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні функції суспільства в області моралі, виховання, етики.

2. Особливості виховання фізичною культурою і спортом духовно – моральних якостей особистості

До особистісних якостей належать властивості на високому соціальному рівні, що визначають, у значній мірі, відображення у людини суспільної свідомості, її відношення до духовних і матеріальних цінностей, праці, етичних норм, положень державного права,

культури, інших людей, до себе як члена суспільства, що має широкі цивільні права та обов'язки.

До особистісних якостей також відносять деякі психологічні особливості, пов'язані з рисами вдачі, темпераменту (глибина переживань, схильність до співчуття, комунікативність, ощадливість, марнотратство, рівень домагань, товариськість, відвертість, замкнутість, емоційність, вибуховість, врівноваженість, ригідність, недовірливість, самовладання, стійкість до стресу і ін.).

Залучення людей до фундаментальних культурних цінностей, до числа яких належить і фізична культура і спорт, стає головним засобом досягнення мети освітньої системи. Цінності фізичної культури і спорту необхідно розглядати як єдність об'єктивних і суб'єктивних цінностей. Найбільш значущими у формуванні ціннісних відносин особистості до фізичної культури є:

1) Цінності об'єктивних форм фізичної культури і спорту:

- матеріальні цінності (спортивні споруди, інвентар для фізкультурно-спортивної діяльності, предмети мистецтва);
- історичні цінності (історії великих спортивних перемог, становлення видів спорту, діяльність видатних людей в галузі фізичної культури);
- цінності – суспільні відносини (до спорту, до здоров'я, до персоналій – «носів» фізичної культури);
- інформаційні цінності (публікації, трансляції в ЗМІ).

2) Цінності суб'єктивних форм фізичної культури і спорту:

- фізичні цінності (фізичний розвиток, стан організму в процесі фізкультурно-спортивної діяльності);
- духовно-моральні цінності (наявність високого духовного ідеалу; життєва установка на служіння благородним цілям: Батьківщині, ближнім; естетичне ставлення до світу; дотримання принципів гуманізму, справедливості, честі; прагнення до саморозвитку; прийняття об'єктивних цінностей фізичної культури);
- психічні цінності (знання про рухової активності, функціонуванні організму людини, способи збереження здоров'я; міжособистісне спілкування; особисте самоствердження).

Крім того, до духовних цінностей фізичної культури і спорту відносяться накопичені практикою і наукою спеціальні знання з фізкультурної культури і спорту, відображені у відповідних теоріях фізичної культури і спорту, і містяться в різних методичних посібниках, підручниках, монографіях, довідниках досягнень,

правила змагань. В якій мірі дані цінності будуть освоєні в процесі соціалізації окремої людини, залежить від факторів та умов їх освоєння. Наприклад, басейн для людини, яка не бажає в ньому займатися, навряд чи представляє якусь реальну цінність. Люди ж, долучені до фізичної культури, дані цінності освоюють, з користю застосовують, а по можливості і розвивають.

Ціннісне ставлення особистості до фізичної культури являє собою свідоме сприйняття особистістю об'єкта «фізична культура», що виражається в готовності і здатності використовувати його цінності з метою самовиховання і саморозвитку.

Ціннісне ставлення особистості до фізичної культури і спорту необхідно розглядати як інтеграцію більш приватних відносин до різних об'єктів фізичної культури, ситуаціям, подіям в галузі фізичної культури, тобто до об'єктивних і суб'єктивних форм фізичної культури. Ставлення особистості до будь-якої конкретної цінності фізичної культури і спорту буде складатися з таких компонентів: аксіологічного (наскільки значуща для особистості дана цінність); інтелектуального (що знає про цю цінність особистість); емоційного (які емоції відчуває особистість при освоєнні даної цінності); діяльного (яких зусиль докладає особистість для оволодіння даною цінністю).

Високі духовні цінності (самоцінність людської особистості, пріоритет духовного над матеріальним, турбота про ближнього, духовно і фізично здорова родина) і моральні (почуття відповідальності у вирішенні особистих і суспільно значущих життєвих завдань) цінності в галузі фізичної культури і спорту є тією базисної основою становлення уявлень про здоровий спосіб життя, яка створює людині зразки ціннісних відносин до фізичної культури і спорту. Відповідно складаються відносно стійкі зразки поведінки для власного фізичного вдосконалення. Наявність зразка є найважливішою умовою ефективності подальших виховних впливів щодо формування у людини ціннісних відносин до фізичної культури і спорту. Разом з тим, успіх будь-яких заходів в області фізичної культури, ефективність фізкультурно-спортивних занять в значній мірі залежать від складу відповідних фахівців, рівня їх професійної підготовки, відношення до справи.

Таким чином, фізична культура і спорт у житті індивідуума – процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками видів діяльності належить до споживання людиною вже наявних цінностей культури,

а результат – це відтворення своїх цінностей, переосмислення їх і реалізація в поліпшенні й удосконаленні свого духовного і фізичного стану.

Література

Основна:

Валецька Р. О. Основи валеології. Підручник. – Луцьк: Волинська книга, 2007.

Визитей Н. Н. Социология спорта: курс лекций. – К.: Олимпийская литература, 2005.

Воробьев А. В., Михеева Т. В. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Омск: СибГАВК, 2002.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Академия, 2004.

Супиков В. Н. Социальные проблемы спорта: курс лекций. – Смоленск – Пенза, 2006.

Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов / Сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М: СпортАкадамия – Пресс, 2001.

Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

Додаткова:

Бальсевич В.К., Лубишева Л.І. Фізична культура: молодь і сучасність / / Теор. і практ. фіз. культ. 1995, № 4, с. 2 - 7.

Лубишева Л.І. Сучасний ціннісний потенціал фізичної культури і спорту та шляхи його освоєння суспільством і особистістю / / Теор. і практ. фіз. культ. 1997, № 6, с. 10 - 15.

Матвєєв, Л.П. Теорія і методика фізичної культури. Введення в предмет: навч. для вищих спеціальних фізкультурних навчальних закладів / Л.П. Матвєєв. – СПб.: Лань, 2004.

Євсєєв, Ю.І. Фізична культура / Ю.І. Євсєєв. – Ростов н / Д.: Фенікс, 2005.

Бальсевич, В.К. Наукове обгрунтування інноваційних перетворень у сфері фізичної культури і спорту / В.К. Бальсевіч / / Теорія і практика фізичної культури. - 2001. - № 1. - С. 10-16.

Фурдуй С. Б. Соціалізація особистості: навчально-методичний посібник / С. Б. Фурдуй. – Ізмаїл:ІДГУ, 2016. – 141 с.

Кононова Л. І. Теоретичні та методологічні основи творчості у соціальній роботі / Л. В. Кононова. – М.: СГА, 2011. – 168 с.

Грибан Г. Методологічні аспекти духовності в фізичному вихованні та спорті / Г. Грибан // Спортивний вісник Придніпров'я. Науково-теоретичний журнал Дніпропетровського держ. ін-ту фіз. культ. і спорту. – Дніпропетровськ. – 2005. – № 2. – С. 19-21.

ЛЕКЦІЯ 9.
СОЦІАЛЬНЕ І БІОЛОГІЧНЕ В ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ОСОБИСТОСТІ

План

1. Співвідношення соціального і природного у становленні людини.
2. Біологічне і соціальне в формуванні фізичної культури особистості.

1. Співвідношення соціального і природного у становленні

Людина є найвищий витвір природи, її сутність досить складна і багатогранна. Невипадково людина вивчається багатьма науками в різних аспектах. Досить часто поняття «людина», «особистість», «індивідуальність», «індивід» ототожнюються. Проте вони носять різне змістове значення, що спонукає до їх розмежування.

Особистість – це людина, яка розглядається тільки як суспільна істота. Говорячи про особистість, ми відволікаємося від біологічної, природної її сторони.

Індивідуальність – це особистість конкретної людини, як неповторне поєднання своєрідних психічних особливостей.

Індивід – одиничний представник людського роду, конкретний носій усіх соціальний і психологічних рис людства: розуму, волі, потреб і т.д. Поняття «індивід» у цьому випадку вживається в значенні «конкретна людина».

Людина – поняття найбільш загальне, родове, яке виникає з моменту виникнення homo sapiens. Саме людина, в даному ключі, виступає як носій соціальних якостей і рис, певне поєднання яких і визначає її як особистість, і саме цьому розумінні людина виступає в якості висхідного окремо взятого елемента соціальної структури.

К. Ушинський зазначав, що людина формується і розвивається в

результаті впливу численних факторів, об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних, внутрішніх і зовнішніх, незалежних і залежних від волі і свідомості людей, діючих стихійно або згідно з визначеними цілями. Відповідно формування особистості – це багатофакторний процес. Серед безлічі чинників, в загальному, можна виділити два основних: природний і соціальний.

Природні (натуралістичні) концепції розуміння сутності людини абсолютизують роль природних, біологічних „початків" людини і поділяються:

- расизм, який виходить з того, що в істотному природа людини визначається її расовою належністю;
- соціал-дарвінізм, який опирається на вчення Ч. Дарвіна про природний відбір, змагання за виживання тощо;
- органічна школа соціології (Г. Спенсер, Р. Вормс, А. Стронін), ототожнює суспільство з біологічним організмом.

Разом з тим слід зазначити, що природні особливості, безперечно, виступають важливими факторами, але не рушійними силами формування людини. Природні особливості людини обумовлюють різні шляхи і способи формування психічних властивостей. Вони можуть впливати на рівень досягнення людини у певній галузі. Проте їх вплив на людину носить не прямий, а опосередкований вимір. Роль природних факторів на різних вікових етапах не однакова: з віком вплив природних факторів зменшується.

Соціальні концепції, навпаки, зображають людину лише «зліпком» оточуючого її суспільного середовища.

Безперечно людина і суспільство нерозривні: лише в суспільстві, в межах конкретних соціальних утворень людина реалізується як людина, завжди залишаючись суттю всіх соціальних утворень. Проте визначаючи соціальну сутність людини, підкреслюючи її суспільні зв'язки, не можна невілювати особливості окремих індивідів, специфічних якостей їх як особистостей: характер, волю, здібності, пристрасті тощо. Відтак визначення сутності особистості потребує вирішення двох завдань:

- по-перше, врахування фізичної і психологічної організації індивіда;
- по-друге, врахування впливу соціального середовища.

Процес засвоєння особистісних якостей людиною на різних етапах її існування визначається в соціології поняттям «**соціалізація»**, яке використовується у широкому і вузькому розуміннях.

У **широкому розумінні поняття «соціалізація»** використовується для визначення процесу, в якому людська істота з певними біологічними задатками набуває властивостей, необхідних для життєдіяльності в суспільстві. Теорія соціалізації покликана визначити, під впливом яких соціальних факторів виникають та усталюються ті або інші характерні якості особистості, механізм цього процесу та його наслідки для суспільства.

У **вузькому розумінні соціалізація** розглядається як процес, що забезпечує включення людини в ту чи іншу соціальну групу або спільноту. Формування людини як представника групи, тобто носія її цінностей, норм, установок, орієнтацій. Передбачає вироблення в неї необхідних для цього властивостей та здібностей.

Соціалізація – це безперервний процес. Найбільш інтенсивно процес соціалізації відбувається в дитинстві та юності, але розвиток особистості триває і в середньому, і в похилому віці. В соціологічній літературі (Ч. Клуні, Дж. Мід) виділяється **три періоди соціалізації (дотрудова, трудова, післятрудова) і чотири стадії соціалізації:**

- рання (від народження до вступу в школу);
- навчання (з моменту вступу в школу і до закінчення очних форм загальної і спеціальної освіти. За Б. Афанасьєвим – це період молодості, який поділяється: ранній етап (21-25 років), пізній етап (26-34 роки));
- соціальної зрілості (період активної трудової і соціально-політичної діяльності);
- завершення життєвого циклу (розпочинається з моменту припинення діяльності в рамках офіційних організацій і завершується смертю людини).

Процес соціалізації відбувається за допомогою агентів соціалізації – соціальні інститути, люди і соціальні групи які навчають людину культурним нормам і допомагають засвоювати соціальні ролі тощо. До них відносяться агенти первинної і вторинної соціалізації.

Агенти первинної соціалізації – люди, які складають найближче оточення особи (батьки, родичі, друзі). Вони виконують багато функцій (батько – вихователь, друг, опікун, учитель тощо), їхні функції взаємозамінні (скажімо, батько за певних умов може взяти на себе виконання функцій матері щодо дитини). Разом із тим, кожен агент дає індивіду в процесі соціалізації саме те, що він може дати. Наприклад, батьки можуть дитині замінити друзів, але вони не зможуть навчити її того, що вона вчиться у своїх друзів: битися,

хитрувати, порушувати певні соціальні норми, бути лідером у групі, поводитися з ровесниками.

Агенти вторинної соціалізації – представники адміністрації школи, вищого навчального закладу, армії, підприємства, партій, засобів масової інформації та ін. Контакти з цими агентами є коротшими, а їхній вплив, як правило слабший, ніж в агентів первинної соціалізації. Кожен із них виковує не більше однієї-двох функцій. Їхні функції спеціалізовані, а тому не можуть бути взаємозамінними (наприклад, функції міліціонера і священика). Особливістю цих агентів є те, що вони, як правило, отримують грошову винагороду за виконання своїх функцій.

Первинна соціалізація торкається безпосереднього оточення і включає перш за все сім'ю і друзів. Визначальною роль первинної соціалізації є на дотрудовому періоді, ранній та навчальній стадії. Агенти первинної соціалізації універсальні, вони виконують безліч функцій: батько виконує роль здобувача існування, опікуна, вихователя, вчителя, друга. Однолітки виступають в ролі партнерів, квазібатьків: старші діти опікуються і турбуються про молодших.

Вторинна соціалізація відноситься до опосередкованого, або формального оточення і складається з впливу установ і соціальних інститутів. Вторинна соціалізація відіграє основну роль в трудовому і післятрудовому періодах, на стадіях соціальної зрілості і завершені трудового циклу особистості. Агенти вторинної соціалізації впливають на формування особистості у вузькому напрямі, виконують одну – дві функції. Школа – дає знання, підприємство – засоби існування, церква – духовне спілкування тощо.

Найбільш дослідженою є дотрудова стадія соціалізації. Найменш розробленою – післятрудова. Проте саме стадія «завершення життєвого циклу» для України є досить проблематичною. Визначено, що індивіди у віці від 60 до 74 років – це люди похилого віку, від 75 до 90 – старі, а після 90 – довгожителі. Згідно з міжнародними критеріями (наприклад, ООН) населення країни вважається старим, якщо частка людей віком 65 років та старше перевищує 7 %, якщо в структурі суспільства 10-12 % громадян похилого віку – це демографічна старість суспільства. Для України цей показник – 12,5 %.

Процес постаріння населення в Україні впливає на формування в суспільстві нових ціннісних орієнтацій та настанов. В осіб похилого віку знижується рівень соціально-психологічної адаптації. В період трансформаційних перетворень адаптація осіб похилого віку

ускладнюється ще й особистісними проблемами: необхідністю розуміння представників нових молодих когорт, «узагальнених інших», які в цьому випадку виступають як суспільство загалом. З іншого боку, і суспільство повинно враховувати, «пристосовуватися» до того, що значну його частину становлять люди похилого віку, що вікова структура має вигляд «сивого суспільства». Це проблема і західних суспільств із розвиненою ринковою економікою.

Результати моніторингу Інституту соціології НАН України свідчать, що більшість людей похилого віку відчувають значний дискомфорт, вони висловлюють незадоволеність умовами життя, своїм становищем у суспільстві загалом. Українське суспільство, за визначенням Р. Ануфрівої, характеризується:

- масовим зубожінням більшої частини населення, особливо людей пенсійного віку;
- руйнуванням традиційних життєвих цінностей і стереотипів поведінки, кризою менталітету;
- суб'єктивною неготовністю людей до ринкових відносин.

Таким чином, при вивчені людини, в контексті співвідношення природне – соціальне, необхідно враховувати наступні складові:

- природне – існуюче в людині, і яке розвивається незалежно від впливу на неї інших людей;
- спадкове – існуюче на основі генного фону батьків;
- соціальне – набуте людиною в процесі соціалізації, узагальнене у взаємодії з іншими людьми.

2. Біологічне і соціальне в формуванні фізичної культури особистості

Проаналізувавши підходи до співвідношення природного і соціального, можна розглядати проблему формування фізичної культури як окремої людини, так і суспільства в цілому. В даному контексті В. Бальсевич пропонує розкривати зазначену проблему через фізичний потенціал людини – індивідуально властива людині система, котру утворюють енергетичні ресурси, фізичні здібності й можливості і визначається багатьма факторами біологічного і соціального характеру. Завдання зводиться до того, щоб пізнати природні закони індивідуальної еволюції фізичних здібностей людини, а потім відповідно до них виробити і реалізувати шляхи соціального, включаючи педагогічне і організаційне стимулювання гармонійного розвитку цих здібностей.

При цьому **пріоритет біологічного** базується на тому, що воно передбачає стратегію послідовності і інтенсивності тренувальних впливів, які забезпечують розвиток фізичних здібностей, а **пріоритет соціального** в тому, що воно забезпечує, з одного боку процес пізнання впливу природи, а з іншого – практичну реалізацію його результатів у відповідності із запитом, можливостями, моральними і етичними цінностями суспільства.

Основою організаційної стратегії у сфері фізичного виховання повинно стати подолання протиріч між відомими законами розвитку фізичного потенціалу, рівнем накопиченого педагогічного і біологічного знання, з одного боку, і сучасною практикою фізичного виховання – з іншого. Головні принципи цієї стратегії наступні:

- адекватність змісту фізичної підготовки і її умов індивідуальному стану людини;
- гармонізація і оптимізація фізичного тренування;
- свобода вибору форми фізичної активності у відповідності з особистими схильностями і здібностями кожної людини.

Особливість феномену фізичної культури полягає в тому, що вона поєднує в єдине ціле соціальне і біологічне в людині: процес фізичного розвитку тієї чи іншої людини виражається в удосконалені форм і функцій організму, реалізації його фізичних можливостей.

Вплив природних факторів на розвиток фізичного потенціалу людини носить об’єктивний характер, але його специфіка базується на тому, що він може посилюватися або послаблюватися в залежності від активності людини, яка здатна свідомо впливати на хід цього об’єктивного процесу, опираючись на пізнання його законів і сутності.

Дія соціальних факторів на фізичне удосконалення людини поділяється:

- фактори які впливають на людину не залежно від неї, хоча і піддаються змінам в процесі розвитку суспільства (марксистська теорія матеріалістичної діалектики, культурологічна теорія суспільного розвитку тощо);
- соціальні фактори які діють на людину в залежності від її свідомості та волі. Одним із таких соціальних факторів виступає фізична культура. Цілеспрямовано діючи на процеси фізичного удосконалення людини вона дозволяє забезпечити направлений розвиток її життєво важливих фізичних якостей і здібностей. Формою впливу фізичної культури є фізичне виховання. Особливості фізичного виховання визначаються тим, що це педагогічно

організований процес спрямований на фізичний розвиток, функціональне удосконалення організму, навчання основним життєво важливим руховим навичкам, вмінням і зв'язаних із ними знаннями, сукупність яких визначають фізичну дієздатність людини. Тобто, фізичне виховання є формою соціального впливу на біологічний, за своєю природою, розвиток організму людини.

Проте було б досить недалекоглядно вважати фізичну культуру тільки як учасника у відтворені фізичної сутності суспільної людини або тільки як фактор, модифікуючий спосіб життя індивіда. Специфічне завдання фізичного виховання – вплив на формування особистості, зокрема однієї з її сторін – фізичної культури. Тому, Л. Лубишева вважає, що поняття «фізичний розвиток», «фізичне виховання», «фізкультурне виховання» ототожнювати не можна.

Фізичний розвиток – це процес становлення і змін біологічних форм і функцій організму людини. Він залежить від природних життєвих сил організму та його будови. Фізичний розвиток оцінюється рівнем розвитку фізичних якостей, антропометричними і динамометричними показниками, показниками формування постави.

Фізичне виховання – виступає активним впливом людини на процес фізичного розвитку.

Фізкультурне виховання – орієнтоване на виконання соціального замовлення суспільства з підготовки здорового спеціаліста. Забезпечення вирішення цієї важливої соціальної проблеми можливе шляхом досягнення стратегічної цілі фізкультурного виховання – формування фізичної культури як системного та інтегрованого компонента особистості, невід’ємної частини загальної культури людини. Таким чином, фізкультурне виховання і його складові – це завжди педагогічний процес цілеспрямованої, регульованої зміни фізичних і духовних кондицій людини, основне завдання якого – свідомо і цілісно пізнавати і реалізовувати у фізкультурній практиці вже створених природою передумов гармонійного удосконалення фізичного потенціалу людини.

В сучасній теорії фізичної культури сформувалася тенденція використання філософсько-культурологічного підходу до трактування фізичної культури і механізму її формування кожною особистістю. Відтак піднімається питання не про «фізичне» виховання, а про «фізкультурне» виховання людини. Якщо в слові «фізичне» акцент традиційно ставиться на руховому, біологічному моменті, то в терміні «фізкультурне» присутня культура, тобто

виховання через культуру, за допомогою засвоєння ціннісного потенціалу фізичної культури.

Отже, аналіз співвідношення понять «біологічне» і «соціальне» дозволяє ґрунтовно стверджувати про єдність і взаємообумовленість даних філософських категорій до процесу засвоєння і реалізації людиною цінностей фізичної культури.

Література

Основна:

Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. – К.: Генеза, 1996.

Батыгин Г. С., Подвойский Д. Г. История социологии. Учебник. – М.: Высшее Образование и Наука, 2007.

Воробьев А. В., Михеева Т. В. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Омск: СибГАВК, 2002.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Академия, 2004.

Соціологія: Курс лекцій. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. За ред. В. М. Пічі. – Львів: «Новий світ-2000», 2002.

Соціологія: підручник / За заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків-Київ, 1998.

Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

Додаткова:

Алексеенко И. Р., Кейсевич Л. В. Последняя цивилизация? Человек. Общество. Природа. – К.: Наукова думка, 1997.

Ануфрієва Р. Соціальне становище осіб похилого віку // Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К., 2004.

Бака М. М. Соціально-біологічні проблеми фізичної культури і спорту. – К.: Здоров'я, 1983.

Бальсевич В. К., Запорожанов В. А. Физическая активность человека. – К: Здоровье, 1987.

Карпинская Р. С., Никольский С. А. Социобиология: критический анализ. – М.: Мысль, 1988.

Москаленко В. В. Социализация личности: Философский аспект. – К.: Вища школа, 1986.

Шенкао М. А. Смерть как социокультурный феномен. – К.: Ника центр, 2003.

ЛЕКЦІЯ 10.
СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ І СУЧАСНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

План

1. Спорт вищих досягнень і сучасний олімпійський рух.
2. Соціальні протиріччя в спорті вищих досягнень.

1. Спорт вищих досягнень і сучасний олімпійський рух

Змагання – унікальні суспільні відносини, які пронизують соціальну поведінку людини в різних сферах діяльності. Відтак становлення спорту (специфічного виду фізичної або інтелектуальної активності, яку здійснюють з метою змагання), як соціального інституту є неминучістю. М. Візітей виділяє три періоди в історії цивілізації, що спонукали до розвитку спорту, розширення сфери його життєдіяльності:

1. Зародження і культивація в Греції загальноелінських спортивних ігор (Олімпійських, Істмійських, Піфійських, Немейських).

2. ІІ половина XIX – перша половина XX ст.: відродження Олімпійських ігор, популяризація феномену спорту в якості складової переважно Західної культури.

3. ІІ половина XX – початок XXI ст.: поширення глобалізаційних процесів, що трансформувало спорт в явище планетарного масштабу.

Соціально-культурними передумовами становлення спорту як соціального інституту, виступають:

по-перше, сама наявність широкого інтересу до спорту, як роду активних занять, а також, як до спортивного видовища, що можливо лише в суспільстві, де зовнішній успіх має виключно високий престиж. Слід також відмітити, що розвитку спорту відповідає певна соціальна ситуація, особливий тип відносин в рамках яких людина вибудовує зв’язок із зовнішнім світом (соціальним, природним) і прагне його змінити;

по-друге, необхідною умовою «виникнення» у суспільстві «великого спорту» є досягнення суспільством окресленого рівня демократизації усіх сфер життя. Доконче потрібно, щоб прагнення до зовнішнього самоутвердження фактично проявило себе в ситуації, гарантуючій на законодавчо-правовому рівні відкритись соціального життя, а тому могло б знаходитися у своїх виявах і вираженнях під

контролем суспільної думки. Тобто, необхідно щоб існували умови для балансу між прагненням до індивідуального самоутвердження і орієнтацією, в якій закріплюються цінності загальної справи. Впливовим фактором виступає іще одна обставина пов'язана з демократичними засадами суспільства: проголошення і підтримка формальної рівності всіх громадян, які мають рівний статус перед законом. Рівнозначність, рівноцінність людей в усіх соціально важливих аспектах буття, можливість кожного сприймати себе в якості рівного – іншому, усе це забезпечують цінності демократії, і має велике значення у справі становлення «інституту великого спорту». При відсутності вищезазначеного організувати спортивне змагання, в основі якого стоять принципи «чесного суперництва» і надання рівних умов спортсменам, командам у боротьбі за перемогу – неможливо;

по-третє, фактором, що викликає і зберігає широкий інтерес до спорту, виступає відсутність у суспільстві інших, окрім спортивної діяльності, високопрестижних сфер змагання, в яких індивіди могли б проявити своє прагнення до зовнішнього самовираження.

Проте, як зазначає Л. Лубишева, з самого початку свого існування, інститут спорту розвивається у двох напрямах: **– спорт «джентльменів»**, який пізніше трансформувався у любительський спорт. На думку істориків спорту, вперше поняття «любитель» і «професіонал» практично було використано на змаганнях із веслування в Оксфорді у 1823 році. У складі однієї з команд був Стефан Девіс, за професією човняр, якому заборонили приймати участь у змаганнях, і **спорт професійний.**

Спорт джентльменів – насамперед постає із вирішення проблеми вільного часу в заможних верств населення: аристократії, буржуазії. З часом набуваючи ознаки високого соціального статусу, обов'язкової складової шляхетного виховання. В «спорті джентльменів» поєднувалися фізичні вправи з елементами розваг, що сприяло розвитку ігрових видів спорту, які стимулювали життєвий тонус і не потребували надзвичайної напруги.

Поняття «любитель» з'являється в англійському спорті в першій половині XIX ст. Спочатку зазначене поняття, згідно енциклопедії «Британіка», характеризувало особу, яка приймала участь у будь-якому виді мистецтва, ремесла, ігор, спорту або іншої діяльності виключно для задоволення і розваги. Особа, яка мала перевагу в силі або майстерності, обумовленою професією, як уже

згадувалося, не допускалася до любительських змагань.

В Англії статус «спортсмена-любителя» визначався не за фактом отримання ним грошей, а за його соціальним становищем. Усі «любителі» називали себе «джентльменами». В середні XIX ст. поняття «любитель» зазнає змін. Згідно Хартії любительського спорту, прийнятої в Англії у 1886 р., любителем вважався будь-який джентльмен, який ніколи не приймав участі у відкритих змаганнях за грошову винагороду і призи з професіоналами, ніколи не працював учителем або інструктором фізичного виховання за отримання засобів для існування. Основні ідеї Хартії, в першу чергу фінансові, з еволюцією спорту склали основу статутів любительських асоціацій:

- аристократичних: фехтування, кінний спорт, теніс, крикет;
- буржуазних: гребля, велосипедний спорт, фехтування, туризм;
- робітничих: гімнастики, велосипедний спорт.

Докорінно ситуація в любительському спорті змінюється у другій половині XX ст. В 70-х р. навіть найбільш активні прихильники принципів останнього зрозуміли, що олімпійський спорт перетворився у сферу діяльності, яка вимагає від спортсменів великих фізичних і моральних затрат, самовідданої багаторічної праці, що потребує не тільки моральної, а відповідної матеріальної зацікавленості. Відтак у 1984 р. в Бюлетені МОК вперше були опубліковані правила любительського спорту. На перший план при визначені любительського спорту почали висуватися показники морально-етичного, гуманістичного і виховного характеру.

На противагу любительському спорту, професійний спорт – сфера розважального бізнесу, в якій спортсмени є робочою силою, а основним критерієм ефективності – прибутки. Спортивна майстерність, високі результати – це тільки засіб здобуття прибутків.

Професійний спорт існував протягом всього цивілізаційного розвитку, основою виступала – комерційність, найчастіше у вигляді видовищних форм: циркові виступи, атракціони тощо. «Світові першості» проходили в будь-якому місті, де відбувалися подібні вистави. Зі зміною престижу і у зв’язку з підвищенням соціального статусу спортивної діяльності у 30–60-х р. XX ст. професійний спорт значно трансформувався.

Сучасний професійний спорт має низку специфічних особливостей:

1. Орієнтація на розвиток видів спорту, які можуть принести великі прибутки або забезпечити покриття власними прибутками усіх затрат.

2. Окреслюється прагнення його організацій до створення і підтримки у змаганнях атмосфери жорсткої конкуренції, без якої спорт втрачає привабливість для глядачів, втрачається інтерес до нього з боку телебачення і спонсорів.

3. Надається велике значення формуванню в кожному із видів професійного спорту спортивної еліти, яка отримала назву в спортивному бізнесі «манімен» – визначні спортсмени, які привертають особливу увагу глядачів і користуються підвищеною популярністю у суспільстві.

4. Наявність достатньо ефективної і постійної удосконалюваної системи соціального захисту спортсменів.

5. Експансія американського професійного спорту в інші країни, включаючи Україну.

Разом з тим, за визначенням Л. Лубишевої, для професійного спорту характерні й недоліки:

1. Використання далеко не етичних прийомів, зокрема нейтралізація суперників.

2. Залежність спортсменів від багатьох обставин: умов контракту, тренерів, менеджерів, лікарів.

3. Швидке завершення спортивної кар'єри, тому що спортсмен виступає на межі своїх можливостей.

Отже, формування інститутів професійного спорту – об'єктивний процес, який розвивається в межах сучасної культури. Професійний спорт володіє великим художнім і виховним потенціалом, але зорієнтований не на гуманістичні цінності та ідеали, а на цілі – практичні, комерційні, утилітарні, на забезпечення життєвого успіху.

Розвиток спорту високих досягнень безпосередньо пов'язаний з ідеєю відродження Олімпійських ігор, яка належала П'єру де Кубертену, за ініціативою якого у 1894 р. було створено Міжнародний олімпійський комітет (МОК). МОК з тих пір став керівним органом олімпійського руху, структура і дії якого визначаються Олімпійською хартією. Еволюція олімпійського руху в XX–XXI-му ст. призвела до певних змін в Олімпійських іграх. Ці зміни включають, зокрема, створення зимових Ігор, Параолімпійських ігор для спортсменів із фізичними вадами, а також Юнацьких Олімпійських ігор для неповнолітніх спортсменів. МОК був змушений адаптуватися до економічних і політичних змін та технологічних реалій XX-го століття. В результаті, Олімпійські ігри змістилися від чисто любительського спорту, як це передбачалось П.

де Кубертеном, до участі професійних спортсменів.

З розвитком олімпійського руху спортивні успіхи стали показниками національного престижу. Спортсмени – «зірки» займають гідне місце серед зіркової еліти інших сфер діяльності.

2. Соціальні протиріччя в спорті вищих досягнень

Ситуація у спорті вищих досягнень залишається досить складною і суперечливою. В спорті, на думку Г. Люшена, простежується діалектика асоціацій і деасоціацій, що саме і відображає суперечливу природу спорту. **Найбільш важливими філософсько-соціологічними проблемами спорту виступають проблеми гуманізації і підвищення духовно-моральних цінностей** сучасного спорту. МОК, з одного боку, пропагує високі ідеали Олімпійських ігор, «підігріває» національні інтереси країн блиском золотих медалей, з іншого – порушуючи Олімпійську Хартію, перетворив любительський спорт в галузь виробництва, де головне джерело прибутку і основна професія – спортсмен, з його рекордами і результатами. Олімпіади і великі міжнародні змагання стали професійним шоу-бізнесом.

Щодо соціально-соціологічних проблем, Л. Лубишева виділяє наступні суперечності:

перша суперечність криється у трактуванні, що масовість спорту слугує надійною базою та умовою спортивної майстерності, а джерело і резерв олімпійського спорту, олімпійських рекордів – в шкільних, виробничих і спортивних колективах. Проте спорт вищих досягнень все більше віддаляється від масового спорту, починаючи з інвентаря і завершуючи технологіями тренувань. Однак у свідомості людей залишається віра, що кожен, хто буде наполегливим і сміливим, зможе добитися олімпійських перемог. В певній мірі дані погляди з метою отримання контрактів, а відповідно і гонорарів за тренування дітей, «підігрівають» тренери. Проте в елітний спорт можуть потрапити тільки дійсно талановиті люди. В результаті з крахом надій, які не збулися, відбувається дискредитація спорту, формування негативної соціальної думки.

Друга суперечність, яка формує негативну думку про спортивну діяльність, базується на міфі про те, що спорт, фізична активність виступають панацеєю збереження та укріплення здоров’я. Не заперечуючи профілактичного значення занять фізичними вправами,

слід зазначити, що це тільки один із факторів здорового способу життя. Окрім занять спортом, на здоров'я людини впливають харчування, екологія, наявність шкідливих звичок, рівень життя тощо. Тому безпосередньо пов'язувати здоров'я людини тільки зі спортом не зовсім коректно. Що ж до самих спортсменів, то можна констатувати, що сучасна система спортивної підготовки у великому спорті не гарантує міцного здоров'я, скоріше навпаки, спортсмен працює на межі своїх резервних можливостей і «приносить себе в жертву» високому спортивному результату, спортивній перемозі. Сучасна критика спорту найчастіше стосується саме цієї суперечності: спорт згубний для людини, заставляє працювати до «зносу», приносити себе в жертву рекорду. Однак питання постає не тільки в тому, яка ціна перемоги, але й в тому, хто і чому платить. Зрозуміло якщо олімпійська нагорода стає самоціллю спортсмена, він вправі платити за її досягнення будь-яку ціну, враховуючи і здоров'я. По іншому стоїть питання, коли будь-яку ціну за перемогу платять клуби, спортивні об'єднання, тренери. Саме в останньому коріняться джерела дегуманізації спорту.

Третя суперечність спорту вищих досягнень виникає з того, що багато видів спорту стали стрімко «молодіти». Рекордні результати стали показувати підлітки і майже діти. До таких видів спорту відносяться художня і спортивна гімнастики, фігурне катання тощо. Суть проблеми полягає в тому, що іде прискорена підготовка юного спортсмена, без урахування його фізичного і духовного розвитку. Поглиблює проблему дитячо-юнацького спорту система відбору талановитих дітей, коли обирається не спорт для дитини, а дитина для спорту. Селекційний відбір для багатьох дітей і батьків є сильним психологічним стресом, який назавжди «відштовхує» дитину від занять спортом. Використання спеціальних технологій, відпрацьованих на дорослому контингенті, без адаптації їх методик до дитячо-юнацького спорту призводить до випередженої «накачки» юного спортсмена, тому про спортивне довголіття не може бути й мови. Джерела суперечностей, що знайшли своє вираження у дитячо-юнацькому спорті, негативно впливають на сутність спорту, призводять спортсменів до глибокої моральної деформації.

Четверта суперечність, яка підриває основи спорту – це договірні перемоги. Бажання випередити суперника будь-якими методами, включаючи сумнівні з погляду моралі і суспільної практики, змушує окремих спортсменів, тренерів, менеджерів і

букмекерів удаватися до методів недобросовісної конкуренції, тобто до методів неетичного характеру (зговір, комерційний підкуп, шантаж, силові методи впливу), пов'язаних з порушенням сталих звичаїв і традицій в спорті. Як наслідок – недовіра до спортивних результатів, порожні глядацькі трибуни.

П'ятою суперечністю сучасного спорту виступає використання допінгу. В процесі розвитку змагальної спортивної конкуренції було встановлено, що резерви людського організму, навіть у моменти максимальної напруги, використовуються не повністю. Тому спортсмен, якому вдається певним чином задіяти дані резерви, отримує перевагу перед іншими учасниками змагань. Починаючи з 70-х р. XX ст. таким стимулятором стає допінг – речовини природного або синтетичного походження, що дозволяють в результаті їх прийому домогтися поліпшення спортивних результатів. Однак проблема допінгу неоднозначно сприймається у суспільстві. З одного боку, спорт виграє у видовищності, з іншого, іде боротьба не між спортсменами, а поміж медиками і фармацевтами, хто найбільш вдало «накачає» спортсмена. Вирішення зазначеної суперечності є досить проблематичним, тому що в сучасному спорті тенденції завоювання перемоги будь-якою ціною посилюються.

Відтак критичне відношення до спорту охопило широкі сфери суспільної думки, сформувавши, тим самим, дві позиції виходу з кризи:

по-перше, повернення спорту змісту і якості здорового способу життя, інституту фізичного виховання населення;

по-друге, виділення спорту високих досягнень як самостійної діяльності з відповідною системою організації та управління.

Література

Основна:

Визитей Н. Н. Социология спорта: курс лекций. – К.: Олимпийская литература, 2005.

Воробьев А. В., Михеева Т. В. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Омск: СибГАВК, 2002.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Академия, 2004.

Супиков В. Н. Социальные проблемы спорта: курс лекций. – Смоленск – Пенза, 2006.

Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов /

Сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М: СпортАкадамия – Пресс, 2001.

Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

Додаткова:

Балл Г. О. Діалогічні універсалії сучасного гуманізму // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1.

Бальсевич В. К. Олимпийский спорт и физическое воспитание: взаимосвязи и диссоциации // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 10.

Бэтти Э. Толерантность – дорога к миру [Текст]. – М.: Бонфи, 2001.

Допинг и эргогенные средства в спорте: монография / В. Н. Платонов, А.Н.Лапутин, М. М. Булатова и др. // К.: Олимпийская литература, 2003.

Константинова С. И. Социально-психологическая адаптация спортсменов высокой квалификации с учетом параметров их индивидуальности // Сибирский психологический журнал. – 2005. – № 22.

Люшен Г. Спорт и культура // Спорт, духовные ценности, культура. – Вып. 2. –1997.

Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку: Закономірності функціонування та розвитку. – К.: Олімпійська література, 2007.

Олимпийский спорт: [монография]: в 2 т. В. Н. Платонов, С. Н. Бубка, М.М.Булатова [и др.]; под общ. ред. В. Н. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2009. – Т. 2.

Олимпийская хартия / Пер. с англ. – М.: Советский спорт, 1996.

Платонов В. М. Професіоналізація олімпійського спорту // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 1.

Платонов В. Н. Спорт высших достижений и подготовка национальных команд к Олимпийским играм. Отечественный и зарубежный опыт. История и современность. Серия: Спорт без границ. – М.: Издательство: Советский спорт, 2010.

Платонов В., Масри С. Направления совершенствования системы олимпийской подготовки / В. Платонов, С. Масри // Наука в олимпийском спорте. – 2004. – № 1.

Шкребтій Ю. М. Напрями реформування системи фізичної культури і спорту в Україні / Ю. М. Шкребтій // Актуальні проблем фізичної культури і спорту. – 2004. – № 4.

ЛЕКЦІЯ 11-12.
КОНКРЕТНО-СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЕТАПИ

План

1. Поняття «конкретно-соціологічне дослідження».
2. Види дослідження.
3. Етапи проведення конкретно-соціологічного дослідження.

1. Поняття «конкретно-соціологічне дослідження»

Соціологія, як і будь-яка теоретична наука, включає два елементи: систему нагромаджених знань (насамперед теоретичних) і дослідницьку діяльність. Визначальний вплив на становлення і розвиток сучасної соціологічної науки мають дослідження, які поглиблюють знання людства про сутність явищ соціальної дійсності, допомагають у вироблені засобів наукового управління процесами розвитку суспільства.

В даному контексті соціологічне дослідження – це вид систематичної пізнавальної діяльності, що складається з логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур, спрямованих на глибоке вивчення, аналіз і систематизацію соціальних фактів, виявлення зв'язків, залежностей між соціальними явищами і процесами, формування на основі зібраної інформації нових знань та розробку заходів щодо управління досліджуваним об'єктом, забезпечення його прогресивного розвитку. За допомогою соціологічних досліджень здійснюється подальше пізнання об'єктивних законів розвитку і функціонування соціальних організмів і спільностей людей та визначаються шляхи і форми використання нагромаджених знань на практиці.

Соціологічні дослідження слід відрізняти, з одного боку, від соціально-філософських як найбільш загальних, абстрактних, що вивчають суспільство з позиції специфічного прояву в ньому всезагальних універсальних рис, властивостей, законів світобудови, з іншого – від соціальних досліджень в конкретних науках, спеціальних науках про суспільство-економічної теорії, політології, культурології, етнології, правознавства та ін. – в яких вивчається не все суспільство як соціальне ціле, а відповідно до об'єкта і предмета науки, та чи інша його галузь. Відтак своєрідність соціологічної досліджень базується на

специфіці науки соціології, що вибудовує його конкретизацію, і передбачає цілісний і системний підхід до вивчення соціальної реальності з опорою на соціальні факти і емпіричний матеріал.

Щодо конкретно-соціологічного дослідження (КСД), то під останім слід розуміти систему логічно послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, підпорядкованих єдиній меті: отримати точні об'єктивні дані про соціальне явище чи процес, що вивчається. КСД – це процес, в якому в єдності представлені теоретико-методологічні і емпіричні рівні пізнання, тобто мова йде про діалектичний процес, в якому поєднуються дедуктивний і індуктивний методи пізнання, що забезпечує цілісність пізнання і уявлень про соціальні явища.

Відповідно до структури соціології КСД поділяються:

- теоретичні і емпіричні;
- фундаментальні і прикладні;
- макро-, мікро – рівня.

В даному контексті не слід ототожнювати і протиставляти одне одному такі різновиди соціологічного дослідження, як теоретичний і емпіричний, кожний з яких має свій гносеологічний статус і методологічну роль в структурі соціологічного дослідження:

- для теоретичного соціологічного дослідження вирішальне значений має глибоке узагальнення нагромадженого матеріалу в галузі соціального життя;
- у центрі емпіричних соціологічних досліджень знаходиться само нагромадження, збір фактичного матеріалу у вказаній галузі (на основі опитування, аналізу документів, спостереження, даних статистики і т. д.) і його первинна обробка, включаючи і початковий рівень узагальнення.

Щодо відмінностей між фундаментальними і прикладними соціологічними дослідженнями, то основою для такого поділу є відмінність в цілях і завданнях, які ставляться перед ними: одні із них спрямовані на побудову і вдосконалення теорії і методології, на збагачення основ самої соціологічної науки, а інші – на вивчення практичних рекомендацій в цій галузі. Також, ту чи іншу спрямованість можуть мати як теоретичні, так і емпіричні дослідження.

Макросоціологічні дослідження направлені на аналіз поведінки в процесі взаємодії великомасштабних соціальних спільнот – етносів, націй, соціальних інститутів, держав тощо. Макросоціологічна проблематика розглядалася в основному в теоріях структурного

функціоналізму и соціального конфлікту.

Мікросоціологічні дослідження акцентують увагу на індивідах, встановлюють особливості поведінки у взаємодії між людьми, головним чином в малих і середніх групах (сім'ї, трудовому колективі, групі ровесників тощо). До цього напрямку соціології відносяться теорія символічного інтеракціонізму, теорія обміну та ін.

КСД допомагає вирішити наступні проблеми:

- відображення реального стану соціальних процесів;
- поновлення планів і управлінських рішень;
- виявлення провідних тенденцій розвитку суспільних відносин;
- аналіз та узагальнення досвіду і прогнозування соціальних ситуацій;
- вивчення протиріч і вироблення рекомендацій для їх подолання;
- забезпечення дієвого соціального контролю.

2. Види дослідження

Вид конкретно-соціологічного дослідження визначається характером поставлених мети й завдань, глибиною аналізу соціального процесу тощо, і поділяються:

I. **За метою дослідження**:

1. Теоретичні дослідження – спрямовані на глибоке узагальнення зібраного фактичного матеріалу та отримання на цій основі нового знання про об'єкт пізнання;

2. Емпіричні дослідження – спрямовані на розв'язання конкретної соціальної проблеми.

II. **За глибиною вивчення**:

1. Розвідувальне (пілотажне, зондальне) – найпростіший вид соціологічного аналізу, який дозволяє розв'язувати обмежені завдання. Програма такого дослідження спрощена. Сукупності, що обстежуються, невеликі: від 20 до 100 чоловік. Розвідувальне дослідження, як правило, випереджає глибоке вивчення проблеми. В ході його проведення уточнюються мета, гіпотези, питання їх формулювання. Проводити таке дослідження особливо важливо у тих випадках, коли проблема досліджена недостатньо або ж взагалі постає вперше.

2. Описове дослідження – більш складний вид соціологічного дослідження. Його проводять тоді, коли проблему сформульовано, об'єкт відомий, а дослідник має описову гіпотезу щодо структурно-функціональних зв'язків та кваліфікаційних характеристик соціального об'єкта. Мета такого дослідження полягає в отриманні емпіричних

відомостей, які б давали відносно цілісне уявлення про досліджуване явище, його структурні елементи і за її підтвердженням зробити повний кількісний і якісний опис об'єкта. Для цього всі елементи, що підлягають дослідженню, мають бути класифіковані. Інформацію збирають за описовим планом на підставі вибіркового чи монографічного обстеження, анкетування, групування. Таке дослідження проводиться, коли об'єктом аналізу є велика спільність людей із найрізноманітними характеристиками (велике підприємство, місто, район, область, регіон). У досліджуваному об'єкті визначають однорідні групи, порівнюють їх, з'ясовують якісні та кількісні їхні особливості тощо.

3. Аналітичне дослідження – найбільш глибокий і складний вид соціологічного аналізу, який має на меті не тільки описати складові явища, що досліджується, а й з'ясувати причини, що зумовили його виникнення. Отже, головне призначення аналітичного дослідження – пошук причинно-наслідкових зв'язків. Таке дослідження потребує старанно розробленої програми та чималого часу. Варто зазначити, що для вибору найоптимальнішого шляху аналітичного дослідження і здійснюються розвідувальні та описові дослідження.

III. **За масштабами дослідження:**

1. Міжнародне.
2. Загальнонаціональне.
3. Регіональне.
4. Галузеве.
5. Локальне.

IV. **За способом забезпечення репрезентативності:**

1. Суцільне – об'єктом є вся сукупність респондентів, яка належить до певної спільноти, або групи (населення країни, перепис населення, персонал підприємства тощо).

2. Монографічне – дослідження, спрямоване на вивчення певного соціального явища або процесу на одному об'єкті, який виступає представником цілого класу подібних об'єктів.

3. Вибіркове дослідження – описується тільки репрезентативна група.

V. **За частотою проведення:**

1. Разове дослідження дає інформацію про стан об'єкта аналізу, про кількісні характеристики якогось явища або процесу в момент його вивчення. Таку інформацію називають статичною, оскільки віддзеркалює нібито моментальний «зріз» характеристик об'єкта і не дає відповіді на питання про тенденції його змін в часі.

2. Повторне дослідження – це дослідження одного й того ж або

різних контингентів, які проводяться декілька разів, через певні проміжки часу, в однакових або відмінних соціальних умовах. Головне в повторних дослідженнях – співставленість досліджень.

Повторні дослідження також діляться на: когортні, панельні і лонгітюдні:

- об’єктом когортного дослідження є певна вікова група (когорта), яка залишається постійною в часі повторних досліджень;
- ціль панельного дослідження – вивчення змін, які відбуваються в певній групі людей протягом деякого часу. Його своєрідність полягає в тому, що обстежується одні й ті ж люди через однакові часові інтервали. Дослідження проводяться по одній і тій же методиці;
- лонгітюдними називають дослідження, які направлені на опис всіх етапів психічного та соціального розвитку молоді в процесі її життєвого самовизначення. Лонгітюдне дослідження в деякому відношенні схоже з панельним. В обох випадках об’єктом довготривалого спостереження є один і той же контингент, що обстежується. Однак, якщо в панельних дослідженнях, це можуть бути будь-які вікові категорії (наприклад, пенсіонери), то в лонгітюдному – тільки молодь. Початковий стан, як правило, пов’язаний із закінченням школи, а завершальний – з досягненням соціальної зрілості. Лонгітюдне дослідження є комплексним. Воно дозволяє отримати інформацію про такі проблеми, як вибір професії, професійна та соціальна адаптація, зміни свідомості та поведінки молоді в процесі її самовизначення.

Новою і перспективною формою одержання соціальної інформації є соціальний моніторинг.

Моніторинг – цілісна система, яка дозволяє фіксувати, зберігати і здійснювати первинний аналіз одержаних даних про динаміку соціальних процесів, що відбуваються в конкретному пункті, регіоні, країні в цілому. Збір даних у формі моніторингу передбачає наявність теоретичної бази і технічних засобів його здійснення.

Теоретичною базою моніторингу слугує програма збору інформації, розробка форм представлення і збереження цієї інформації.

Технічною базою – розгалужена мережа каналів зв'язку, яка охоплює всі об'єкти спостереження, головний обчислювальний центр і більш дрібні (обласні, районні, міські) обчислювальні центри.

Як правило, в системі моніторингу виділяють дві підсистеми: соціологічний і статистичний моніторинг. Соціологічний моніторинг являє собою цілісну систему визначення змін в суспільстві на основі аналізу масових уявлень про них. Для цього проводяться щомісячні і

щоквартальні експрес-опитування з найбільш актуальних проблем. Статистичний моніторинг – це система одержання кількісних характеристик – статистичних показників і коефіцієнтів про різні сфери суспільного життя. Тобто збір набору показників соціальної, моральної і економічної статистики, необхідної для ефективного аналізу явищ в економічній, соціальній, політичній та інших сферах.

3. Етапи проведення КСД

Конкретно-соціологічне дослідження має ряд етапів свого здійснення, які різняться між собою характером і змістом, формами і процедурами дослідницької діяльності. В методологічній літературі зустрічається різна кількість етапів.

Російський дослідник А. Здравомислов вважає, що в будь-якому досліджені можна виділити п’ять етапів:

- складання програми дослідження;
- здійснення вибірки;
- розробка методики дослідження;
- збирання матеріалу;
- аналіз зібраного матеріалу і його узагальнення.

Український науковець Н. Черниш виділяє в загальному вигляді такі етапи:

- виявлення проблемної ситуації;
- формулювання проблеми дослідження;
- розробка програми конкретно-соціологічного дослідження;
- проведення соціологічного дослідження;
- аналіз одержаної соціологічної інформації;
- підготовка науково обґрунтованих рекомендацій за наслідками дослідження;
- прогноз ситуації на майбутнє.

В загальному етапи КСД розгортаються у наступній послідовності:

1. Підготовчий етап: важливим елементом даного етапу виступає розробка програми КСД, яка включає всебічне теоретичне обґрунтування методологічних підходів і методичних заходів вивчення певного явища або процесу (програма дослідження включає два основних розділи: методологічний, в якому формулюється проблема дослідження, визначаються його мета і завдання, окреслюється об’єкт і предмет дослідження, здійснюється логічний аналіз основних понять,

формулюється гіпотези; методичний, в якому визначаються кордони сукупності, яка досліджується, характеризуються методи збору первинної інформації, розробляється інструментарій і схема обробки отриманої інформації).

2. Етап збору первинної соціологічної інформації (польовий етап): робота соціолога в «природних» умовах, зібрання в різних формах неузагальнених відомостей: опитування, анкетування спостереження тощо.

3. Етап підготовки і обробки інформації: зібрана на польовому етапі інформація підлягає перевірці та упорядкуванню, особливо з погляду достовірності, повноти і якості заповнення методичних матеріалів, відповідності вибірки розрахованим параметрам. На даному етапі матеріали обробляються на ЕОМ, складаються програми обробки.

4. Аналіз інформації і підготовка підсумкових документів (заключний етап): методологією аналізу слугує програма дослідження. В процесі аналізу проводяться висновки відносно підтвердження або спростування гіпотез, виявляються соціальні зв'язки, тенденції, закономірності, протиріччя тощо. Здійснюється підготовка наукового звіту, за підсумками дослідження формуються висновки і рекомендації щодо розв'язання проблеми, на вивчення якої було направлено дослідження.

Слід зауважити, що етапи дослідження як правило відображаються в програмі і робочому плані дослідження. У межах кожного з названих етапів можуть бути виділені свої послідовні фази – проміжні етапи.

Література

Основна:

Девятко И. Ф. Методы социологического исследования: учебное пособие для вузов. – М.: Книжный дом «Университет», 2006.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Академия, 2004.

Соціологія: Курс лекцій. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / За ред. В. М. Пічі. – Львів: «Новий світ-2000», 2002.

Соціологія: підручник / За заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків-Київ, 1998.

Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Видання четверте, перероблене і доповнене. – Львів, Кальварія, 2004.

Додаткова:

Бутенко И. А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентом. – М.: Наука, 1989.

Осипов Т. В. Рабочая книга по социологии. – М.: Просвещение, 2000.

Паніна Н. Вимірювання в соціології та принципи застосування тестів у масових опитуваннях // Соціологія: теорія, методи, маркетінг. – 1998. – № 1-2.

Симонова Т. М. Теоретические аспекты изучения социальных проблем // Социологические исследования – 2009. – № 8 (304).

Шарков Ф. Аудитория и мониторинг СМИ // Социс. – 2005. – № 10.

Экспертные оценки в социологических исследованиях / Под ред. С. Б. Крымского. – К.: Наукова думка. – 1990.

Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / 3-е изд., испр. – Москва: Омега-Л, 2007.

Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2009.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО НИХ

Семінарське заняття № 1

Тема: ПРЕДМЕТ СОЦІОЛОГІЇ, ЇЇ СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ, СТРУКТУРА (2 год.)

Мета: розкрити об’єкт і предмет соціологічної науки. Висвітлити зміст соціальних законів та категорій. Проаналізувати структуру соціології та взаємозв’язок соціології з іншими галузями наукового знання.

План

1. Сутність і зміст об`єкта та предмета соціології.
2. Категорії та основні закони соціології.
3. Функції соціології.
4. Взаємозв’язок соціології з іншими галузями наукового знання.

Ключові поняття: позитивізм, соціологія, соціальний закон, загальні соціальні закони, соціальне.

1. Соціологія (від лат. societas – суспільство та грецького logos – слово, знання, вчення) – наука про суспільство, про закони становлення, функціонування і розвитку суспільства в цілому, а також соціальних груп і спільнот, та природу і характер відносин в сфері їх спільної життєдіяльності, що знайшло відображення в об’єкті та предметі дослідження соціологічної науки. Студентам під час відповіді на перше питання слід розкрити сутність і зміст об`єкта та предмета соціології.

2. Соціологія, як і будь-яка інша наука, має свої категорії і закони, система яких відображає внутрішню логіку соціологічного пізнання, розкриває і конкретизує характеристику її предмета і методу, служить основою для теоретичного осмислення соціальних явищ і процесів. Проте, якщо категорії соціології відображають найбільш значимі властивості, ознаки досліджуваного соціального об'єкта, то її закони виражають глибинні зв'язки між ними. При відповіді на питання студенти повинні проаналізувати категорії та закони соціології.

3. Різноманітність зв'язків соціології із життям суспільства, її суспільне призначення визначаються насамперед тими функціями, які вона виконує. Функції (від лат. funkcio — виконання, призначення) соціологічної науки ззовні такі самі, як і в інших суспільних науках, але їх зміст у кожної науки свій. При відповіді слід охарактеризувати функції соціології, розкрити їх єдність і взаємодоповнюваність.

4. Будучи наукою про суспільство, соціологія водночас структурно включає як загальну теорію соціальної багатоманітності явищ і процесів суспільного життя, що є об'єктами дослідження суспільних і гуманітарних наук, так і соціальні теорії різних специфічних об'єктів, а саме соціальні теорії праці (соціологія праці), освіти (соціологія освіти), релігії (соціологія релігії) тощо. Відтак соціологія має безпосередній вихід на ряд суспільних і гуманітарних наук. Саме на даному аспекті необхідно зупинитися студентам при відповіді.

Література

Основна:

Соціологія: навч. посібник лля студ. вищ. навч. закладів/ за заг. ред. В.І. Докаша. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 360 с.

Лукашевич М.П. Соціологія: навч. посіб. / М.П. Лукашевич. – К.: ЦУЛ, 2008. – 452 с.

Піча В. М. Соціологія: Загальний курс / В. М. Піча. – Навч. посіб. – К., 2000.

Портянкин Б. А. Размышления о микро- и макросоциологии / Б. А. Портянкин // Социол. исслед. – 1992. - №1. – С. 116-118.

Смелзер Н. Соціологія / пер. з англ. – М., 1994.

Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Укл.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін.; Під заг. Ред. В. І. Воловича. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998. – 736 с.

Соціологія: Підручник для студентів вищих начальних закладів / За ред. В. Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.

Тощенко Ж. Т. Социология: Общий курс. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Юрайт – М., 2001. – 527 с.

Додаткова:

Буравой М. За публичную социологию / Майкл Буравой ; пер. Аллы Балджи под ред. П. Романова, Е. Ярской-Смирновой // Общественная роль социологии / под ред. П. Романова, Е. Ярской-

Смирновой. М. : Вариант, ЦСПГИ, 2008. – С. 8-51.

Давыдюк Г. П. Социологические законы / Г. П. Давідюк // Социол. исслед. – 2001. – № 6. – С. 96-74.

Гиденс Е. Стратификация и социальная структура / Социологические исследования, 1992. – № 9, 11.

Илькин В. И. Основные контуры системы социальной стратификации общества / Рубеж, 1991. – № 1.

Луман Н. Понятие общества // Проблемы теоретической социологии. – СПб, 1994.

Рудкевич М. П. Общество как система // Вопросы философии, 2001. – № 12.

Туров Н. С. Общество как социальная система // Социально-политический журнал. 1994. – № 7-8.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 2

Тема: СОЦІОЛОГІЯ – НАУКА ПРО СУСПІЛЬСТВО (2 год.)

Мета: розкрити підходи до сутності суспільства. Висвітлити основні елементи соціальної структури суспільства. З'ясувати сутність і види соціальної стратифікації та соціальної мобільності.

План

1. Суспільство – система соціальних зв'язків і дій.
2. Соціальна структура суспільства.
3. Соціальна стратифікація: поняття та види.
4. Соціальна мобільність, її причини та види.

Ключові поняття: суспільство, держава, країна, соціальна, соціальна стратифікація, соціальна мобільність, престиж, соціальна роль, соціальна група, соціальна спільнота, інституціоналізація.

1. Суспільство – це універсальний спосіб формування соціальних зв'язків і соціальних взаємодій, що забезпечує задоволення всіх

основних потреб людей, самодостатній, саморегулюючий і самовідтворюючий. Багато відомих соціологів саме так розглядає суспільство. Проте, порівняння їх досліджень, теорій і концепцій викриває занадто великі розбіжності і різноплановості. Під час відповіді необхідно розкрити підходи до сутності суспільства в контексті історичного розвитку.

2. Суспільство – складна соціальна будова, яка характеризується структурно-організованою цінністю і багатозначними людськими відносинами. Внутрішня картина цієї соціальної будови віддзеркалюється в її соціальній структурі. В якості підсистеми в соціальній структурі людських відносин виступає соціальна група, яка виконує роль проміжної ланки в системі «суспільство – група – особистість». У даному питанні необхідно розкрити сутність поняття «соціальна структура суспільства», охарактеризувати основні складові соціальної структури.

3. Стратифікацію можна визначити як структуровані нерівності між різними угрупуваннями людей. Особливостями соціальної стратифікації виступають:

по-перше, стратифікація являє собою рангове розшарування, коли вищі верстви знаходяться у більш привілейованому становищі ніж нижчі (стосовно ресурсів і можливостей розвитку);

по-друге, верхні верстви, як правило, значно менші за кількістю членів суспільства, що до них належать, аніж нижчі.

При відповіді слід розкрити підходи до аналізу стратифікації, критерії стратифікації.

4. Поняття «соціальна мобільність» було введено в соціологічний обіг П. Сорокіним у 1927 р. З того часу воно активно використовується в соціологічних дослідженням нерівності і буквально означає переміщення індивідів між різними рівнями соціальної ієрархії, яка визначається зазвичай з точки зору широких професійних і соціально-класових категорій. Студентам, при відповіді на питання, необхідно зупинитися на сутності, причинах та видах соціальної мобільності.

Література

Основна:

Гіденс Е. Соціологія / Пер. з англ. – К., 1999.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие. – М., 2004.

Смелзер Н. Соціологія / пер. з англ. – М., 1994.

Соціологія: Курс лекцій / За ред. В. М. Пічі. – Львів, 2002.

Соціологія: Підручник / За ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – К., Харків, 1998.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / За ред. В. М. Пічі. – К., Львів, 2002.

Додаткова:

Гиденс Е.Стратификация и социальная структура / Социологические исследования, 1992. – № 9, 11.

Илькин В. И. Основные контуры системы социальной стратификации общества / Рубеж, 1991. – № 1.

Луман Н. Понятие общества // Проблемы теоретической социологии. – СПб, 1994.

Рудкевич М. П. Общество как система // Вопросы философии, 2001. – № 12.

Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / С. Макеєв, С. Оксамитна, А. Домаранська, О. Іванов, Т. Костюченко, Л. Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало ; за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. – К. : НаУКМА, 2017. – 180 с.

Степаненко В.П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. — 420 с.

Туров Н. С. Общество как социальная система // Социально-политический журнал. 1994. – № 7-8.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 3-4

Тема: СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ – ОДНА ІЗ ГАЛУЗЕЙ СУЧАСНОЇ СОЦІОЛОГІЇ (4 год.)

Мета: розкрити об’єкт і предмет науки. Висвітлити основні етапи становлення соціології фізичної культури і спорту. Охарактеризувати основні категорії та функції дисципліни.

План

1. Об’єкт, предмет дослідження «Соціології фізичної культури і розвитку».
2. Історичні аспекти розвитку соціології спорту.
3. Категорії і методи соціології фізичної культури і спорту.
4. Структура і завдання соціології фізичної культури і спорту.
5. Основні функції фізичної культури і спорту.

Ключові поняття: спорт, культура, спортивна культура, соціальне, система фізичного і спортивного виховання, фізична активність.

1. Фізична культура і спорт, зайнявши свою нішу в системі явищ загальної культури людства, стали повноправними об’єктами вивчення соціології – науки про рушійні сили і закономірності розвитку і функціонування суспільства. В процесі відповіді студенти мають визначити об’єкт і предмет соціології фізичної культури і спорту. Проаналізувати проблеми з визначенням предмету.

2. Починаючи з 30-х років ХХ ст. фізкультурно-спортивний рух формується як масовий. Фізична культура і спорт охоплює усі верстви населення, ускладнюються процеси його розвитку, що викликало необхідність у дослідженні вище згаданих процесів. При відповіді слід відмітити етапи розвитку соціології фізичної культури і спорту. Проаналізувати різні школи і підходи до проблеми.

3. Враховуючи те, що «Соціологія фізичної культури і спорту» виступає окремою дисципліною, необхідно розкрити основні категорії курсу: культура, спорт. фізична культура, фізичне виховання тощо.

4. Соціологія фізичної культури і спорту, є за своєю суттю прикладною наукою по відношенню до загальної соціології, виконує її головні функції: теоретико-пізнавальні, світоглядні і організаційно-управлінські. Відповідаючи, студентам необхідно охарактеризувати вище згадані функції.

Література

Основна:

Визитей Н. Н. Социология спорта: Курс лекций. – К., 2005.

Жолдан В. И., Коротаева Н. В. Социология физической культуры и спорта: Учебн. пособие. – Малаховка, 1994.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие. – М., 2004.

Смоляров В. Социология физической культуры и спорта. – М., 2002.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / За ред. В. М. Пічі. – К., Львів, 2002.

Додаткова:

Гуревич С., Морозов В. Методологические основы социологии физической культуры и с порта // Социальные основы физической культуры и спорта. – К., 1983.

Кучевский В. Спорт как совокупность общественных отношений // Теория и практика физической культуры. – 1972. – № 9.

Лисицин Б. К. К вопросу о понятии «спорт» // Теория и практика физической культуры. – 1974. – № 2.

МОК и Международные спортивные объединения: Справочник. – М., 1979.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 5-6

Тема: СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ (4 год.)

Мета: розкрити значення фізичної культури і спорту в житті суспільства і людини. Проаналізувати місце і роль фізичної культури і спорту в соціальних інститутах. Охарактеризувати ціннісний потенціал фізичної культури і спорту.

План

1. Фізична культура і спорт в способі життя суспільства і життя людини.
2. Місце і роль фізичної культури і спорту в соціальних інститутах.
3. Ціннісний потенціал фізичної культури і спорту, як основа формування культури особистості.

4. Інноваційні компоненти педагогічної системи у засвоєнні цінностей фізичної культури і спорту.

Ключові поняття: стиль життя, спосіб життя, рівень життя, якість життя, здоровий спосіб життя, вільний час, валеологія.

1. Фізична культура і спорт є частиною культури суспільства. Соціологічні дослідження доводять, що заняття фізичною культурою позитивно впливають на соціальну активність, виробничу працю, здоров'я і довголіття людей. При відповіді на питання студентам на основі розкриття категорій «спосіб життя», «стиль життя» показати вплив фізичної культури і спорту на устрій і рівень життя людей.

2. Спорт зайняв вагомі позиції в структурах загальної і професійної освіти, міністерствах освіти і культури, оборони, внутрішніх справ, СБУ, тощо. Для підтримки і розвитку спортивного способу життя нації необхідна, насамперед, підтримка державних органів управління. У даному питанні необхідно проаналізувати роль державних інститутів у розвитку фізичної культури і спорту.

3. Сьогодні неможливо знайти ні однієї сфери людської діяльності не зв'язаної з фізичною культурою, оскільки фізична культура і спорт – загальновизнані матеріальні і духовні цінності суспільства в цілому і кожної людини окремо. У даному питанні слід зупинитися на співвідношенні загальнолюдських і специфічних цінностей фізичної культури і спорту.

4. В основі сучасної системи засвоєння цінностей фізичної культури і спорту необхідно закласти теоретичні концепції, визначаючі інноваційні підходи і нові педагогічні технології, які сформувалися в теорії фізичної культури за останні десятиріччя. При відповіді необхідно охарактеризувати педагогічну сутність інноваційних напрямів у фізичному вихованні, валеологічному вихованні, олімпійському вихованні.

Література

Основна:

Визитей Н. Н. Социология спорта: Курс лекций. – К., 2005.

Виноградов П. А., Жилдак В. М., Чеботкевич В. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Пенза, 1995.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие. – М., 2004.

Матвеев Л. П. Теория и методика физической культуры: Учебник. – М., 1991.

Соціологія: Курс лекцій / За ред. В. М. Пічі. – Львів, 2002.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / За ред. В. М. Пічі. – К., Львів, 2002.

Додаткова:

Бальсевич В. К. Олимпийский спорт и физическое воспитание: взаимосвязи и диссоциации // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 10.

Лубышева Л. И., Бальсевич В. К. Ценности физической культуры в здоровом стиле жизни // Материалы международной конференции «Современные исследования в области спортивной науки». – СПб., 1994.

Парсонс Т. Человек в современном мире / Пер. с англ. – М., 1995.

Столяров В. И. Ценности спорта и пути его гуманизации. – М., 1995.

Эндрюс Д. К. Роль образования в пропаганде здорового образа жизни в XXI ст. // Теория и практика физической культуры. – 1993. – № 1.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 7-8

Тема: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА – СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА (4 год.)

Мета: проаналізувати вплив природних і соціо-культурних факторів на формування людини. Розкрити зміст поняття «фізична культура» і «культура суспільства». Охарактеризувати етапи становлення фізичної культури через призму суспільного розвитку.

План

1. Природне і соціальне в сутності людини.
2. Методологічний аналіз біосоціальної проблеми розвитку фізичної культури.
3. Фізична культура – частина культури суспільства.
4. Історичний фактор фізичної культури.
5. Соціальні фактори розвитку фізичної культури.

6. Культурні цінності фізичної культури в житті сучасного покоління.

Ключові поняття: людина, особистість, індивід, біосоціальність, соціальні фактори, соціально-економічні фактори, соціально-політичні фактори.

1. Філософською основою сутності існування людини виступає проблема взаємозв'язку соціального і біологічного. З одного боку, людина – вища сутність розвитку біологічної революції, з іншого, вона творець, активний учасник історичного процесу розвитку матеріального виробництва і духовних цінностей, частина, елемент соціального життя. При відповіді студентам слід розкрити вплив біологічного і соціального настановлення особистості.

2. Доктор біологічних наук В. Бальсевич вважає, що методологічною основою пізнання сутності феномена фізичної активності виступає еволюційний підхід, який надає можливість ефективного вивчення фізичних можливостей і резервів людського організму на засадах пізнання і врахування соціально-біологічних закономірностей його розвитку. У даному питанні необхідно розкрити завдання еволюційного підходу в формуванні наукового знання про природні закони розвитку фізичного потенціалу людини та вироблення на цій основі стратегії стимулювання, управління і корекції її індивідуального та колективного виховання.

3. В сучасному світі все більше усвідомлюється розуміння фізичної культури як частини загальної культури особистості та суспільства. Разом з тим, багато аспектів цієї проблеми все ж таки залишається дискусійним. При відповіді слід звернути увагу на основні підходи до співвідношення культури суспільства, особистості та фізичної культури.

4. Фізкультурна діяльність у своєму розвитку проходить декілька етапів у відповідності з періодами розвитку самого суспільства. У даному питанні необхідно розкрити причини, які лежать в основі становлення та розвитку фізичної культури.

5. Факторів, визначаючих розвиток суспільства декілька: соціально-економічні, соціально-політичні, соціокультурні. Фізична культура відноситься до соціальної сфери суспільства. В її основі лежать соціальні потреби у фізичному удосконаленні людей, у формуванні в них рухових навиків і вмінь, реабілітації, раціональної організації вільного часу. Слід розкрити взаємозв'язок та

взаємозалежність рушійних сил суспільства і фізичної культури.

6. Зміни, які проходять в усіх сферах життя українського суспільства, в значній мірі впливають і на відношення до фізичної культури. При відповіді необхідно провести аналіз ролі культурних цінностей і фізичної культури в житті сучасного суспільства.

Література

Основна:

Визитей Н. Н. Социология спорта: Курс лекций. – К., 2005.

Гіденс Е. Соціологія / Пер. з англ. – К., 1999.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие. – М., 2004.

Пономарев Н. А. Социология физической культуры: Учеб. пособие. – СПб. 1998.

Смоляров В. Социология физической культуры и спорта. – М., 2002.

Соціологія: Підручник / За ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків – Київ. 1998.

Соціологія: Посібник / За ред. В. Г. Городяненка. – К., 1999.

Додаткова:

Казначеев В. П., Спирин Е. А. Феномен человека: Комплекс социо-природный свойств // Вопросы философии. – 1988. – № 7.

Коган М. С. Человеческий фактор и развитие общества и общественный фактор развития человека // Вопросы философии. – 1987. – № 16.

Социально-биологические проблемы физической культуры и спорта / М. М. Бака, В. С. Бойко, С. С. Гурвич и др. – К., 1983.

Шорохова Е. В. О естественной природе и социальной сущности человека // Биологическое и социальное в развитии человека. – М., 1977.

Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 9-10

Тема: СОЦІАЛЬНІ ПРОТИРІЧЧЯ В РОЗВИТКУ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ (4 год.)

Мета: розкрити суперечності спорту вищих досягнень і олімпійського руху. Висвітлити протиріччя обумовлюючі кризи спортивної кар'єри. Проаналізувати соціальні фактори впливу на життя спортсменів.

План

1. Олімпійський рух – проблеми гуманізації спорту вищих досягнень.
2. Спорт вищих досягнень в XXI ст.: соціологічний прогноз розвитку.
3. Основні протиріччя й обумовлюючі кризи спортивної кар'єри.
4. Особливості соціальної адаптації спортсменок.

Ключові поняття: олімпійський рух, спорт вищих досягнень, любительський спорт, професійний спорт, масовий спорт, соціальна адаптація, спортсмен, спортивна кар'єра.

1. Олімпійський рух займає значне місце в соціальному житті і культурі сучасного суспільства. П. де Кубертен і його прибічники, які стояли на початку цього руху, прагнули, якщо не перетворити світ, то створити таку сферу людської діяльності, яка б базувалася на співробітництві і загальнолюдських цінностях. Проте розвиток олімпійського руху відбувається суперечливо, і його історія насичена компромісами та відхиленнями навіть від власних принципів. При розгляді питання студенти повинні, з одного боку, розкрити інноваційність процесу формування цілісності, пріоритетності і потенціалу олімпійської спортивної діяльності. З іншого, показати негативний вплив комерцізації олімпійського руху.

2. Не дивлячись на ціннісний зміст, спорт як форма культури не є гарантом збереження своєї гуманістичної сутності. Спорт сьогодні вже не виступає моноявищем. Напівфункціональність спорту проявляється в його різновидах, кожен з яких розвивається у відповідності до соціальної практики. при відповіді необхідно зупинитися на основних рисах і тенденціях спорту початку XXI століття.

3. Спортивна кар’єра визначається як багатолітня спортивна діяльність, спрямована на високі спортивні досягнення і пов’язана з постійним удосконаленням людини в одному або декількох видах спорту. В процесі розвитку кар’єри науковці виділяють декілька кризових етапів: криза початку спортивної соціалізації; криза переходу із масового спорту до спорту вищих досягнень, пізніше до професійного спорту; криза кульмінації та завершення спортивної кар’єри. При відповіді студенти мають висвітлити особливості вищезазначених криз.

4. Сучасний спорт – це унікальне явище життя соціуму і людини. Він «привабливий», надає людині значні можливості для прояву духовних і фізичних сил. Тому стає зрозуміла тяга жінок до занять спортивною діяльністю. Проте, вони не тільки займаються традиційними жіночими видами спорту, але й новими спортивними дисциплінами, досягаючи високих спортивних результатів наближених до чоловічих. Разом з тим, сьогодні заняття спортом проходять в інших умовах, які пов’язані з екологічною ситуацією, підвищенням стресу, екстремальних фізичних навантажень, інтенсивній фармацевтичній підтримці. Студенти при відповіді мають висвітлити вплив негативних факторів на організм жінки, проаналізувати, що чекає жінку спортсменку в майбутньому, після завершення спортивної кар’єри.

Література

Основна:

Визитей Н. Н. Социология спорта: курс лекций. – К., 2005.

Ильин Е. Психофизиология физического воспитания: Учеб. пособие. – М., 1983.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие. – М., 2004.

Соціологія: курс лекцій / За ред. В. М. Пічі. – Львів, 2002.

Филин В. П. Теория и методика юношеского спорта. – М., 1987.

Додаткова:

Визитей Н. Н. Двигательное действие спортсмена: проблемы общей теории // Наука в олимпийском спорте. – К., 1997. – № 1 (6).

Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. – К., 2001.

Келлер В. Некоторые психологические и технические

особенности соревновательной деятельности спортсмена // Теория и практика физической культуры. – 1982. – № 6.

Конфликт: Сб. статей // Под общ. ред. В. Винокурова. – М., 1989.

Лубышева Л. И. Развитие ценностного потенциала физической культуры и спорта на рубеже XXI в. // Олимпийское движение и социальные процессы. – Краснодар, 1996.

Родиченко В. С. Олимпийское движение в канун III тысячелетия: Гармонизация интересов // Олимпийское движение и социальные процессы. – Краснодар, 1996.

Сараф М. Я. Спорт в культуре XX в.: (Становление и тенденции развития) // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 7.

Стамбулова Н. Б. Кризис спортивной карьеры // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 10.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 11-12

Тема: ПРОГРАММА ТА МЕТОДИ КСД (4 год.)

Мета: розкрити сутність та охарактеризувати структуру КСД. Висвітлити особливості програм і проаналізувати робочий план КСД. Визначити сутність і вимоги до вибірки.

План

1. Поняття і структура програми КСД.
2. Особливості програм у різних видах соціологічного дослідження.
3. Робочий план дослідження.
4. Вибірка у КСД.
5. Вимоги до забезпечення якості вибірки.

Ключові поняття: конкретно-соціологічне дослідження, програма КСД, вибірка, аналіз, спостереження, опитування, експеримент, метод.

1. Програма соціологічного дослідження – науковий документ

методологічних і процедурний основ дослідження соціального об'єкту. Програма дослідження охоплює відносно детальне, чітке і завершене формування мети і завдань та методологічне обґрунтування проблеми, визначення конкретної мети, об'єкту і предмету дослідження; методологічного визначення сукупності характеристики використання методів збирання і опрацювання первинної соціологічної інформації тощо. При відповіді студентам потрібно не тільки проаналізувати основні складові програми, але й охарактеризувати основні вимоги до програми.

2. В залежності від характеру вихідних критеріїв класифікації програми соціологічного дослідження поділяються на декілька видів: досконалі та недосконалі; обґрунтовані і необґрунтовані, тобто наукові неспроможні; викладені письмово, або сформовані в уяві дослідника; такі, що відповідають, або не відповідають меті дослідження; розраховані на тривалий час чи короткострокові. При розгляді питання студенти повинні розкрити дієвість того чи іншого методу, можливості їх поєднання.

3. Поряд з програмою складається робочий план дослідження. Відповідаючи студенти мають зупинитися на основних розділах плану КСД.

4. Особливе значення в соціологічному дослідженні відводиться вибірці. Це обумовлено тим, що об'єкт дослідження найчастіше нараховує сотні, тисячі, десятки або сотні тисяч людей. При відповіді на дане питання потрібно визначити й охарактеризувати способи вибірки.

5. Якість вибірки оцінити дуже важко. Головна складність в тому, що можливості перевірки якості обмежені опосередкованими, тобто непрямими, засобами. При відповіді необхідно охарактеризувати статистичні методи непрямої оцінки: метод точкової оцінки; метод інтервальної оцінки; метод перевірки статистичних гіпотез, а також найпоширеніші причини систематичних помилок репрезентації.

Література

Основна:

Гричихин В. Г. Лекции по методике и технике социологических исследований. – М., 1988.

Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие. – М., 2004.

Рабочая книга социолога / Под ред. Г. В. Осипова. – М. 1983.

Соціологія: курс лекцій / За ред. В. М. Пічі. – Львів, 2002.

Соціологія: Підручник / За ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків – Київ. 1998.

Соціологія: Посібник / За ред. В. Г. Городяненка. – К., 1999.

Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – Самара, 1995.

Додаткова:

Бутенко И. А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентом. – М., 1989.

Волович В. Е. Надежность информации в социологическом исследовании: в 2-х книгах. – М., 1990.

Общественное мнение: стратегия массовых опросов («круглый стол») // Социологические исследования. – 1993. – № 6.

Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження. – К., 1996.

Піча В. М., Вовканич С. Й., Маковецький В. М. Як підготувати, провести і узагальнити результати соціологічних досліджень. – Львів, 1996.

Темиров Н. С. Анкетирование без анкет // Социологические исследования. – 1993. – № 6.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

2.2. МОДУЛЬ 2: САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота є складовим і водночас творчим, індивідуальним та окремим видом навчальної і наукової роботи студента поряд із лекцією та семінарським заняттям. Її суттєвими ознаками є робота безпосередньої участі викладача, але за обов’язкового контролю. Вона є внутрішньою основою зв’язку різних видів і форм занять, одним із основних методів засвоєння знань, охоплює всі форми і види діяльності навчального процесу, всю пізнавальну діяльність студентів.

Самостійна робота студента – це основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу у вільний від обов’язкових навчальних занять час. Її зміст визначається робочою програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного студента.

За великого навчального навантаження, дефіциту часу важливе значення для студента має раціональне планування самостійної роботи. План допомагає правильно розподілити, економно використовувати свій час.

Формами контролю самостійної роботи студента виступають колоквіуми, індивідуальні та групові співбесіди, тестовий контроль, контрольна робота.

Про організацію самостійної роботи студенти мають дотримуватися таких вимог[1]:

1.Систематичність і безперервність.

2.Послідовність у роботі.

3.Правильне планування самостійної роботи, раціональне використання часу.

4.Використання відповідних методів, способів і прийомів роботи.

5.Виконання всіх вимог викладача.

Обов'язковим елементом самостійної роботи студента є занотовування змісту прочитаного з книги чи журналу. Процес занотовування активізує головні ідеї та положення, фіксує найважливіше у змісті, позитивно впливає на запам'ятовування матеріалу. Залежно від мети та подальшого використання, від призначення студенти можуть використовувати такі форми занотовування:

- **бібліографічна довідка** – у ній зазначають автора тексту, заголовок, видавництво, рік видання, загальну кількість сторінок;
- **план** – коротка форма запису при читанні книги;
- **тези** – стислий виклад прочитаного тексту;
- **конспект** – послідовний виклад змісту книги, журналу, статті.
- **виписки** – дослівні цитати або довільні фрагменти, коли думка автора викладається словами студента з книжкового чи журнального тексту;
- **анотація** – короткий виклад основних положень джерела;
- **резюме** – короткий виклад тексту статті;
- **рецензія** – аналіз, оцінка, відгук.

[1] На допомогу першокурснику: Довідник для студентів історичного факультету / Упоряд. В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович. За ред. С. А. Копилова. – Кам'янець-Подільський державний університет, 2007. – С. 28.

ЗАПИТАННЯ, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

№ № п/п	Питання	К-сть годин	Форми контролю
1	***Теоретико-методологічні та праксеологічні засади курсу «Соціологія фізичної культури і спорту»***	40	Контрольна робота
		Література	
1.1	**Основні поняття і категорії соціології.**		
	Закони і категорії соціології.		
	Соціальні і соціетальні системи.		
	Громадянське суспільство – сфера соціального життя.		
	Теорії розвитку суспільства.		
	Рівень престижності вашої професії та перспективи його змін.		
1.2	**Соціологія фізичної культури і спорту як наука, її місце в системі наук.**		
	Відмінності соціології фізичної культури і спорту від інших спеціальних наук.		
	Підходи до визначення поняття «спорт».		
	Системоутворююча якість спорту.		
	Ключові проблеми соціології фізичної культури і спорту.		
1.3	**Соціологічна концепція фізичної культури і спорту.**		
	Основні напрями в діяльності ЗМІ з пропаганди цінностей фізичної культури і спорту.		
	Соціальна природа спорту і фізичної культури.		
	Спорт і фізична культура – самостійні соціальні феномени.		

	Зміни та інтеграція взаємовідносин спорту і фізичного виховання.	
	Історико-культурологічні передумови виникнення спорту і фізичної культури.	
1.4	**Соціологічні проблеми фізичної культури.**	
	Соціально-економічні фактори у розвитку особистості та суспільства.	
	Соціально-політичні фактори в сфері фізичної культури.	
	Соціокультурні фактори у формуванні ціннісного відношення до фізичної культури.	
	Соціокультурний зміст сучасного спортивного видовища.	
1.5	**Соціологічні проблеми спортивної діяльності.**	
	Поняття та періодизація спортивної кар’єри.	
	Соціальна роль спорту в розвитку суспільства і соціалізації особистості.	
	Соціалізація спортсменів.	
	Соціальна відповідальність спортсмена.	
	Соціальна адаптація спортсменів після завершення спортивної кар’єри.	
1.6	**Методологія і організація КСД у сфері фізичної культури.**	
	Основні вимоги до програми КСД.	
	Аналіз документів як метод КСД.	
	Метод спостереження у соціології.	
	Експеримент у соціологічному дослідженні.	
	Вимоги до анкети і анкетного опитування.	

2.3 МОДУЛЬ 3: ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА (ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ) ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Мета: самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з політичної теорії держави та навичок самостійної роботи.

Індивідуальна робота студента є формою навчального навантаження, спрямованого на виконання та розвиток його творчих можливостей шляхом індивідуального підходу. Індивідуальна робота здійснюється під керівництвом викладача в позааудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою і з урахуванням потреб і можливостей студента. Індивідуальна робота спрямована на поглиблене вивчення окремих навчальних дисциплін.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – вид позааудиторної роботи студента навчально-дослідного та проектно-конструкторського характеру, що має практичне значення. Мета ІНДЗ – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу, розвиток навичок самостійної роботи. ІНДЗ виконується на основі знань, умінь та навичок, одержаних під час лекційних та семінарських занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Оцінка за ІНДЗ виставляється на підсумковому занятті з дисципліни на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хвилин). Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом семестрової оцінки і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу[2].

При вивченні матеріалу курсу «Соціологія фізичної культури і спорту» обов'язковим є виконання реферату.

Реферат – короткий виклад змісту одного або кількох документів. Він є одним із видів самостійної роботи студента, що допомагає, опрацювавши відповідні джерела, наукову та методичну літературу, поглиблено вивчити проблеми курсу «Соціологія фізичної культури і спорту». Підготовка реферату виробляє навички самостійного аналізу

[2] На допомогу першокурснику: Довідник для студентів історичного факультету / Упоряд. В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович. За ред. С. А. Копилова. – Кам'янець-Подільський державний університет, 2007. – С. 32.

джерел та наукової літератури, систематизації матеріалу та його стислого викладу. Студент самостійно вибирає одну із запропонованих тем.

Розпочинати роботу над рефератом необхідно із складання бібліографії, яка має нараховувати не менше 5-ти найменувань літератури. На даному етапі важливим є два взаємопов'язані моменти: вміння «читати» і вести запис прочитаного. Щоб глибоко зрозуміти зміст книги, потрібно раціонально її читати.

Після опрацювання всієї доступної джерельної бази необхідно скласти план реферату, в якому має бути вступ, основна частина, висновки, список літератури та додатки (при наявності).

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість щодо соціальних потреб суспільства та розвитку досліджуваної проблеми; з'ясовується стан її висвітлення в літературі, формулюється мета та завдання роботи; виокремлюються методи дослідження.

В основній частині реферату наводяться основні теоретичні ідеї, що висвітлюють дану проблему, визначають сутність (головний зміст) проблеми, основні чинники (фактори, умови), що зумовлюють розвиток явища або процесу, який вивчається. Наводиться перелік основних змістових аспектів проблеми, які розглядаються вченими. Визначаються недостатньо досліджені питання, вказується на слабку розробленість окремих проблем. Розкривається зміст кожного питання в логічній послідовності з елементами самостійного аналізу сучасного стану процесу або явища.

У висновках мають бути власні узагальнення, ідеї, думки, оцінки, пропозиції. У кінці реферату подається список літератури та додатків. У додатках наводяться таблиці, схеми, які суттєво полегшують розуміння праці.

Реферат повинен мати обсяг 12-15 сторінок комп'ютерного набору, 14 кегель (Times New Roman), інтервал 1,5, поля 2,5 – ліворуч, 1,5 – праворуч, 2,5 – верхні та не менше 2,0 – нижні поля. На сторінці має бути 30 рядків. На титульній сторінці реферату зазначається: назва навчального закладу, кафедра, тема, прізвище, ім'я, група, курс студента, що виконав реферат. Прізвище, ім'я, по батькові, вчене звання викладача, що перевірив реферат, місце і рік написання.

Оцінювання реферату здійснюється за такими критеріями:

- вміння ставити проблему;
- вміння обґрунтовувати її соціальне значення;
- розуміння автором співвідношення між реальною проблемою та рівнем її концептуальності;
- повноту висвітлення літературних джерел, глибина їх аналізу;

- володіння методами збирання, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації;
- самостійність роботи, оригінальність в осмисленні матеріалу;
- обґрунтування висновків та рекомендацій.

При підготовці до написання реферату, за потребою, студент може консультуватися із викладачем.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З ІНДЗ

1. Дискусії в соціологічній науці про предмет соціології.
2. О. Конт – родоначальник соціологічної науки.
3. Соціологічна концепція Е. Дюркгайма.
4. М. Грушевський і українська соціологія.
5. Соціальні групи як об'єкти і суб'єкти суспільних відносин.
6. Студентська молодь як соціально-професійна група: джерела формування та роль в сучасному українському суспільстві.
7. Спорт як сукупність суспільних відносин.
8. Методологічні основи соціології фізичної культури і спорту.
9. Співвідношення фізичної культури і спорту з іншими науками.
10. Соціологія фізичної культури і спорту та спортивна педагогіка.
11. Спорт – спеціалізоване фізичне виховання.
12. Гуманістичні традиції олімпійського спорту.
13. «Здоровий» і «спортивний» спосіб життя: спільне і особливе.
14. Спорт в структурі сучасного суспільства.
15. Сучасні тенденції розвитку фізичної культури і спорту.
16. Соціальні регулятори поведінки людини.
17. Вплив цінностей особистостей на її фізичну активність.
18. Суть і зміст культури суспільства.
19. Співвідношення фізичної культури з мораллю.
20. Основні елементи культури.
21. Культура – якість суспільного життя.
22. Спорт і відчуження особистості.
23. «Спортивність» як якість спортсмена і як якість людини.
24. Вольові здібності спортсмена.
25. Моральний вибір як базовий фактор для суб'єкта спортивної діяльності.
26. Проблеми і труднощі здійснення соціологічних досліджень.
27. Методи багатовимірної статистики: факторний і кластерний аналіз.
28. Соціологічне інтерв'ю – метод збору інформації.
29. Роль опитування у соціологічному дослідженні.
30. Соціологічні дослідження і суспільна практика.

РОЗДІЛ ІІІ. МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ Й МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Модульна контрольна робота (МКР) є складовою поточного контролю і здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання.

Написання МКР є обов'язковим. До неї допускаються всі студенти. Студент, що не з'явився на МКР, отримує оцінку 0 балів.

Готуючись до написання контрольної роботи, насамперед необхідно підібрати і вивчити літературу, що стосується тематики, яка виноситься на написання роботи. Особливу увагу потрібно приділити опануванню змісту питань теми; запам'ятовуванню сутності явищ і процесів. Критеріями якості контрольної роботи є самостійність і творчість у висвітлюванні сутності запитань.

При оцінюванні контрольної роботи враховується:

- науковість аналізу явищ і процесів;
- рівень опанування студентом навчального матеріалу;
- логічність, конкретність й послідовність викладу матеріалу;
- вміння робити висновки і рекомендації;
- грамотне написання тексту;
- зовнішнє оформлення.

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

Варіант 1

1. Дати визначення поняттям: анкетування, валеологічне виховання.
2. Проаналізувати місце соціології в системі сучасних наук.
3. Дати оцінку фізичній культурі і спорту як соціальному інституту.

Варіант 2

1. Дати визначення поняттям: держава, масовий спорт.
2. Визначити об'єкт і предмет соціології.
3. Охарактеризувати відмінність соціології фізичної культури і спорту від інших спеціальних наук.

Варіант 3

1. Дати визначення поняттям: суспільство, здоровий спосіб життя.
2. Висвітлити основні функції соціології.
3. Проаналізувати концепції фізкультурного та валеологічного виховання.

Варіант 4

1. Дати визначення поняттям: стиль життя, професійний спорт.
2. Дати оцінку типології суспільств.
3. Висвітлити ключові проблеми СФКС.

Варіант 5

1. Дати визначення поняттям: спосіб життя, спортивна кар'єра.
2. Розкрити підходи до визначення поняття «спорт».
3. Визначити роль ЗМІ в оцінці олімпійського спорту

Варіант 6

1. Дати визначення поняттям: експеримент, методологія.
2. Проаналізувати сутність та основні елементи соціальної структури.
3. Охарактеризувати ціннісний потенціал фізичної культури і спорту як основи формування культури особистості.

Варіант 7

1. Дати визначення поняттям: країна, освіта.
2. Охарактеризувати структуру і завдання СФКС.
3. Розкрити проблеми і труднощі в проведенні КСД.

Варіант 8

1. Дати визначення поняттям: соціальне, якість життя.
2. Визначити об'єкт і предмет СФКС.
3. Проаналізувати природу людини з позиції співвідношення соціального-біологічного.

Варіант 9

1. Дати визначення поняттям: опитування, вільний час.
2. Охарактеризувати відмінність соціології фізичної культури і спорту від інших спеціальних наук.

3. З’ясувати соціальні протиріччя, визначаючі кризову ситуацію в розвитку спорту вищих досягнень.

Варіант 10

1. Дати визначення поняттям: олімпійський рух, культура.
2. Розкрити соціальні функції фізичної культури.
3. Охарактеризувати соціальні фактори розвитку фізичної культури.

Варіант 11

1. Дати визначення поняттям: соціальна стратифікація, спорт.
2. Охарактеризувати поняття соціальна мобільність, її причини та види.
3. Висвітлити соціальну роль спорту в розвитку суспільства і соціалізації особистості.

Варіант 12

1. Дати визначення поняттям: спортивна культура, особистість.
2. Охарактеризувати категорії і методи соціології.
3. Дати оцінку соціальній відповідальності спортсмена.

Варіант 13

1. Дати визначення поняттям: соціальна група, спорт вищих досягнень.
2. Розкрити структуру і завдання СФКС.
3. Висвітлити сутність поняття КСД.

Варіант 14

1. Дати визначення поняттям: престиж, олімпійський рух.
2. Висвітлити базові категорії СФКС.
3. Охарактеризувати суспільство як систему соціальних зв’язків і дій.

Варіант 15

1. Дати визначення поняттям: метод соціологічного дослідження, людина.
2. Охарактеризувати поняття та види соціальної стратифікації.
3. Розкрити соціально-економічні фактори розвитку людини і суспільства.

Варіант 16

1. Дати визначення поняттям: соціальна спільнота, фізичне виховання.
2. Розкрити системоутворюючу якість спорту.
3. Дати оцінку підходам до соціальної адаптації спортсменів після завершення спортивної кар'єри.

Варіант 17

1. Дати визначення поняттям: соціальна роль, спостереження.
2. Проаналізувати структуру соціологічного знання.
3. Висвітлити складові кризи переходу з любительського спорту вищих досягнень в професійний спорт.

Варіант 18

1. Дати визначення поняттям: соціальна адаптація, індивід.
2. Розкрити історичний характер фізичної культури.
3. Охарактеризувати поняття «олімпійське виховання» і «олімпійська культура».

Варіант 19

1. Дати визначення поняттям: рівень життя, система фізичного і спортивного виховання.
2. Висвітлити специфічні функції спорту.
3. Охарактеризувати робочий план КСД.

Варіант 20

1. Дати визначення поняттям: соціальна мобільність, біосоціальність.
2. Розкрити поняття та періодизацію спортивної кар'єри.
3. Дати оцінку соціокультурному змісту сучасного спортивного видовища.

Варіант 21

1. Дати визначення поняттям: олімпійська культура, аналіз документів.
2. Розкрити історичні етапи розвитку СФКС.
3. Проаналізувати сучасне суспільство як об'єкт соціологічного дослідження.

Варіант 22

1. Дати визначення поняттям: методика соціологічного дослідження, розвиток.
2. Проаналізувати соціальну природу спорту і фізичної культури.
3. Охарактеризувати соціально-економічні фактори розвитку людини і суспільства.

Варіант 23

1. Дати визначення поняттям: контент-аналіз, соціальна структура.
2. Розкрити причини кризи початку спортивної соціалізації.
3. Охарактеризувати роль КСД у сфері фізичної культури.

Варіант 24

1. Дати визначення поняттям: інституціоналізація, держава.
2. Проаналізувати природну і соціальну сутність людини.
3. Висвітлити соціологічний прогноз розвитку спорту вищих досягнень в XXI столітті.

Варіант 25

1. Дати визначення поняттям: предмет КСД, спортивна культура.
2. Проаналізувати культурні цінності фізичної культури в житті сучасного покоління.
3. Дати оцінку видам соціологічного дослідження.

Варіант 26

1. Дати визначення поняттям: допінг, «спорт джентльменів».
2. Висвітлити основні напрями в діяльності ЗМІ з пропаганди цінностей фізичної культури і спорту.
3. Охарактеризувати фізичну культуру як частину культури суспільства.

Варіант 27

1. Дати визначення поняттям: об’єкт КСД, фізична активність.
2. Проаналізувати ціннісний потенціал фізичної культури і спорту як основи формування культури особистості.
3. Висвітлити вимоги до анкет і анкетного опитування.

Варіант 28

1. Дати визначення поняттям: спорт, соціальна роль.
2. З’ясувати особливості соціальної адаптації спортсменок.
3. Висвітлити інноваційні компоненти педагогічної системи у засвоєнні цінностей фізичної культури і спорту.

Варіант 29

1. Дати визначення поняттям: соціальна стратифікація, професійний спорт.
2. Проаналізувати роль фізичної культури і спорту в життєдіяльності людини і суспільства.
3. Охарактеризувати особливості програми в різних видах дослідження.

Варіант 30

1. Дати визначення поняттям: соціальна спільнота, масовий спорт.
2. Висвітлити завдання СФКС.
3. Проаналізувати етапи проведення КСД.

Норми оцінювання завдань:

1 питання	**10 бали**
2 питання	**20 балів**
3 питання	**20 балів**
	Всього: 50 балів

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ

1. Місце соціології в системі сучасних наук.
2. Об’єкт і предмет соціології.
3. Категорії і методи соціології.
4. Структура соціологічного знання.
5. Основні функції соціології.
6. Сучасне суспільство – об’єкт дослідження соціології.
7. Суспільство – система соціальних зв’язків і дій.
8. Типологія суспільств.
9. Суспільство як соціетальна система.
10. Соціальні і соціетальні системи.
11. Громадянське суспільство – сфера соціального життя.
12. Розвиток суспільств: критерії та тенденції.
13. Сутність та основні елементи соціальної структури.
14. Соціальна стратифікація: поняття та види.
15. Соціальна мобільність, її причини та види.
16. Рівень престижності Вашої професії та перспективи його змін.
17. Соціологія фізичної культури та спорту як галузь соціологічної науки (СФКС).
18. Об’єкт і предмет СФКС.
19. Базові категорії СФКС.
20. Структура і завдання СФКС.
21. Основні функції СФКС.
22. Відмінність соціології фізичної культури і спорту від інших спеціальних наук.
23. Підходи до визначення поняття «спорт».
24. Системоутворююча якість спорту.
25. Ключові проблеми СФКС.
26. Завдання СФКС.
27. Історичні етапи розвитку СФКС.
28. Фізична культура і спорт як соціальний інститут.
29. Соціальні функції фізичної культури.
30. Специфічні функції спорту.
31. Фізична культура і спорт в життєдіяльності людини і суспільства.
32. Місце і роль фізичної культури і спорту в соціальних інститутах суспільства.
33. Ціннісний потенціал фізичної культури і спорту як основа формування культури особистості.

34. Інноваційні компоненти педагогічної системи у засвоєнні цінностей фізичної культури і спорту.
35. Соціальна природа спорту і фізичної культури.
36. Спорт і фізична культура – самостійні соціальні феномени.
37. Основні напрями в діяльності ЗМІ з пропаганди цінностей фізичної культури і спорту.
38. Концепції фізкультурного та валеологічного виховання.
39. Олімпійське виховання та олімпійська культура.
40. Зміни та інтеграція взаємовідносин спорту і фізичного виховання.
41. Спортизація фізичного виховання.
42. Роль ЗМІ в оцінці олімпійського спорту.
43. Історико-культурологічні передумови виникнення спорту і фізичної культури.
44. Природа людини з позиції співвідношення соціального-біологічного.
45. Природа і соціальна сутність людини.
46. Соціалізація особистості: сутність, агенти, етапи.
47. Методологічний аналіз біосоціальної проблеми розвитку фізичної культури.
48. Фізична культура – частина культури суспільства.
49. Історичний характер фізичної культури.
50. Соціальні фактори розвитку фізичної культури.
51. Соціально-економічні фактори розвитку людини і суспільства.
52. Соціально-політичні фактори у сфері фізичної культури.
53. Соціокультурні фактори у формуванні ціннісного відношення до фізичної культури.
54. Культурні цінності фізичної культури в житті сучасного покоління.
55. Соціокультурний зміст сучасного спортивного видовища.
56. Відмінні риси спорту вищих досягнень і сучасного олімпійського руху.
57. Соціальні протиріччя, визначаючі кризову ситуацію в розвитку спорту вищих досягнень.
58. Олімпійський рух – проблеми гуманізації спорту вищих досягнень.
59. Спорт вищих досягнень в XXI столітті: соціологічний прогноз розвитку.
60. Поняття та періодизація спортивної кар’єри.
61. Криза початку спортивної соціалізації.

62. Криза переходу до поглибленого тренування у вибраному виді спорту.
63. Криза переходу з масового спорту у спорт вищих досягнень та з юнацького спорту в «дорослий» спорт.
64. Криза переходу з любительського спорту вищих досягнень в професійний спорт.
65. Криза «фінішу» та завершення спортивної кар'єри.
66. Особливості соціальної адаптації спортсменок.
67. Соціальна роль спорту в розвитку суспільства і соціалізації особистості.
68. Соціальна адаптація спортсменів після завершення спортивної кар'єри.
69. Соціальна відповідальність спортсмена.
70. Поняття «конкретно-соціологічне дослідження» (КСД).
71. КСД у сфері фізичної культури.
72. Види дослідження.
73. Етапи проведення КСД.
74. Програма КСД.
75. Структура програми КСД.
76. Особливості програми у різних видах дослідження.
77. Робочий план КСД.
78. Вибірка у КСД.
79. Вимоги до забезпечення якості вибірки.
80. Аналіз документів як метод КСД.
81. Метод спостереження у соціології.
82. Експеримент у соціологічному дослідженні.
83. Вимоги до анкет і анкетного опитування.
84. Проблеми і труднощі в проведенні КСД.

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

Поточне оцінювання здійснюється за «Тимчасовим положенням про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» (протокол № 2 від 19.02.2009 р.).

При оцінюванні рівня знань студента аналізу підлягають:

- **характеристики відповіді**: цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність;
- **якість знань** (ступінь засвоєння фактичного матеріалу): осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- **ступінь сформованості уміння поєднувати теорію і практику** під час розгляду ситуацій, практичних задач, в процесі політичної комунікації і соціалізації;
- **рівень володіння розумовими операціями**: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки з проблем, що розглядаються;
- **досвід творчої діяльності**: уміння виявляти проблеми, розв′язувати їх, формувати гіпотези;
- **самостійна робота**: робота з навчально-методичною, науковою, допоміжною вітчизняною та зарубіжною літературою з питань, що розглядаються, уміння добувати інформацію з різноманітних джерел (нормативні, програмові; нормативні, преса), робота з комп'ютерною технікою, системою Internet .

Дані критерії є підставою для оцінювання рівня знань, умінь і навичок студентів за стобальною шкалою з переведенням підсумкової оцінки в національну шкалу і шкалу ECTS

Таблиця відповідності шкал оцінок якості засвоєння навчального матеріалу

Національна шкала	Шкала ECTS
5 – відмінно (90 – 100 і більше балів)	A
4 – добре (75 – 89 балів)	BC
3 – задовільно (60 – 74 бали)	DE
2 – незадовільно (35 – 59 балів)	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
Незадовільно (1 – 34 бали)	F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)
Зараховано (60 – 100 балів)	
Не зараховано (1 – 59 балів)	

Оцінювання навчальної роботи студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Модуль 1 (Змістовий модуль 1, поточний контроль)	**Модуль 2 (ІНДЗ)**	**Модуль 3 (самостійна робота)**	**Модульний контроль**	**Сума**
30	10	10	50	**100**

БІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Андру́щенко Ві́ктор Петро́вич (нар. 1949 р.) – сучасний український учений-філософ, член-кореспондент Національної академії наук України. Автор близько 500 наукових праць, серед яких близько 45 монографій, підручників, навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів. Поле наукових інтересів: проблеми філософії освіти, модернізації української освіти в контексті вимог Болонського процесу; стратегії розвитку вищої педагогічної освіти та підготовки вчителя в умовах демократичних та ринкових перетворень, глобалізації та становлення інформаційного суспільства; світоглядної проблематики, соціокультурних орієнтацій та виховання студентської молоді.

Бальсевич Вадим Костянтинович (нар. 1932 р.) – спеціаліст в галузі теорії фізичної культури, методики спортивної підготовки, біомеханіки, науковий консультант науково-теоретичного журналу «Теорія і практика фізичної культури». Автор більш ніж 200 наукових праць, з проблем фізичної культури, фізичного виховання тощо.

Белл Даніель (10. 05.1919 – 25. 05. 2011) – американський соціолог і публіцист, засновник теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства. Себе характеризував як «соціаліста в економіці, лібералa в політиці і консерватора в культурі». Основні праці: «До 2000 року», «Прийдешнє постіндустріальне суспільство».

Бех Володимир Павлович (нар. 1951 р.) – сучасний український вчений-філософ, дослідник неосоціогенезу, самоорганізації і саморегуляції соціальних систем, вакуумної або квантово-хвильової природи Всесвіту. Автор понад 300 наукових праць з питань самоорганізації та саморегуляції суспільного життя, оптимізації розвитку політичних інститутів, розбудови української державності, сучасних проблем розвитку освіти: «Соціальний організм: філософсько-методологічний аналіз», 1998; «Соціальний організм країни», 1999; «Генезис соціального організму країни», 2000 та ін.

Вебер Макс (21.04.1864 – 14.06.1920.) – німецький соціолог, економіст і правознавець. Один із засновників соціології як науки. Свою концепцію М. Вебер називав «розуміюча соціологія»:

соціологія аналізує соціальні дії і намагається пояснити їх причину. Основні праці: «Господарство і суспільство», «Протестантська етика і дух капіталізму», «Політика як фах».

Гіденс Ентоні (нар. 1938 р.) – англійський соціолог, директор Лондонської школи економіки і політичних наук (1997–2003). Лауреат премії принца Астурійского (2002, соціальні науки). Засновник соціальної теорії структурації. Автор 34 книг і більше 200 статей.

Дюркгайм Еміль (15.04.1858 – 15.11.1917) – французький соціолог і етнолог. Вважається одним з засновників соціології як науки, що оперує власними емпіричними методами, які служать не тільки ілюстрацією до різноманітних гіпотез, а головним чином для їх доказу («Соціологія. Її предмет, метод, призначення»). Е. Дюркгайм ввів у науковий обіг теоретичне поняття «колективних уявлень» для позначення ідей, не запозичених з практичного досвіду, а нібито нав'язаних людям самим суспільним середовищем.

Жолдак Володимир Іванович (нар. 1928 р.) – спеціаліст в галузі соціології фізичної культури і спорту, управління фізкультурно-спортивним рухом і організації виробничої фізичної культури. Автор більш ніж 400 наукових праць.

Кашуба Віталій Олександрович (нар. 1967 р.) – український вчений у галузі фізичного виховання і спорту. Напрями наукової діяльності: біомеханіка постави, біомеханіка спорту, онтокінезіологія людини, дидактична біомеханіка. Автор понад 100 наукових праць. Основні праці: «Практична біомеханіка» ,2000; «Допінг і ергогені засоби в спорті», 2003.

Кон Ігор Семенович (21.05.1928 – 27.04.2011) – радянський і російський соціолог, антрополог, філософ. Галузі наукової діяльності: філософія і методологія історії, історія соціології, етика, соціальна і вікова психологія, теорія особистості, антропологія і соціологія дитинства і юності, соціологія молоді. Є автором більш ніж 60 книг і 300 статей, його роботи переведені на багато іноземних мов. І. С. Кон – засновник ряду нових напрямків у російському суспільствознавстві. Основні праці: «У пошуках себе. Особистість і її самосвідомість», «Дитина і суспільство», «Міждисциплінарні дослідження», «Юність як соціальна проблема».

Конт Огюст (19.01.1798 – 05.09.1857) – французький філософ, позитивіст. Виклав свої погляди у шеститомному «Курсі позитивної філософії» (1830–1842) і чотиритомній праці «Система позитивної політики, або Соціологічний трактат про основи релігії людства» (1851–1854). О. Конт висунув ідею соціології як науки про закони функціонування та розвитку суспільства в цілому, окремих суспільних явищ.

Лубишева Людмила Іванівна (нар. 1951 р.) – спеціаліст в галузі теорії і методики фізичного виховання. Головний редактор журналу «Теорія і практика фізичної культури». Опублікувала понад 80 наукових праць, зокрема «Концепція формування фізичної культури людини», 1992 ; «Соціологія фізичної культури і спорту», 2004 та ін.

Маркс Карл (05.05.1818 – 14.03.1883.) – німецький філософ-матеріаліст, суспільствознавець. Його наукові роботи та політекономічні дослідження, об'єднані в теоретичне суспільствознавче вчення, що отримало назву марксизму і стало підґрунтям соціалістичного і, пізніше, комуністичного руху. Джерело суспільного прогресу К. Маркс вбачав у діалектиці виробничих сил і виробничих відносин. З назріванням протиріч між виробничими силами і виробничими відносинами і загостренням їх вираження – у класовій боротьбі – наступає соціальна революція, яка виступає засобом переходу з однієї сходинки розвитку суспільства (формації) до іншої. Основні праці: «Тези про Фейєрбаха», «Свята родина» (у співавторстві з Ф. Енґельсом), «Німецька ідеологія» (у співавторстві з Ф.Енґельсом), «Злидні філософії», «Капітал».

Михáльченко Микола Іванович (нар. 1942 р.) – український соціальний філософ, політолог, соціолог. Член-кореспондент Національної академії наук України. Автор (співавтор) понад 300 наукових праць, зокрема «Українське суспільство: трансформація, модернізація або лімітроф Європи?», 2001; «Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи», 2004 та ін. Коло наукових інтересів: філософія історії, філософія політики, філософія освіти, духовне і політичне життя суспільства, соціальні інститути та суспільні відносини, світоглядні проблеми українського суспільства.

Парсонс Толкотт (13.12.1902 – 06.05.1979) – американський соціолог, засновник школи структурного функціоналізму в соціології.

Основні праці: «Структура соціальної діяльності», 1937; «Система сучасних суспільств», 1971.

Піча Володимир Маркович (нар. 1938 р.) – український вчений у галузі соціології і політології. Напрями наукової діяльності: методологія соціологічної науки, соціологія вільного часу і дозвілля, соціологія сім'ї, соціологія політики і міжнародних відноси. Основні праці: «Культура вільного часу: (філософсько-соціологічний аналіз)», 1990; «Предмет, структура, функції соціології: зв'язок соціології з іншими науками», 1994; «Хто є хто в західній та вітчизняній соціології» ,1999; «Соціологія: загальний курс», 2000 та ін.

Платонов Володимир Миколайович (нар. 1941 р.) – український вчений у галузі фізичного виховання та спорту, педагогіки. Основні напрями науково-педагогічної діяльності: теорії та методики підготовки спортсменів високого класу, адаптації людини до екстремальних умов зовнішнього середовища, олімпійський та професійний спорт. Автор і співавтор понад 400 наукових праць, зокрема: «Теорія и методика спортивного тренування», 1984; «Адаптація в спорті» ,1988; «Загальна теорія підготовки спортсменів в олімпійському спорті», 1997; «Олімпійський спорт», 1994, 1997; «Професійний спорт», 2000; «Спорт вищих досягнень і підготовка національних команд до Олімпійських ігор», 2010; «Допінг в спорті і проблеми фармакологічного забезпечення підготовки спортсменів», 2010 та ін.

Приступа Євген Никодимович (нар. 1959 р.) – український вчений у галузі фізичного виховання та спорту. Напрями наукової діяльності: теорія і методика фізичного виховання, етнокультурні традиції українського народу в сфері фізичного виховання. Автор і співавтор понад 200 друкованих наукових праць, зокрема: «Система народних знань про фізичний розвиток і фізичне виховання», 1995; «Народна фізична культура українців», 1995; «Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика», 1999; «Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання», 2005; «Фізична рекреація», 2010 та ін.

Смелзер Нейл (нар. 1930 р.) – професор Каліфорнійського університету в Берклі, віце-президент Міжнародної соціологічної асоціації, один з патріархів сучасної американської соціології, автор більш ніж 80 ґрунтовних праць в галузі соціології.

Спенсер Герберт (27.04.1820 – 08.12.1903) – англійський філософ і соціолог, один з засновників позитивізму. Згідно вчення Г. Спенсера, суспільство схоже на біологічний організм і його можна уявити як дещо ціле, що складається з взаємозв'язаних і взаємозалежних частин, наче людський організм, де кожний елемент незамінний, оскільки виконує свою власну соціально необхідну функцію. Основні праці: «Система синтетичної філософії», «Соціальна статистика».

Столяров Владислав Іванович (нар. 1937 р.) – спеціаліст з теорії діалектики, логіки, методології науки, а також в галузі філософських і соціологічних проблем фізичної культури і спорту. Автор більш ніж 400 наукових праць. Обґрунтував змістовно-генетичну теорію пізнавальних дій з об'єктами, розробив «позакласову» концепцію спорту, провів культурологічний аналіз фізичної культури, спорту, олімпізму.

Ядов Володимир Олександрович (нар. 1929 р.) – російський соціолог, піонер емпіричних соціологічних досліджень в СРСР, один з засновників ленінградської соціологічної школи, автор диспозиційної концепції регуляції соціальної поведінки особистості. Провідний спеціаліст в галузях соціології праці та економічної соціології, методології соціологічних досліджень. Основні праці: «Стратегія соціологічного дослідження», «Соціологічне дослідження: методологія, програма методи».

Я́сперс Карл (23.02.1883 – 26.02.1969) – німецький філософ і психіатр, один з творців екзистенціалізму. К. Ясперс виділяв три рівні соціальності, три способи самоорганізації соціуму: організація на фундаменті приватного інтересу ізольованого індивіда; організація формально-правового порядку, де кожний розглядається лише в тім вимірі, у якому він дорівнює всякому іншому; органічна цілісність значної сукупності людей на національно-фарбованій або духовній основі. Тим самим філософія пропонує орієнтири поведінки людини у світі з метою наближення його до стану «безумовного буття», іманентного свідомості як такій. Досягнення цього («усвідомлення буття», «висвітлення любові», «завершення спокою») і є мета філософствування, спрямованого на внутрішню дію, а не на зміну світу. Основні праці: «Духовна ситуація часу», «Філософія».

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Адаптивна фізична культура – комплекс заходів спортивно-оздоровчого характеру, направлених на реабілітацію і адаптацію до нормального соціального середовища людей з обмеженими можностями, подолання психологічних бар'єрів, перешкоджаючих відчуттю повноцінного життя, а також усвідомленню необхідності свого особистого внеску в соціальний розвиток суспільства.

Аналіз – розчленування предмету пізнання, абстрагування його окремих сторін; метод дослідження, який включає в себе вивчення предмету за допомогою уявного або реального розчленування його на складові елементи (частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення). Кожна із виділених частин аналізується окремо у межах єдиного цілого.

Анкета – впорядкований за змістом і формою набір запитань, кожне з яких логічно зв'язане з тою чи тою гіпотезою. Анкета має визначену структуру і складається, як правило, з трьох частин: вступної, основної і «паспортної».

Анкетування – письмове опитування з допомогою анкети. Його найчастіше використовують для збирання інформації про масові соціальні явища. Анкетування може застосовуватися в дослідженні будь-якої соціальної проблеми, якщо для її розв'язання потрібна інформація про явища суспільної та індивідуальної свідомості: потреби, інтереси, мотиви, установки, думки, ціннісні орієнтації окремих індивідів чи соціальних груп, а також про об'єктивні соціальні факти: організацію праці та побуту, освіту і кваліфікацію, матеріальне стимулювання.

Біосоціальність людини – співвідношення фізичного і соціального в природі людини. Біосоціальність створює особливий світ, з одного боку, здатний відчувати, мати силу життєвої необхідності. З іншого – діяти, але не по тваринному, переживати, не тільки за себе, але й за інших тощо. Соціальне виростає з природного. В ньому завжди зберігаються живі початки. наділені природою. Проте це життя не тваринної, а соціальної істоти. Соціальне – якісно новий стан життя, його регуляція.

Валеоло́гія – сучасна інтегральна наука про фундаментальні закони духовного, психічного і фізичного здоров'я як окремої особи так і всього суспільства в цілому на новому етапі його духовно-творчої еволюції; нова інтегральна галузь знань, комплексна навчальна дисципліна, що вивчає закономірності, способи та механізми, відновлення та зміцнення здоров'я людини з використанням природних оздоровчих методів і технологій; наука про формування, збереження, зміцнення, відновлення та передачу здоров'я (генетичний фактор) за допомогою, як правило, не медикаментозних, природних чинників та засобів. Валеологія синтезує знання про людину і особливості її взаємодії з природою і суспільством, накопичені в таких галузях знань, як філософія, соціологія, психологія, біологія, анатомія і фізіологія людини, екологія, традиційна і народна медицина, етнографія, релігієзнавство, культура тощо.

Вибірка – множина об'єктів, подій, зразків або сукупність вимірів, за допомогою визначеної процедури вибраних з статистичної популяції або генеральної сукупності для участі в дослідженні.

Вільний час – період часу, коли людина, не маючи обов'язкових справ (навчання, робота, домашні справи і т. д.), надана сама собі у виборі занять. Активну діяльність, аналогічну роботу, яку людина вибирає сама в такий час, називають хобі, воно виконується заради самої діяльності і результату, а не заради заробітку.

Громадя́нське суспі́льство – система інститутів поза межами державних та комерційних, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення; це сукупність громадянських і соціальних інституцій і організаційних заходів, які формують базис реально функціонуючого суспільства на противагу і доповнення виконавчих структур держави (незалежно від політичної системи). Структурними елементами громадя́нського суспі́льства є організації (політичні партії, громадські об'єднання, асоціації) та різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини.

Держа́ва – формальний інститут, який є формою організації політичної спільноти під управлінням уряду; суб’єкт політики, ядро політичної системи.

Дослідження – людська діяльність, скерована на вивчення світу. Первинна мета дослідження відкриття, розуміння, а також розробка методів і систем, призначених для збільшення знання світу, в якому людина живе. Рушієм дослідницької діяльності є цікавість.

Експеримент – загальнонауковий метод здобуття (в умовах, що контролюються й управляються) певних знань про причинно-наслідкові відносини між явищами і процесами соціальної дійсності для перевірки гіпотез щодо цих зв'язків.

Здоро́вий спо́сіб життя́ – спосіб життя окремої людини з метою профілактики хвороб і зміцнення здоров'я. Представники філософсько-соціологічного напряму (П.А.Виноградов, Б. С. Єрасов, О. А. Мільштейн, В. А. Пономарчук, В. І. Столяров та ін.) розглядають здоровий спосіб життя як глобальну соціальну проблему, складову частину життя суспільства в цілому.

Ігрові види спорту – індивідуальні ігри (з ракеткою: теніс, настільний теніс, бадмінтон; ігри з м'ячем: гольф, боулінг, різноманітні різновиди більярду тощо), командні: (футбол та його різновиди (регбі, американський футбол, австралійський футбол), крикет, бейсбол, баскетбол, хокей, волейбол, алтимат та ін.) – привертають найбільшу увагу засобів масової інформації й користуються популярністю у глядачів та вболівальників.

Індиві́д – окремий організм, який існує самостійно, зокрема окрема людина, особа, одиничний представник роду людського. Поняття «індивід» тісно пов'язане з поняттями «людський організм», «особистість», «субє'ктність», «індивідуальність» та «духовність», які використовуються для позначення сукупності якостей, здібностей окремо взятої людини, сутнісних рівнів людського розвитку в онтогенезі.

Інституціоналіза́ція – процес визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх в систему, здатну діяти у напрямі задоволення деякої суспільної потреби.

Інтерв'ю – різновид усного опитування, що ґрунтується на безпосередньому контакті спеціально навченого реципієнта з респондентом.

Контент-аналіз – переведення масової текстової (чи звукової) інформації в кількісні показники з дальшою її обробкою.

Контно-соціологічне дослідження – система логічно послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, підпорядкована єдиній меті: отримати точні об'єктивні дані про соціальне явище чи процес, що вивчається; процес, в якому в єдності представлені теоретико-методологічні і емпіричні рівні пізнання, тобто мова йде про діалектичний процес, в якому поєднуються дедуктивний і індуктивний методи пізнання, що забезпечує цілісність пізнання і уявлень про соціальні явища.

Краї́на – визначена територія, що становить єдність з погляду історії, природних умов, населення (спільноти людей, що проживають на цій території), що в політико-географічному відношенні мусить мати державний суверенітет.

Культура – поняття, яке має вагоме значення в різних галузях людської життєдіяльності. Під культурою усвідомлюється людська діяльність в її найрізноманітніших проявах, включаючи усі форми і способи людського самовираження и самоусвідомлення, накопичення людиною і соціумом в цілому навиків і вмінь.

Любительский спорт – спортивна діяльність, яка не передбачає економічну ефективність, направлена на фізичне виховання, система організації змагань з різних фізичних вправ, побудована на добровільно-громадських началах.

Людина – найвище з земних створінь, наділене розумом, волею і писемною мовою; вищий рівень живих організмів на Землі, суб'єкт суспільно-історичної діяльності.

Масовий спорт (спорт для всіх) – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я; система організації та проведення спортивних заходів (змагань, розваг, ігор тощо) з масових видів рухової активності, засіб фізичного виховання.

Методоло́гія науки – термін, що в залежності від контексту може сприйматися в різних значеннях: або як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці, або як вчення про

методи пізнання й перетворення дійсності. Розробка проблем методології науки виникає в зв'язку з необхідністю усвідомлення наукою своєї власної природи, принципів і методів, що лежать в основі пізнання дійсності та відтворення її в мисленні.

Мора́ль – система неформалізованих у вигляді правових приписів поглядів, уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві, практична реалізація положень котрої забезпечується громадським осудом та іманентним імперативом соціалізованого індивіда.

Олімпійський рух – громадський рух, який базується на добровільному об'єднанні громадян та організацій з метою пропаганди ідей олімпізму, здорового способу життя, розвитку фізичної культури та спорту.

Олімпі́йські і́гри – міжнародні спортивні змагання, які проводяться кожні чотири роки під егідою Міжнародного олімпійського комітету. Олімпійські ігри діляться на літні й зимові. Літні Олімпійські ігри проводяться кожні чотири роки, в рік кратний чотирьом. Зимові Олімпійські ігри об'єднують зимові види спорту й відокремилися від літніх, починаючи з 1924 року. До середини 90-х літні й зимові Олімпійські ігри проводилися в один рік. Починаючи із зимової Олімпіади Ліллехаммера (Норвегія), зимові Олімпійські ігри проводяться через два роки після літніх.

Опитування – найпоширеніший у соціології метод збирання первинної вербальної інформації, що ґрунтується на зверненні до окремого індивіда чи групи з питаннями, спрямованими на розкриття змісту досліджуваної проблеми. За допомогою опитування одержують як подійну (фактичну) інформацію, так і відомості про думки, оцінки й потреби опитуваних. Джерелом інформації є усні чи письмові висловлювання респондентів про стан громадської думки та суспільної свідомості, об’єктивних явищ та процесів не тільки в теперішньому, а й у минулому і майбутньому часі.

Організація спорту – спорт здебільшого організований за системою спортивних клубів, які надають професійним спортсменам та аматорам послуги, забезпечуючи їх спортивними спорудами, залами, інвентарем та тренерами. в СРСР спортивні клуби були

об'єднані в спортивні товариства, здебільшого за профспілковим принципом. Ця система збереглася в Україні, хоча виникають нові форми надання населенню спортивних послуг та організації професійного спорту.

Освíта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь, або щодо їх вдосконалення.

Особистість – стійка система соціально значущих рис, що характеризують особу як члена того чи іншого суспільства або спільноти. Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов’язану з засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства.

Престиж – у соціальному аспекті розуміється як співвідносна оцінка соціальної значущості різних об'єктів, явищ, яку поділяють члени певного суспільства, групи відповідно до прийнятої системи цінностей; функція оціночних відношень суб'єкта, що посідає певну позицію в суспільній та міжособовій.

Програма КСД – документ, що вмішує методологічні та процедурні передумови наукового пошуку, викладаються основні завдання дослідження, методика та техніка збору та обробки соціологічної інформації.

Професійний спорт – комерційно-спортивна діяльність, яка передбачає економічну ефективність і високу інформаційно-розважальну цінність спортивно-видовищних заходів.

Респондент – учасник конкретного соціологічного дослідження, що є джерелом усної чи письмової інформації.

Рíвень життя́ – характеристика економічного добробуту населення, що вимірюється як реальний дохід на душу населення та кількість населення за межею бідності. Часто також приймаються до уваги доступ до системи охорони здоров'я, економічна нерівність, рівень освіти, доступ до певних товарів, очікувана тривалість життя при народженні.

Система фізичного і спортивного виховання – сукупність ідей, методів і способів, структурно організованих за єдиними принципами з метою реалізації певних політичних, біологічних і соціальних ідей в

сфері фізичного виховання і спорту; педагогічний процес формування педагогічної культури особистості; засвоєння цінностей фізичної культури, а саме у звя`зку із пізнанням їх історичного і гуманістичного потенціалу.

Соціáльна адаптáція – активне пристосування індивіда до умов середовища і результат цього процесу. Соціальна адаптація має дві форми: активну (індивід прагне вплинути на середовище, змінити його, тобто активно входить у процес соціалізації); пасивну (не взаємодіє із середовищем, не прагне змінити його, пристосуватися до особистих норм, оцінок, засобів діяльності).

Соціальна група – сукупність індивідів, обмежена неформальним або формальним членством. Її члени взаємодіють на основі певних ролевих очікувань відносно один одного. Головний механізм утворення і функціонування соціальної групи зумовлюється інтересами людей, їхнім відношенням до власності, місцем, яке вони посідають у системі суспільних відносин.

Соціальна мобільність – перехід індивіда, соціального об'єкта або цінності, створеної або модифікованої завдяки людській діяльності, від однієї соціальної позиції до іншої. Поняття було введено П. Сорокіним у 1927 р. і визначалося, як перехід, переміщення соціального об'єкта з однієї позиції на іншу.

Соціáльна роль – поведінка, очікувана від того, хто має певний соціальний статус. Обмежується сукупністю прав і обов'язків, відповідних цьому статусу. Також соціальну роль визначають як сукупність нормативно обумовлених соціальних властивостей, очікувань і зобов'язань у поєднанні з конкретною соціальною позицією.

Соціальна спільнота – сукупність людей, об’єднаних відносно стійкими соціальними зв’язками, відносинами, яка має загальні ознаки, що надають їй неповторної своєрідності.соціальній структурі, тому він змінюється залежно від зміни характеру і спрямованості цієї структури.

Соціальна стратифікація – диференціація суспільства на соціальні класи та верстви населення.

Соціáльне – одна з основних категорій соціології та соціальної філософії. Вперше вона була введена до наукового обігу К. Марксом для позначення характеристики однієї із сторін суспільного життя. Соціальне – це сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах, яка виявляється в їхніх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, соціальних явищ і процесів. Соціальне проявляється скрізь, де дія однієї людини зіставляється з дією іншої. За своїм змістом соціальне є відображенням організації і життєдіяльності суспільства як суб´єкта історичного процесу. Це інтегративне утворення, що акумулює знання, досвід, традиції та творчі здібності й реальну оцінку стану розвитку суспільства та його елементів. Воно виражає характер використання потенціалу і соціальних резервів суспільства, колективу, групи і особи для вироблення критеріїв оптимального розвитку всього соціального організму.

Соціальний інститут – набір правил, що пов'язаний з певним соціальним контекстом, який допомагає реалізації важливих соціальних функцій; організована система зв'язків та соціальних норм, яка об'єднує важливі суспільні цінності та процедури, які задовольняють основні потреби суспільства. В даному випадку, суспільні цінності – поширені ідеї та цілі, суспільні процедури – стандартизовані зразки поведінки у групових процесах, система соціальних зв'язків – переплетіння ролей та статусів, завдяки яким ця поведінка здійснюється та утримається у визначених межах.

Соціологічне спостереження – важливий метод збирання первинної соціологічної інформації через цілеспрямоване, систематичне, безпосереднє сприйняття і пряму реєстрацію значущих (для цілей дослідження) фактів соціальної дійсності, найбільш важливих її подій.

Соціологія – наука про закономірності становлення, функціонування і розвитку суспільства як соціальної системи. Вона вивчає соціальні факти, процеси, відносини, діяльність індивідів, груп, їх ролі, статуси, поведінку, інституційні форми їх організації.

Спорт – організована за певними правилами діяльність людей, що полягає в зіставленні їх фізичних та інтелектуальних здібностей, а

також підготовка до цієї діяльності та міжособові стосунки, що виникають в процесі гри; змагання за певними правилами та підготовка до цих змагань; специфічний вид фізичної або інтелектуальної активності, яку здійснюють з метою змагання, а також поліпшення здоров'я, отримання морального і матеріального задоволення, прагнення до удосконалення і слави, покращення навичок.

Спорт вищих досягнень – досягнення максимально можливих спортивних результатів на різноманітних спортивних змаганнях. Усяке вище досягнення спортсмена має не тільки особисте значення, але й стає загальнонаціональним надбанням, тому що рекорди і перемоги на значних міжнародних змаганнях слугують підтримці й укріпленню авторитета держави на міжнародній арені.

**Спортивна кар`єра** – багаторічна спортивна діяльність, направлена на високі спортивні досягнення і пов`язана з постійним самоудосконаленням людини в одному або декількох видах спорту.

Спортивна культу́ра – складова частина культури, пов'язана з системою фізичного виховання, організації спорту, спеціальних наукових дослідів, технічних засобів, потрібних для фізичного виховання і спорту, суспільної та особистої гігієни, раціональної організації активного відпочинку тощо. Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру.

Спортсмен – особа, яка систематично займається спортом і виступає на спортивних змаганнях.

Спосіб життя́ – стійка типова форма життєдіяльності особистості і спільнот, міра їх входження в соціум, типові взаємодії індивіда з суспільством, і групових стосунків групами, іншими людьми. Виокремлюють різні види способу життя. При цьому основою можуть слугувати певні системи соціально-культурних цінностей, пріоритетів: картини світу, розуміння норм, коло спілкування, інтереси, потреби і способи їх задоволення та ін.

Стиль життя – сталі, характерні для історично-конкретних соціальних відносин форми індивідуального, групового життя і

діяльності людей, які характеризують особливості їх спілкування, поведінки та побудови мислення в різних сферах; стала форма буття людини в світі, яка знаходить своє вираження в її діяльності, інтересах, переконаннях.

Стратифікація – розташування індивідів і груп згори вниз горизонтальними шарами (стратами) за ознакою нерівності в доходах, рівня освіти, обсягу влади, професійному престижі. Стратифікація відображає соціальну неоднорідність, розшарування суспільства, неоднаковість соціального положення його членів і соціальних груп, їхню соціальну нерівність.

Студентський спорт – спортсмени здебільшого молоді люди, часто студенти, і спорт має велике значення в їхньому житті. Університети багатьох країн встановлюють спеціальні стипендії для студентів-спортсменів, які беруть участь в університетських змаганнях, відстоюючи честь свого закладу. У країнах Британської Співдружності та у США змагання між університетами з регбі, веслування, баскетболу, бейсболу, американського футболу чи хокею майже не поступаються популярністю іграм професійних команд. Традиційні змагання між унівеститетами звуться варсіті. На міжнародному рівні проводяться Універсіади – змагання для студентів, аналогічні Олімпійським іграм.

Суспільство – організована сукупність людей, об'єднаних характерними для них відносинами на певному етапі історичного розвитку; соціальна самодостатня система, заснована на співпраці людей і зі своєю власною динамічною системою взаємозв'язків його членів, об'єднаних родинними зв'язками, груповими, становими, класовими та національними відносинами.

Фізична активність людини – засоби фізичної культури та спорту, методи профілактики хвороб, що слугують вдосконаленню людини, зміцненню її здоров'я, творчої активності та працездатності; ознака здорового способу життя.

Фізи́чне вихова́ння – педагогічний процес спрямований на фізичний розвиток, функціональне удосконалення організму, навчання основним життєво важливим руховим навичкам, вмінням і зв'язаних із ними знаннями для успішної наступної професійної діяльності.

Ці́нність – будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе; соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо.

Ціннісна орієнтація особистості – вибір особистістю такого типу поведінки (вчинку), в основі якого лежать певні, різною мірою усвідомлені (чи взагалі не усвідомлені) цінності. ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку; компонент структури особистості, який являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються помисли і почуття людини і з точки зору якої вирішується багато життєвих питань.

Якість життя – ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Якість життя визначається порівнянням фактичного рівня задоволення потреб із базовим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Основна:

1. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К: Генеза, 1996.
2. Батыгин Г. С., Подвойский Д. Г. История социологии. Учебник. – М.: Высшее Образование и Наука, 2007.
3. Валецька Р. О. Основи валеології. Підручник. – Луцьк: Волинська книга, 2007.
4. Вербець В. В. Соціологія. – К.: Кондор, 2009.
5. Визитей Н. Н. Социология спорта: курс лекций. – К.: Олимпийская литература, 2005.
6. Волович В. І. Соціологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
7. Воробьев А. В., Михеева Т. В. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – Омск: СибГАВК, 2002.
8. Гіденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999.
9. Голенкова З. Т., Акулич М. М. , Кузнецов И. М. Общая социология: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005.
10. Давидов П. Г., Кальянов А. В., Кирилова О. М., Поцулко О. А., Фадєєва Г. С. Соціологія у схемах, таблицях та коментарях. – Донецьк: Норд-Прес, 2009.
11. Девятко И. Ф. Методы социологического исследования: учебное пособие для вузов. – М.: Книжный дом «Университет», 2006.
12. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (Відомості Верховної Ради України (ВВР)), 1994, № 14: Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3808-12.
13. Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Издательский центр «Академия», 2004.
14. Нестуля О. О., Нестуля С. І. Соціологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
15. Свириденко О. О. Засоби ведення здорового способу життя : навч.-метод. посіб. – Полтава : Вид-во Техсервіс, 2008. Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: Учебное пособие. – М: Издательский центр «Академия», 2004.
16. Смелзер Н. Соціологія. – М.: Феникс, 1994.
17. Социальная философия. Курс лекций. Учебник. – Под ред. И. А. Гобозова. – М.: Издатель Савин С. А., 2003.
18. Соціологія: Курс лекцій. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Новий світ-2000», 2002.

19. Соціологія: підручник / За заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача. – Харків-Київ, 1998.

20. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / За загальн. ред. В. М. Пічі.– К.-Львів: Новий Світ, 2002.

21. Супиков В. Н. Социальные проблемы спорта: курс лекций. – Смоленск – Пенза, 2006.

22. Теория и методика спорта. Учеб. пос. для УОР // Под ред. Ф. П. Суслова, Ж. К. Холодова, В. П. Филина. – М.: 4-й филиал Воениздата, 1997.

23. Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов / Сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М: СпортАкадамия – Пресс, 2001.

24. Уразова С. Г. Социология физической культуры и спорта. Учебное пособие. – Кострома: КГУ, 2000.

25. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Видання четверте, перероблене і доповнене. – Львів, Кальварія, 2004.

Додаткова:

26. Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання : колект. моногр. / ред. кол. : Вацеба О. М., Петришин Ю. В., Приступа Є. Н., Боднар І. Р. – Л. : [Укр. технології], 2005.

27. Алексеенко И. Р., Кейсевич Л. В. Последняя цивилизация? Человек. Общество. Природа. – К.: Наукова думка, 1997.

28. Антов А. Понятие «социальная структура» в современной социологии // Антонов Н. А. Понятие «социальная структура» в современной социологии // Социс. – 1996. – № 7.

29. Антоновский А. Ю. Никлас Луман: эпистемологическое введение в теорию социальных систем [Текст] / А. Ю. Антоновский; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М.: ИФ-РАН, 2007.

30. Анурин В. Ф. Проблема эмпирического измерения социальной стратификации и социальной мобильности // Социологические исследования – 1993. – № 4.

31. Ануфрієва Р. Соціальне становище осіб похилого віку // Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К., 2004.

32. Бака М. М. Соціально-біологічні проблеми фізичної культури і спорту. – К.: Здоров'я, 1983.

33. Балл Г. О. Діалогічні універсалії сучасного гуманізму // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1.

34. Бальсевич В. К. Олимпийский спорт и физическое воспитание: взаимосвязи и диссоциации // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 10.

35. Бальсевич В. К. Физическая культура для всех и для каждого. – М.: ФиС, 1988.

36. Бальсевич В. К., Запорожанов В. А. Физическая активность человека. – К: Здоровье, 1987.

37. Бальсевич В. К., Лубышева Л. И. Физическая культура: молодежь и современность. // Теор. и практ. физ. культ. – 1995. – № 5.

38. Бальсевич В. К., Лубышева Л. И. Спортивно ориентированное физическое воспитание: образовательный и социальный аспекты // Теория и практика физ. культуры. – 2003. – № 5.

39. Белов В. И., Михайлович Ф. Ф. Валеология: здоровье, молодость, красота, долголетие. – М.: Недра, 1999.

40. Бех В. П. Социальный организм: философско-методологический анализ. –Запорожье: Тандем У, 1998.

41. Бороноев А. О., Смирнов П. И. О понятиях «общество» и «социальное» // Социс. – 2003. – № 8.

42. Бочин М. М. Спорт в постсоциалистическом обществе // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 10.

43. Бутенко И. А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентом. – М.: Наука, 1989.

44. Бэтти Э. Толерантность – дорога к миру [Текст]. – М.: Бонфи, 2001.

45. Вебер М. Основные понятия стратификации // Социологические исследования. – 1994. – № 5.

46. Визитей Н. Н. Двигательное действие спортсмена: проблемы общей теории // Наука в олимпийском спорте. – К., 1997. – № 1 (6).

47. Визитей Н. Н. Физическая культура личности. – Кишинев: Штиинца, 1989.

48. Гидденс Э. Макросоциологические теории общества и социального изменения // РЖ, Социальные и гуманитарные науки, отечественная и зарубежная литература. – Серия 11. – Социология. – 1994. – № 2.

49. Гиденс Е.Стратификация и социальная структура / Социологические исследования, 1992. – № 9, 11.

50. Глотов М. Б. Социальный институт: определение, структура, классификация // СОЦИС. – 2003. – № 10.

51. Гончаренко М. С. Цели и задачи валеологии, направления

развития // Наука здоровья. Этюды валеологии. – Севастополь, 2000.

52. Григорьев В. М., Современные проблемы теории и практики физической культуры. Взгляды, идеи, концепции: Сборник научных трудов / Под ред. доцента В. М. Григорьева. – СПб.: СПбГАФК, 1997.

53. Гумберт Х. У. Форма насилия. Похвальное слово красоте спорта // Неприкосновенный запас. – 2004. – № 3.

54. Гуськов С. О. О некоторый тенденциях развития Международного спортивного движения и Российского спорта в XXI в. // Олимпийское движение и социальные процессы. – Краснодар, 1996.

55. Допинг и эргогенные средства в спорте: монография / В. Н. Платонов, А.Н.Лапутин, М. М. Булатова и др. // К.: Олимпийская литература, 2003.

56. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. – М.: Канон, 1995.

57. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры: учебник. В 2 т. – Т. 1: Введение в специальность. История, организация и общая характеристика адаптивной физической культуры / Под общей ред. проф. С. П. Евсеева. 2-е изд., испр. и доп. – М.: «Советский спорт», 2005.

58. Егоров А. Г. Олимпизм как оправдание спорта // Олимпийское движение и социальные процессы: Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции. – М.: Советский спорт, 1999.

59. Ендрюс Д. К. Роль освіти в пропаганді здорового способу життя у двадцять першому столітті / Теор. і практ. фіз. культ. – 1993. – № 1.

60. Жалпанова Л. Ж. Спорт, который вас убивает. – Москва: «Вече», 2007.

61. Запорожченко В. Г. К понятию «здоровый образ жизни» // Международная научная конференция «Здоровый образ жизни» (Ленинград, 12–14 декабря 1990г.): Тезисы доклада. Часть 1. – Новгород, 1990.

62. Захаров М. А. Культурные нормы спорта: содержание и проблема трансформации // Теория и практика физической культуры. – 2005. – № 7.

63. Ильин В. В. Социология как фундаментальная наука // Социологические исследовани. – 1994. – № 3.

64. Ильин В. В. Теоретическое и эмпирическое в социологии: смена парадигмы? // Социол. исслед. – 1996. – № 10.

65. Илькин В. И. Основные контуры системы социальной

стратификации общества / Рубеж, 1991. – № 1.

66. Казначеев В. П., Спирин Е. А. Феномен человека: Комплекс социо-природный свойств // Вопросы философии. – 1988. – № 7.

67. Карпинская Р. С., Никольский С. А. Социобиология: критический анализ. – М.: Мысль, 1988.

68. Коган М. С. Человеческий фактор и развитие общества и общественный фактор развития человека // Вопросы философии. – 1987. – № 16.

69. Кон И. С. В поисках себя личность и ее самосознание. – М.: «Политиздат», 1984.

70. Константинова С. И. Социально-психологическая адаптация спортсменов высокой квалификации с учетом параметров их индивидуальности // Сибирский психологический журнал. – 2005. – № 22.

71. Лубышева Л. И. Женщина и спорт: социальный аспект // Теория и практика физ. культуры. – 2000. – № 6.

72. Лубышева Л. И. Развитие ценностного потенциала физической культуры и спорта на рубеже XXI в. // Олимпийское движение и социальные процессы. – Краснодар, 1996.

73. Лубышева Л. И. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 4.

74. Лубышева Л. И. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности // Физкультура и Спорт. – 2007. – № 3.

75. Лубышева Л. И. Концепция формирования физической культуры человека. – М.: ГЦОЛИФК, 1992.

76. Лубышева Л. И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 6.

77. Лубышева Л. И., Бальсевич В. К. Ценности физической культуры в здоровом стиле жизни // Матер, междунар. конф. «Современные исследования в области спортивной науки». – СПб НИИФК, 1994.

78. Лубышева Л.И. Социальное и биологическое в физической культуре человека в аспекте методологического анализа // Теор. и практ. физ. культ. – 1996. – № 1.

79. Луман Н. Понятие общества // Проблемы теоретической социологии. – СПб.: Петрополис, 1994.

80. Люшен Г. Спорт и культура // Спорт, духовные ценности, культура. – Вып. 2. –1997.

81. Лях В. В., Лях Т. Л. Моделювання та впровадження програм щодо здорового способу життя. – К.: Науковий світ, 2002.

82. Матвеев Л. П. Этот многоликий, восхищающий и возмущающий спорт // Физкультура в школе. – 1999. – № 1.

83. Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2009.

84. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку: Закономірності функціонування та розвитку. – К.: Олімпійська література, 2007.

85. Молевич Е. Ф. К вопросу о структуре современного социологического знания // Социологические исследования. – 1997. – № 6.

86. Москаленко В. В. Социализация личности: Философский аспект. – К.: Вища школа, 1986.

87. На допомогу першокурснику: Довідник для студентів історичного факультету / Упоряд.: В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович. За ред С. А. Копилова. – Кам'янець-Подільський державний університет, 2007.

88. Олимпийская хартия / Пер. с англ. – М.: Советский спорт, 1996.

89. Олимпийский спорт: [монография]: в 2 т. В. Н. Платонов, С. Н. Бубка, М.М.Булатова [и др.]; под общ. ред. В. Н. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2009. – Т. 2.

90. Осипов Т. В. Рабочая книга по социологии. – М.: Просвещение, 2000.

91. Паначев В. Д. Спорт и личность: опыт социологического анализа // СОЦИС. – 2007. – № 11.

92. Паніна Н. Вимірювання в соціології та принципи застосування тестів у масових опитуваннях // Соціологія: теорія, методи, маркетінг. – 1998. – № 1-2.

93. Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения // THESIS. Весна. – Т. 1. – Вып. 2. – 1993.

94. Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект Пресс, 1997. Соціологія: Навчальний посібник / під ред. М. І. Сазонова. – Харків: «Фоліо», 1998. – 436 с.

95. Парсонс Т. Человек в современном мире / Пер. с англ. (Под общ. ред. В. А. Кувакина). – М.: Прогресс, 1985.

96. Платонов В. М. Професіоналізація олімпійського спорту // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 1.

97. Платонов В. Н. Спорт высших достижений и подготовка национальных команд к Олимпийским играм. Отечественный и зарубежный опыт. История и современность. Серия: Спорт без границ.

– М.: Издательство: Советский спорт, 2010.

98. Платонов В., Масри С. Направления совершенствования системы олимпийской подготовки / В. Платонов, С. Масри // Наука в олимпийском спорте. – 2004. – № 1.

99. Родиченко В. С. Олимпийское движение в канун III тысячелетия: Гармонизация интересов // Олимпийское движение и социальные процессы. – Краснодар, 1996.

100. Рудкевич М. П. Общество как система // Вопросы философии, 2001. – № 12.

101. Сараф М. Я. Спорт в культуре XX в.: (Становление и тенденции развития) // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 7.

102. Сараф М. Я. Спорт и культура (исторический анализ) // Спорт, духовные ценности, культура. – М.: Гуманитарный центр «СпАрт» РГАФК, 1997. – Вып. 1.

103. Симонова Т. М. Теоретические аспекты изучения социальных проблем // Социологические исследования – 2009. – № 8 (304).

104. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992.

105. Сорокин П. Общедоступный учебник по социологии. – М.: Наука, 1994.

106. Социально-биологические проблемы физической культуры и спорта / М. М. Бака, В. С. Бойко, С. С. Гурвич и др. – К., 1983.

107. Социологические исследования. – 1996. – № 7.

108. Стамбулова Н. Б. Кризис спортивной карьеры // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 10.

109. Столяров В. Социология физической культуры и спорта (введение в проблематику и новая концепция). – М., 2002.

110. Столяров В. И. Спорт и современная культура // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 7.

111. Столяров В. И. Ценности спорта и пути его гуманизации. – М.: РГАФК, 1995.

112. Столяров, В. И. Концепция физической культуры и физкультурного воспитания (инновационный подход) [Текст] / В. И. Столяров, И. М. Быховская, Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1998. – № 5.

113. Тощенко Ж. О понятийном аппарате социологии // Социс. – 2002. – № 9.

114. Туров Н. С. Общество как социальная система // Социально-

политический журнал. 1994. – № 7-8.

115. Фаткулина Л. В. Информационно-просветительские технологии социально культурной деятельности в пропаганде здорового образа жизни порастающего поколения // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 10.

116. Философия и социология спорта в XXI веке: «Круглый стол» журнала «Теория и практика физической культуры» совместно с кафедрой философии и социологии РГАФК, (29 марта 2000 г.) / Столяров В. И., Матвеев Л. П., Пилоян Р. А. и др. // Теория и практика физ. культуры. – 2000. – № 6.

117. Чернецкий Ю. М. Парадоксы спорта или Двуликий Янус. – Челябинск: ЮУрГУ, 2005.

118. Шарков Ф. Аудитория и мониторинг СМИ // Социс. – 2005. – № 10.

119. Шенкао М. А. Смерть как социокультурный феномен. – К.: Ника центр, 2003.

120. Шкаратан О. И., Сергеев Н. В. Реальные группы: концептуализация и эмпирический расчет // Общественные науки и современность. – 2000. – № 5.

121. Шкребтій Ю. М. Напрями реформування системи фізичної культури і спорту в Україні / Ю. М. Шкребтій // Актуальні проблем фізичної культури і спорту. – 2004. – № 4.

122. Шубкин В. Н. Социология и общество: Научное познание и этика науки. Монография. – М.: ЦСПиМ, 2010.

123. Эволюция женской олимпийской программы // Теория и практика физ. культуры. –1999. – № 6.

124. Эдвардс Г. Проблемы в сфере развития физической культуры // Спорт. – 2002. – № 442.

125. Экспертные оценки в социологических исследованиях / Под ред. С. Б. Крымского. – К.: Наукова думка. – 1990.

126. Эндрюс Д. К. Роль образования в пропаганде здорового образа жизни в XXI ст. // Теория и практика физической культуры. – 1993. – № 1.

127. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы – Самара: Самарский университет, 1995.

128. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание,объяснение, понимание социальной реальности / 3-е изд., испр. – Москва: Омега-Л, 2007.

129. Якимович В. С. Культура в мире спорта: монография. – М.: Советский спорт, 2006.

Навчальне видання

Найчук Антон Віталійович

СОЦІОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Навчальний посібник

Комп'ютерний набір – Найчук І.А.

Технічний редактор – Пігович І.О.

Здано в набір 5.05.2021. Підписано до друку 20.06.2021.
Формат 60x84/16. Гарнітура Таймс. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 8,37. Обл.-вид. арк. 7,24. Тираж 100 прим. Зам. 2106-05.

Видавець і виготовлювач ПП Зволейко Д.Г.
вул. Кн. Коріатовичів, 9; м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32300; тел. (03849) 3-06-20
E-mail: abetka.svit@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 2276 від 31.08.2005 р.